

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İSKANDİNAV SIRADANLIĞI

Kültür, Piyasalar ve
Üçüncü Yol Sosyalizminin Çöküşü

Nima Sanandaji

İSKANDİNAV SIRADANLIĞI
Kültür, Piyasalar ve
Üçüncü Yol Sosyalizminin Çöküşü

Liber Plus Yayınları **31 • GÜNCEL 06**

Kitabın Adı: **İskandinav Sıradanlığı**

Yazar: **Nima Sanandaji**

© 2019 **Liber Plus Yayınları**

T.C. Kültür Bakanlığı Sertifika No: **35058**

ISBN: **978-605-81364-8-9**

Basım Tarihi: **Ocak 2019**

Yayın Yönetmeni: **Faruk Akhan**

Yayına Hazırlayan: **Bünyamin Aydın**

Son Okuma: **Adem Kurt**

Kapak Tasarımı: **Mustafa Aslan**

Baskı-Cilt: **Ceylan Matbaa** Ahmet Uçar / Davutpaşa Cad. Güven İş
Merkezi B Blok No: 318 Topkapı/İstanbul (Sertifika No: **23352**)

Liber*

Rasimpaşa Mh. Nuh Bey Sk. No: 15/A Kadıköy/İstanbul

www.liberplus.com.tr | info@liberplus.com.tr

Nima Sanandaji

İskandinav Sıradanlığı

Kültür, Piyasalar
ve
Üçüncü Yol Sosyalizminin Çöküşü

Çevirmen:
Yunus Sağır

Liber⁺

Nima Sanandaji

Nima Sanandaji, İsveç Kraliyet Teknoloji Enstitüsünde doktora derecesi alan Kürt kökenli İsveçli bir yazardır. Kadınların kariyer fırsatları, entegrasyon, kamu hizmetlerinin sunumunda yeniliği teşvik eden girişimcilik ve reformlar gibi politik konularda 15 kitap yayınlamıştır. Nima, Londra'daki Politika Araştırmaları Merkezi'nde araştırmacıdır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	7
Özet.....	11
Tablolar ve Şekiller Listesi.....	15
I: İskandinav Ülkelerinin Başarısını Anlamak	17
II: İskandinavya'da Serbest Piyasanın Başarı Öyküsü.....	27
III: Üçüncü Yol Politikaların Başarısızlığı ve Girişimcilik.....	37
IV: Serbest Piyasa ve Üçüncü Yol Dönemlerinde İstihdam Yaratımı.....	47
V: Artan Vergi Oranlarını Gizlemek.....	59
VI: Büyük Refah Devletleri Öncesinde Hayranlık Uyandıran Toplumsal Sonuçlar ve Düşük Eşitsizlik Seviyeleri.....	67
VII: İskandinav Torunlarının ABD'deki Başarısı.....	77
VIII: Refah Devleti Bağımlılığı.....	81
IX: Refah Devleti: Sosyal Yoksulluk ve Etik Değerler.....	89
X: Norveç & İsveç Kıyaslaması: Refah Devleti Reformunda Doğal Bir Deney.....	97
XI: Refah Devleti: Göçmen Politikasının Başarısızlığı.....	101
XII: Refah Devleti: Kadınların Başarısı.....	111
XII: Serbest Yeniden Güç Kazanmasındaki Aktörler.....	119
XIII: İskandinav Sıradanlığı.....	127
Bibliyografya.....	133

ÖNSÖZ

İskandinav ülkeleri ile ilgili çeşitli yanlış varsayımların inatla devam ediyor oluşu beni hep şaşırtmıştır. Etrafıca düşünülerek hazırlanan bu eserinde Nima Sanandaji, konuları tek tek ele alarak ve İskandinav ülkelerinin ekonomik başarısının tarihini, refah devletlerinin doğuşunu, etkisini ve reformunu açıklarken kanıt ve mantığı ön plana alan önemli bir hizmet gerçekleştirmiştir. Kötü niyetli olmayan hiç kimse, bu eseri okuduktan sonra İskandinav ülkelerinin sosyalizm, üçüncü yol politikaları, yüksek vergili ve devlet garantili gelirleri ile ekonomik büyümeyi nasıl sağladığından ya da ahlaki sorumluluk ve topluluk ruhunu doğurduğu ve beslediğinden bahsetmeyecek, bu konularda bilindik sloganları tekrarlayamayacaklardır.

Algı ve gerçek arasındaki bu fark, İsveç modeli örneğinde özellikle göze çarpmaktadır. 1990'lı yıllarda başlayan ciddi reformlar İsveç dışında fark edilmemiş gibi görünmekte ve “üçüncü yollar” sanki İsveç, ekonomiyi serbestleştirmemiş, devlet tarafından finanse edilen hizmetlerin üretiminde rekabet başlatmamış, vergi oranlarını düşürmemiş ve devlet yardım sistemini reforma tâbi tutmamış gibi davranmaya devam etmektedirler. “İsveç modeli” destekçilerinin çoğuna göre tarih 1975'te takılı kalmıştır.

Yeniden dağıtım sisteminin, yeniden dağıtmak için bir şey olmasını gerekli kıldığı kolayca gözden kaçırılan bir gerçektir. İskandinav ülkeleri, bugün bildiğimiz refah devletleri kurulmadan önce, oldukça üretken ekonomik sistemleri benimsemişlerdir. İskandinav ülkeleri, 19. yüzyıldan başlayarak, büyük miktarda servet yaratmışlar, yeni firmalar ve işletmeler kurmuşlar ve

yüksek derecede güven ve ahlaki sorumluluk sahibi toplumlar oluşturmuşlardır. Bu ülkeler, tarihlerinin gereği olarak (özellikle de feodalizmin göreceli yokluğu nedeniyle) nispeten eşitlikçi ve monoetnik* kurumlar inşa etmişlerdir. Servet ve toplumsal düzen, refah devletinden önce oluşmuştur; onlar olmadan, refah devletçiliğindeki İskandinav ülke deneyimleri, diğer ülkelerdeki deneyimlerden de anlaşılacağı üzere, kesinlikle çok farklı bir şekle dönüşürdü. Bununla birlikte, refah devletleri tecrübe edilmeye başlandıktan sonra, İskandinav ülkeleri biriktirdikleri sermaye üzerinden geçinmeye başlamışlardır. Daha da fazla endişe verici olanı, halk arasında oldukça yaygın olan ve sorumluluktan kaçmayı ve birinin komşularının çıkarlarını göz ardı ettiği yağmacı davranışları sınırlandıran güçlü toplumsal güven, katkıda bulunanları cezalandıran vergi oranları ve alanları cesaretlendiren transfer ödemeleri tarafından yıpratılmıştır. Nüfustaki malullük ve erken emeklilik oranlarındaki artış, sağlık sektöründeki gelişmeler ve ortalama yaşam sürelerinin uzaması düşünüldüğünde, işten kaytarmanın toplumsal açıdan daha kabul edilebilir hale geldiği bir kitleye işaret etmektedir. Böyle bir model için uzun vadede ortaya çıkacak olan sonuç, pek de tatmin edici değildir.

Sanandaji'nin analizinin küçük ama ilginç bir parçası olan İskandinav nüfusun ABD'ye kaçan kuzenleriyle karşılaştırılmasında, uzun ortalama yaşam sürelerine bakarak İsveç sağlık sistemini övenlerin, ölçtüklerinin aslında İsveç sağlık finansman sisteminin etkisi değil, beslenme alışkanlıkları, genetik kalıtım veya davranışlar gibi hususlardan kaynaklanan İsveçli olmanın bir etkisi olduğu öne sürülmektedir. Gerçekten de, İskandinav kökenli Amerikalılar, toplumsal güven, yüksek gelirler ve düşük düzeyde yoksulluk açısından ülkelerinde kalan kuzenlerini geçmişlerdir. Bu, "kültür önemlidir ve kültür, anlayamadığımız her şeyin yerine konulabilir değil, davranış açısından ölçülebilir ve

incelenebilir bir olgudur” sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Sadece fiziksel sermaye değil, aynı zamanda kültürel sermaye de önemlidir ve kültürel sermaye, fiziksel sermaye gibi kendini otomatik olarak yenilemez: Zaman içinde yanlış yöndeki teşviklerle aşındırılabilir. Sanandaji’nin derinlemesine araştırmadığı fakat bahsedilmeyi hak eden küçük bir mesele daha vardır. Sanandaji, “güçlü ve canlı demokrasilerde cömert bir sosyal refah devleti, köleliğe değil; adalet, ekonomik eşitlik ve uluslararası rekabete giden bir yoldur” şeklindeki Jeffrey Sachs’ın bir düşüncesinden alıntı yapmaktadır. Sachs nitekim F.A. Hayek’in, “Kölelik Yolu” adlı kitabında refah devletinin köleliğe götüreceğini savunduğunu öne sürmüştür. Aslında kitap, oldukça farklı bir şey savunmuştur: Üretim araçlarının kamulaştırılması ve merkezi planlamanın uygulanması, liberalizmi ve demokrasiyi baltalayacaktır. Yazarlar, eleştirdikleri kişileri okumayı tercih etmedikleri durumlarda bu tür hatalar yaygınlaşır ancak Nima Sanandaji’nin çok iyi bir şekilde araştırdığı konu özelinde bu tür hatalar daha da yaygındır.

Sanandaji’nin konuyu derinlemesine inceleyen bu çalışması, refah devletini ve İskandinav ülkelerinin başarısını anlamak isteyen herkes için ilgi çekici olmalıdır. Daha geniş bir açıdan baktığımızda ise bu eser refah devletlerinin geleceğine yönelik tahminlerde bulunmak adına ufuk açıcı bir fırsat sunmaktadır.

Tom G. Palmer

Uluslararası Programlar Genel Başkan Yardımcısı,
Atlas Network,

Kıdemli Üye, Cato Enstitüsü,

Bu çalışmada ifade edilen görüşler, tüm IEA yayınlarında olduğu gibi, yazarın kendi görüşleri olup, enstitünün (kurumsal görüşü olmayan), yönetici müteveli heyetlerinin, Akademik Danışma Konseyi üyelerinin veya üst düzey personelin görüşlerini yansıtmaz. Konferans metinlerinin yayınlanması gibi bazı istisnalar dışında, tüm IEA çalışmaları, alanında uzman olan en az iki akademisyen veya araştırmacı tarafından tarafsız olarak gözden geçirilmiştir.

ÖZET

- Sol eğilimli pop yıldızları, politikacılar, gazeteciler, siyaset yorumcuları ve akademisyenler İskandinav ülkelerine, yüksek düzeyli sosyal yardımları ve ekonomik ve sosyal sonuçları için uzun zamandır övgüde bulunmuşlardır. Gerçekten de onların en makul tedbirler sayesinde başarılı oldukları doğrudur.
- Bununla birlikte, İskandinavya'nın başarı öyküsü refah devletin öncesinde ortaya çıkmıştır. Dahası, 1960'lerden itibaren devlet hızla büyüdükçe, İsveç gerilemeye başlamıştır. 1870-1936 yılları arasında İsveç, sanayileşmiş dünyadaki en yüksek büyüme oranına sahip olmuştur. Bununla birlikte, 1936 ve 2008 yılları arasında büyüme oranı 28 sanayileşmiş ülke arasında sadece 13. olmuştur. 1975'le 1990'ların ortaları arasında İsveç, dünyanın en zengin 4. ulusundan, dünyanın en zengin 13. ulusu konumuna düşmüştür.
- 1960'ın sonlarında, İskandinav ülkelerindeki vergi gelirleri diğer gelişmiş ülkelere benzer şekilde, Danimarka'da GSYİH'nin yüzde 25'i ile Norveç'te yüzde 32'si arasında değişmektedir. Şu an itibarıyla, hükümet harcamaları ve vergilendirme seviyeleri konusunda İskandinav ülkeleri yine diğerlerinden farklı değillerdir.
- İskandinavya'da sol tarafından çokça takdir edilen üçüncü yol radikal sosyal demokrat dönem, 1970'lerin başından 1990'ların başına kadar sürmüştür. Üçüncü yol fikirlerin iktidarda olduğu dönemde iş kurma oranları çok kötü durumdadır. 2004 yılında, İsveç'teki en yüksek geliri elde eden 100

işletmeden 38'i, ülkedeki özel işletmeler olarak başlamışlardır. Bu firmalardan sadece ikisi 1970'den sonra kurulmuştur. İsveç'te, istihdama göre sıralanan en büyük 100 firmadan hiçbirisi 1970 yılından sonra kurulmamıştır. Dahası, 1950 ile 2000 yılları arasında İsveç nüfusu 7 milyondan yaklaşık 9 milyona yükselmiş olmasına rağmen, özel sektördeki net iş yaratımı sıfıra yakın olmuştur.

- İskandinavya, çoğu zaman, bebek ölüm oranı gibi alanlarda, yüksek ortalama yaşam süresi beklentisi ve iyi sağlık çıktılarına sahip olarak gösterilmektedir. Yine, bu husus, refah devletinin genişlemesinden önce ortaya çıkmıştır. 1960'da Norveç, OECD'de en yüksek ortalama yaşam süresi beklentisine sahip olmuş, İsveç, İzlanda ve Danimarka ise üçüncü, dördüncü ve beşinci sıralarda bu ülkeyi takip etmişlerdir. 2005 yılına gelindiğinde, İskandinav ülkeleri ile İngiltere ve ABD arasındaki ortalama yaşam süresi arasındaki fark önemli ölçüde azalmıştır. Makul büyüklükte refah sektörüyle İzlanda, ortalama yaşam süresi ve bebek ölüm oranı açısından dört büyük İskandinav ülkesini zamanla geride bırakmıştır.

- Daha eşitlikçi İskandinav toplumları da refah devletleri genişlemeden daha önce gelişmişlerdir. 19. yüzyılın son 30 yılında ve 20. yüzyılın ilk yarısında gelir eşitsizliği önemli ölçüde azalmıştır. Aslında, daha fazla eşitlik yönündeki değişim, büyük bir kamu sektörünün oluşması ve yüksek vergilerin uygulanmasından önce gerçekleşmiştir.

- İskandinav refah devletlerinin gelişimi, sosyal sermayenin bozulmasına neden olmuştur. İskandinav ülkeleri sağlıklı toplumlar olarak tanımlanmalarına rağmen, iş göremezlikle bağlantılı işsizlik konusunda yalnızca Hollanda, İskandinav ülkelerinden daha fazla harcama yapmaktadır. 2001 yılında yapılan bir an-

ket, çalışanların yüzde 44'ünün, çalışma ortamından memnun kalmadıklarında hastalık yardımı talep etmenin kabul edilebilir olduğuna inandığını göstermiştir. Diğer çalışmalar, spor olaylarına bağlı hastalık devamsızlığının arttığına işaret etmiştir. Örneğin, 2002 yılındaki Dünya Futbol Şampiyonası'nda erkekler arasındaki hastalık yüzünden devamsızlıkta yüzde 41 oranında bir artış meydana gelmiştir. Çalışma normlarındaki bu kaymalar, Dünya Değerler Atlası'nda da izlenmiştir. 1981-84 tarihlerindeki ankette, İsveçlilerin yüzde 82'si "hak etmediğiniz devlet yardımlarını talep etmek asla haklı gösterilemez" şeklindeki bir açıklama üzerinde hemfikir olmuşken; 2010-14 yılları arasındaki ankette, İsveçlilerin yalnızca yüzde 55'i, haklarının olmadığı yardımları talep etmenin hiçbir şekilde doğru olmadığına inanmışlardır.

•İskandinav ülkelerinin bir diğer üzücü özelliği, göçmenleri entegre etmek konusunda zorlanmalarıdır. Anglo-Sakson ülkelerinde eğitim düzeyi düşük olan göçmenlerin işsizlik oranı, eğitim seviyesi benzer olan yerli nüfusun işsizlik oranına genellikle eşit veya daha düşüktür, İskandinav ülkelerinde işsizlik oranları çok daha yüksektir. İskandinav emek piyasalarında yüksek vasıflara sahip göçmenler bile, uygun istihdam bulmak için mücadele etmek zorunda kalabilmektedir. Finlandiya ve İsveç'teki yüksek eğitilmiş göçmenler, benzer eğitime sahip doğma büyüme Finli ve İsveçlilere oranla yüzde 8 daha fazla bir işsizlik oranına sahiptirler. Bu, Anglo-Sakson ülkelerindeki iki grup arasındaki benzer istihdam oranları ile kıyaslanmaktadır.

•ABD'deki İskandinav göçmenlerin torunları, ABD'nin yüksek yaşam standartlarını, İskandinav ülkelerinin yüksek düzeydeki eşitliğiyle birleştirmektedirler. İskandinav kökenlilerin ortalama gelirleri, ortalama ABD gelirlerinden yüzde 20 daha

yüksektir. İskandinav ülkelerindeki yoksulluk oranlarının ABD'ye göre daha düşük olduğu doğrudur. Bununla birlikte, bugün ABD'de İskandinav göçmenlerin torunları arasındaki yoksulluk oranı, Amerikalıların ortalama yoksulluk oranının yarısı kadardır, bu on yıllar boyunca tutarlı olarak süregelen bir bulgudur. Aslında, İskandinav Amerikalılar göç etmemiş İskandinav vatandaşlarına göre daha düşük yoksulluk oranlarına sahiptirler. Bu, İskandinav ülkelerinin refah devletlerinden ziyade, önceden beri var olan kültürel normların İskandinav ülkelerindeki düşük yoksulluk seviyelerinin sebebi olduğunu göstermektedir.

- İskandinav ülkelerinin birçok analizi, korelasyonu nedensellik ile birleştirmektedir. Düşük gelir eşitsizliği, düşük yoksulluk seviyeleri ve yüksek ekonomik büyüme seviyeleri gibi İskandinav toplumlarının beğenilen özelliklerinden çoğunun refah devletinin gelişiminden önce ortaya çıktığı çok açıktır. Yüksek düzeyde toplumsal güvenin, yüksek hükümet harcamaları ve vergilendirmesinden önceki dönemlerde oluştuğu da aynı derecede açıktır. Bütün bu göstergeler, İskandinav refah devletlerinin genişlemesi ve bunun finanse edilmesi için gerekli vergi artışından sonra bozulmaya başlamıştır.

TABLOLAR VE ŞEKİLLER		
Tablo 1	OECD'nin 2014 basımı "Daha İyi Yaşam Endeksi" Sıralaması	19
Tablo 2	Vergi oranının gelişimi (GSYİH'ye oranı)	35
Tablo 3	1980'de İsveç'te efektif marjinal vergi yüzdeleri (enflasyon ve kesintiler göz önüne alındıktan sonra)	38
Tablo 4	OECD gelir ligi	44
Tablo 5	1960'da doğumda ortalama yaşam süresi beklentisi	68
Tablo 6	2005'te doğumda ortalama yaşam süresi beklentisi	69
Tablo 7	1960'ta bebek ölüm oranları (x1000)	70
Tablo 8	2005'te bebek ölüm oranları (x1000)	70
Tablo 9	Harcanabilir gelirlerin Gini katsayısı	74
Tablo 10	Servet dağılımının Gini katsayısı	75
Tablo 11	Malullük ve hastalık programlarına yapılan harcamanın GSYİH'ye payı	84
Tablo 12	Yerli ve yabancı doğumlular arasındaki toplam işsizlik (yüzde)	104
Tablo 13	İskandinav ve Anglo-Sakson ülkelerinde göçmenler arasındaki işsizlik (15-64 yaşları arasındaki işgücü oranı)	108
Tablo 14	Vergi oranı (GSYİH'ye oranı)	120
Tablo 15	Heritage/WSJ ekonomik özgürlük puanı	121
Tablo 16	2015 ekonomik özgürlük puanı ve 1996'dan 2015'e kadar olan değişiklikler	126

Şekil 1	1870-1970 arası kişi başına düşen GSYİH artışı	32
Şekil 2	1970-2008 arası kişi başına düşen GSYİH artışı	33
Şekil 3	1950'den itibaren, kamu ve özel sektör kümülatif net istihdam artışı (x1000)	48
Şekil 4	Büyük Buhran Öncesi ve Sonrası İsveç'te İstihdam (x1000)	51
Şekil 5	Büyük Buhran Öncesi ve Sonrası İskandinav Ülkelerinin İşsizlik Oranları	53
Şekil 6	1990'lardaki Kriz Öncesi ve Sonrası İsveç'te İstihdam (x1000)	54
Şekil 7	Finlandiya'da doğrudan ve dolaylı vergiler (GSYİH'ye oranı)	60
Şekil 8	Danimarka'da doğrudan ve dolaylı vergiler (GSYİH'ye oranı)	61
Şekil 9	Norveç'te doğrudan ve dolaylı vergiler (GSYİH'ye oranı)	62
Şekil 10	İsveç'te doğrudan ve dolaylı vergiler (GSYİH'ye oranı)	63
Şekil 11	Avrupa Birliği'nde 20-64 yaş kadınlar arasındaki istihdam oranı (yüzde)	112
Şekil 12	Yönetici ve üst yönetici kadrolar arasında kadınların oranı	114
Şekil 13	Heritage/WSJ Ekonomik Özgürlük Endeksi-genel ortalama puan	125

İSKANDİNAV ÜLKELERİNİN BAŞARISINI ANLAMAK

İsveç, adı materyalist cennet ile eş anlamlı hale gelen bir ülkedir. [...] Hiçbir gecekondu şehirlerini çirkinleştirmez, havası ve suyu büyük oranda kirlilikten arındırılmıştır... Ne sağlık sorunları, ne işsizlik ne de yaşlılık, mali olarak yıkıcı bir sorun oluşturmaz.

Time Dergisi (1976),
İsveç'i sosyal demokrat bir ütopya gibi sunarken.

Solun İskandinav Ülkelerine Olan Hayranlığı

Paris ziyaretinde Bruce Springsteen, hayalinin ABD'yi İsveç tarzı bir refah devletine uyarlamak olduğunu ifade etmiştir (Nyheter 2012; Business Insider 2012) ve İskandinav politikalarını idealleştirme hayalinde ünlü müzisyen yalnız değildir. Dört İskandinav ülke (Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsveç) çoğunlukla başkaları tarafından taklit edilmesi gereken başlıca rol modeller olarak görülmektedir. Uluslararası çapta, sol merkez politikalarının savunucuları, bu ülkeleri yüksek vergi alan sosyal demokratik sistemlerin uygulanabilir ve başarılı olduklarına ilişkin örnekler olarak görmektedirler. Örneğin Paul Krugman: “Ne zaman Avrupa’nın çökmekte olan refah devletlerinden bahseden birini okusam, o kişiyi Stockholm’de bir yürüyüşe çıkarma arzusuna kapılıyorum” demiştir (New York Times, 2011).

İskandinav ülkelerinin refah devleti politikalarına hayranlığı yeni bir olgu değildir. Siyaset bilimcisi John Logue 1979’da, “İskandi-

nav kentlerinin Amerikan eşdeğerleriyle basit bir görsel karşılaştırmasının, etkili refah devleti önlemlerinin yoksulluğu geçmişte bilindiği gibi ortadan kaldıracabileceğine yönelik güçlü kanıtlar sunduğunu; Amerikan örneğinde olduğu gibi tek başına ekonomik büyümenin ise bunu sağlayamayacağını” iddia etmiştir (Logue 1979: 75). Logue, İskandinav ülkeleri için en büyük tehdidin çok başarılı olmaları olduğunu; zira toplumsal sorunların bu seviyeye kadar düşürülmesinin insanların refah devleti politikalarının önemini unutmalarına neden olabileceğine inanmaktadır (Logue 1979, 1985).

1994 yılında David Popenoe, “İskandinav refah devleti ve aile politikalarının, dünyanın dört bir yanındaki [sol] liberal düşün insanları tarafından gıpta ile karşılandığını” yazmıştır. Yazar, “çoğu Amerikalı sosyal araştırmacı gibi”, kendisinin de “İskandinavların toplumsal refah alanındaki başarılarını büyük ölçüde desteklediğini” belirterek devam etmiştir.¹ 2006 yılında Scientific American dergisinde Jeffrey Sachs, liberal ekonomist F.A.Hayek’in fikirlerinin aksinin İskandinav sosyal demokrasiler tarafından kanıtlandığını: “Güçlü ve canlı demokrasilerde, zengin bir sosyal refah devletinin, köleliğe değil, adalet, ekonomik eşitlik ve uluslararası rekabetçiliğe giden bir yol olduğunu” iddia etmektedir (Sachs 2006: 42). İskandinav ülkelerine yönelik bu hayran listeleri kolayca genişletilebilir.

Bu ülkelere atfedilen yüksek itibar sürpriz değildir. İskandinav toplumlar benzersiz bir şekilde başarılıdır. Onlar yalnızca yüksek yaşam standartlarıyla değil, aynı zamanda düşük suç oranı, uzun ortalama yaşam süresi beklentileri, yüksek toplumsal uyum ve dengeli gelir dağılımları gibi diğer cazip özelliklerle de nitelendirilmektedirler.

1. Yazıda yazar, yüksek vergilerle desteklenen cömert refah devleti sistemlerine ilişkin dezavantajların da olduğunu belirtmiştir (Popenoe 1994: 78).

Çeşitli uluslararası endeksler, bu ülkelerin dünyada yaşanacak en iyi yerler arasında olduğu sonucuna varmıştır.

Buna bir örnek, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Cooperation and Development-OECD) tarafından yayımlanan “Daha İyi Yaşam Endeksi”dir.

Endeksin 2014 baskısında Norveç, dünyanın ikinci en yüksek refah düzeyine sahip ülkesi olurken, İsveç ve Danimarka, sırasıyla üçüncü ve dördüncü sırada yer almışlardır. Finlandiya ise sekizinci en iyi ülke olarak sıralanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1

**OECD’nin 2014 basımı
“Daha İyi Yaşam Endeksi”
Sıralaması**

1. Avustralya
2. Norveç
3. İsveç
4. Danimarka
5. Kanada
6. İsviçre
7. Amerika Birleşik Devletleri
8. Finlandiya
9. Hollanda
10. Yeni Zelanda

Kaynak: The Huffington Post (2014).

Bir başka örnek ise, Save the Children örgütünün ülkelerin sosyal ve ekonomik sistemlerinin, annelerin ve çocukların refahı için ne kadar elverişli olduklarını derecelendiren 2013 basımlı “Annelik Endeksi Sıralaması”dır. Sırasıyla ikinci ve üçüncü sırada yer alan Norveç ve İsveç tarafından takip edilen Finlandiya, bu bakımdan dün-

yanın en iyi ülkesi olarak sıralanmıştır. Danimarka ise altıncı sırada yer almıştır (Save the Children 2014).²

Eğer düşüncede nedenselliğin önemi göz ardı edilirse, İskandinav tarzı bir ekonomi politikasını diğer ülkelere uyarlama tar-

2. Önceki yılın endeksinde dört İskandinav ülke, istisna olarak İsveç ikinci, Norveç üçüncü sırada (Save the Children 2013) olmak üzere aynı pozisyonlara sahip olmuşlardır.

tışması kaçınılmaz görünmektedir. İskandinav ülkeleri -özellikle uluslararası bir rol model olarak kullanılan İsveç- büyük refah devletlerine sahiplerdir ve başarılılardır. Bu, genellikle sosyalizm ve kapitalizm arasındaki üçüncü yol bir politikanın da iyi çalıştığına ve diğer toplumların sadece hükümet boyutunu genişleterek aynı olumlu sosyal sonuçlara ulaşabileceğine bir kanıt olarak görülmektedir. Bununla birlikte, eğer birisi İskandinav ülkelerinin tarihini ve toplumunu derinlemesine incelerse, bu basit analizin hatalı olduğu kolayca ortaya çıkacaktır.

İskandinav ülkeleri farklı kılan yalnızca refah devletleri midir?

İsveç, Danimarka, Finlandiya ve Norveç'teki deneyim, aynı zamanda serbest piyasalara yönelik politikaların faydalarını tartışmak için de kolayca kullanılabilir. Bu ayrıca, hükümetin topluma müdahalesinin geniş çapta olması durumunda ortaya çıkabilecek ekonomik ve sosyal sorunların bir uyarısı olarak da kullanılabilir. İskandinav ülkelerinin deneyimini anlamak için, bu ülkeleri dünyanın geri kalanından ayıran tek şeyin büyük refah devletleri olmadığını akılda tutmak gerekir.³

Bu ülkeler aynı zamanda, modern dünyaya benzersiz şekilde uyarlanmış sivil toplum kuruluşları ile birlikte homojen nüfus yapılarına sahiplerdir. Yüksek itimat seviyeleri, güçlü iş ahlakı, toplumsal katılım, toplumsal uyum, bireysel sorumluluk ve aile değerleri, İskandinav toplumlarının refah devletinden önce ge-

3. Diğer Kuzey Avrupa ülkeleri, yani Faroe Adaları, Åland Adaları, Grönland ve İzlanda, bu kitabın odak noktası değildir. Bunun nedeni, bu ülkelerin dünyanın geri kalanından küçük nüfuslara ve çok farklı coğrafi koşullara sahip olmalarıdır. İzlanda haricindeki diğer ülkeler, bağımsız devlet olmaktan ziyade, dört büyük İskandinav ülkesinin özerk parçalarıdır.

len ve uzun süredir devam eden özellikleridir. Bu derin sosyal kurumlar, İsveç, Danimarka ve Norveç'in 19. yüzyılın sonlarında sanayileşme ve piyasa ekonomisi ile tanışmalarıyla beraber, neden çok kısa sürede yoksul ülkelerden zengin ülkelere dönüşebildiklerini açıklamaktadır. Bu kurumlar ayrıca II. Dünya Savaşı'ndan sonra Finlandiya'nın artan refahında da önemli rol oynamışlardır.

Aynı normlar, 20. yüzyılın ortalarında neden büyük refah devleti sistemlerinin uygulanabileceğini açıklamaktadır. Güçlü iş ahlakı ve yüksek itimat düzeyleri, yüksek vergiler koymayı mümkün kılmakta, sınırlı istismar riski ve istenmeyen teşvik etkileri ile cömert menfaatler sunmaktadır. Nedenselliğin yönünün, güçlü sosyal sermayeye sahip kültürlerden refah devletlerine doğru olduğunu ve bu ilişkinin tam tersinin geçerli olmadığını vurgulamak önemlidir. Ayrıca, kültürel özellikler uzun süreçlerde şekillenmektedir. İskandinav kültüründe oldukça yüksek düzeydeki sosyal sermayenin oluşması zaman almıştır. Cömert refah devleti modellerinin ülkelerin güçlü iş etiğini zayıflatmaya başlaması da aynı doğrultuda zaman almaktadır.

Kültür ve refah devletleri

İskandinav toplumlar neden alışılmadık şekilde bireysel sorumluluk ve güçlü sosyal sermayeye aşırı vurgu yapmaktadırlar? Din, iklim ve tarihin hepsinin bu benzersiz kültürün oluşmasında rol oynadığı görülmektedir. Yüz yıldan daha fazla zaman önce Alman sosyolog Max Weber, Kuzey Avrupa'daki Protestan ülkelerin Katolik ve Ortodoks ülkelere göre daha yüksek bir yaşam standardına, daha kaliteli akademik kurumlara ve genel olarak daha güçlü toplumsal dayanışmaya sahip olma eğiliminde olduklarını gözlemlemiştir. Weber, Protestan ulusların başarısının

nedeninin, daha güçlü bir “Protestan iş ahlakına” sahip olmak olduğuna inanmıştır (bkz., Örnek, Nelson 2010).

İsveçli akademisyen Assar Lindbeck’e göre, tarihsel olarak, zorlu İskandinav ortamında bir çiftçi olarak aşırı derecede çok çalışmadan hayatta kalmak zor olmuştur. Dolayısıyla toplum, bireysel sorumluluk ve çok çalışmaya büyük önem veren bir kültürü benimsemiştir (bkz., Örnek, Lindbeck 1995, 2003). İskandinav ülkeleri için özgün olan, yalnızca soğuk iklimlere sahip olmaları değil aynı zamanda yakın geçmişlerinin çoğunda bağımsız çiftçilerin egemen olduğu toplumlar olmalarıdır. Avrupa’nın geri kalan bölümlerinin büyük bölümünde, nüfusun çoğunluğunda insanların kendi arazilerinin sahipliğinden yoksun köleler olduğu feodal sistemler bulunmaktaydı. Danimarka haricinde, feodalizm İskandinav ülkelerinde aynı başarıyı gösterememiştir. Birçok çiftçi tarihsel olarak İskandinavya’da kendi topraklarına sahip olmuşlardır. Çok çalışma, tarihsel olarak Kuzey ülkelerinde yalnızca bir zorunluluk değil, aynı zamanda yaygın özel mülkiyetin varlığı nedeniyle açıkça ödüllendirici olmuştur. Homojen bir demografiye sahip İskandinav ülkelerinin güçlü toplumsal uyum kültürlerini benimsemeleri, dünyada güven duygusunun en yaygın olduğu ülkeler olmalarını sağlamıştır. (Delhy ve Newton 2005; Berggren vd. 2008). İskandinavlar yurt dışına çıktıklarında da bu durum korunmuştur: ABD nüfusunda İskandinav kökenli olanlar en yüksek güven seviyesine sahiptirler. Hatta İskandinav kökenli Amerikalılar, İskandinav ülkelerinin nüfuslarına göre biraz daha yüksek güven düzeylerine sahiptirler (Uslander 2008; Sanandaji 2010a). Bu, İskandinav ülkelerinin başarı kültürünün kökeninin, modern refah devletlerinden daha önce olduğunu ortaya koymaktadır. Nihayetinde, İskandinavların ABD’ye geniş çaplı göçü, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında, refah devleti politikalarına geçişten önce gerçekleşmiştir.

Yüksek düzeyde itimat, güçlü iş ahlakı ve toplumsal uyum, başarıları ekonomiler için çok iyi bir başlangıç noktasıdır. Bunlar aynı zamanda verimli refah devleti ilkelerinin köşe taşlarıdır. Önceden var olan yüksek düzeyde toplumsal uyum, refah devleti kurmak ve yüksek vergi toplamak konusunda, daha farklı çevre ve şartlara sahip ülkelere nazaran avantaj sağlar. Bununla birlikte, aşağıda savunulduğu gibi, refah politikaları uzun vadede kültürü etkileyebilir. İskandinav ülkelerindeki iyi işleyen toplumlar bile zamanla refah devleti bağımlılığından ve yüksek vergilendirmenin teşvikler üzerindeki etkisinden olumsuz etkilenmişlerdir. İskandinav ülkeleri sadece refah devletlerini tanıtmış değil, aynı zamanda sosyalizmi planlı bir ekonomi olarak da deneyimlemişlerdir. Bu, en azından ünlü üçüncü yol politikalarıyla, bir tür “piyasa sosyalizmi” elde etmeye çalışmış İsveç için geçerlidir. Bununla birlikte, üçüncü yol politikalarından vazgeçilmiştir ve bu dönem kısa ömürlü ve başarısız bir deneme olarak görülebilir.

İsveç’te serbest piyasa politikalarının gelgiti

Modern tarihinin büyük bölümünde İsveç, elverişli bir ticaret ortamına sahip olmuştur. Ülkenin açıkça piyasa politikalarından saptığı ve en kapsamlı refah devleti politikalarının uygulandığı dönem (yaklaşık 1970-95 yılları arası) bir istisnadır. Bu dönem, GSYİH’deki büyümenin yanı sıra, iş yaratma ve girişimcilik açısından durağan ekonomik gelişim ile ilişkilendirilmiştir. Diğer İskandinav ülkelerinin tarihi bu açıdan İsveç ile paralellik gösterir.

Fahiş vergilere rağmen, İskandinav ülkelerinin yüksek bir yaşam standardı sürdürdükleri doğrudur. Ancak bunu yüksek vergilerin ekonomiyi etkilemediğinin bir kanıtı olarak görmek yanlıştır. Yukarıda bahsedilen kısa ve başarısız dönem dışında İskandinav ülkeleri, yüksek vergileri iş özgürlüğü ve serbest ticaret ortamıyla

birleştirme eğiliminde olmuşlardır. Aslında araştırmalar, yüksek vergilerin İşkandinav ÷lkelerinde ekonomik kalkınmayı önemli ölçüde engellediğini göstermektedir. Hâlihazırda zengin olan İşkandinav ÷lkeleri, daha düşük vergi oranları ile daha zengin olabilirlerdi. Yüksek vergilerle desteklenen refah devleti hizmetlerinin çeşitli avantajlar sağladığı doğrudur. Bununla birlikte, bu toplumlardaki olumlu sosyal sonuçların birçoğu, kapsamlı refah devletlerinin oluşturulmasından önce de gör÷lmektedir.

Aslında, cömert refah devleti politikaları, her ne kadar beklenenden oldukça geç de olsa yeni toplumsal problemler yaratmıştır. Yüksek vergiler, cömert devlet yardımları ve sıkı işgücü piyasasının birleşimi, nüfusun alt kesimlerinin büyük bir bölümünün hükümet yardımlarına bağımlı kalmasına yol açmıştır. Dolayısıyla aileler yoksulluğa mahk÷m edilmişlerdir. Bu politikalar, bilhassa, toplumların göçmenleri emek piyasalarına entegre etme becerilerini sınırlamıştır.

Günümüzde İşkandinav ÷lkelerinin ekonomileri, 1960'lar ve 1970'ler boyunca uyguladıkları politika değişikliklerinden önce yürürlükte olan geniş serbest piyasa politikalarına geri dönmelerinin ardından tekrar büyümektedirler. ÷lkeler, son 30 yılda gelişen ciddi uzun vadeli sorunlar karşısında değişmektedirler. Petrol zengini Norveç, ılımlı değişiklikler yapmıştır ve gençler arasında bozulan iş etiği de dâhil olmak üzere ciddi meydan okumalarla karşı karşıyadır. Öte yandan Finlandiya, İsveç ve Danimarka geniş kapsamlı piyasa reformlarını başlatmışlardır. Bu değişiklikler, daha fazla ticaret serbestisini, vergi yükündeki belirgin düşüşleri, refah devleti hizmetlerinin özel olarak sağlanmasını, bireysel emeklilik hesaplarının getirilmesini ve hatta Danimarka'da liberal bir işgücü piyasasına geçişi içermektedir.

İşkandinav toplumların başarisından çıkarılacak en önemli ders,

kültürün önemli olduğudur. Tarihsel anlamda güçlü bir iş etiği ve toplum temelli sosyal kurumları ile bu ulusların refah devletlerinden daha az olumsuz etkilenmelerine ve bu yüzden aktif refah devleti politikalarının yararlarının timsali olarak kullanılmalarına şaşırmamalıyız. Öte yandan, benzer büyüklükteki refah devletlerine ve hükümet boyutlarına sahip olan Güney Avrupa ülkeleri, daha az tercih edilir sonuçlar almışlardır.⁴

Son olarak, 19. yüzyılda ABD'ye göç eden İskandinavların torunlarının hâlâ düşük yoksulluk oranı ve yüksek istihdam gibi olumlu sosyal sonuçlar ile karakterize edilmeleri üzerinde durulmalıdır. Bu, İngiltere ve ABD gibi ülkelerin sol siyasetinin dikkat etmesi gereken önemli bir noktadır. Farklı politika ortamlarında İskandinav halkı için benzer sonuçlar vardır: Diğer bir deyişle İskandinavya'da yaşayan İskandinavlar hakkında olağanüstü bir şey yoktur. Üstelik, ekonomi yasalarına göre: İyi bir kültürel geçmiş, iyi ekonomik sonuçlar doğurur. Bununla birlikte, yüksek vergiler ve büyük bir refah devleti, eninde sonunda kültürü ve ekonomiyi zayıflatır. Bu açıdan, İskandinavya tamamen sıradandır. Kültür ve hükümet dışı sosyal kurumlar gibi daha derin toplumsal faktörler, İskandinav ülkelerinin başarısında önemli bir rol oynamış ve oynamaya devam etmektedir.

Bu kitap, yukarıda belirtilen fikirleri daha ayrıntılı olarak irdelemektedir. Başlangıç noktası, İskandinav ülkelerinin kültürünün olağanüstü zenginlik yaratma yolunu nasıl açtığıdır. Bu, sanayileşme ve serbest piyasa sistemlerinin önceden yoksul olan tarım toplumlarına sunulmasıyla ortaya çıkmıştır.

4. Bu husus Sanandaji'de (2012a) daha kapsamlı olarak araştırılmıştır.

II

İSKANDİNAVYA'DA SERBEST PİYASANIN BAŞARI ÖYKÜSÜ

1870'den 1970'e kadar olan dönemde, bankaların kurulması ve ormanların özelleştirilmesi gibi bir dizi girişimcilik yanlısı reform sayesinde İskandinav ülkeleri dünyanın en hızlı büyüyen ülkeleri arasında yer almışlardır. Ancak 1970'ler ve 1980'lerde hükümetin disiplinsiz büyümesi, reformların kumlara gömülmesine neden olmuştur.

The Economist (2013a)

Birkaç yıl önce, ABD Ulusal Halk Radyosu “ekonomi evreninin yasalarını ihlal eden bir ülke hakkında” isimli bir hikâye yayınlamıştır. Bu ülke, yüksek vergi oranlarına sahip olmasına rağmen, “dünyanın en düşük yoksulluk oranlarından birine, düşük işsizliğe, sürekli büyüyen bir ekonomiye ve neredeyse yok denecek kadar az yolsuzluğa” sahiptir. Bu ülke Danimarka'dır. (Ulusal Halk Radyosu 2010).

İskandinav ülkelerinin, büyük refah devleti sistemlerine ve ekonomiye, devlet müdahalelerine rağmen zenginleşerek, standart ekonomik mantığa karşı çıkmayı becerdikleri şeklinde popüler bir görüş vardır. İsveç'in eski sosyal demokrat Başbakanı Göran Persson, ülke ekonomisini bir yabanasına benzeterek: “Aşırı derecede ağır bir beden ve küçük kanatlarla uçamaması beklenir, ancak bu uçuyor” demiştir. (Thakur ve diğerleri tarafından aktarılmıştır, 2003: iii). Bununla birlikte, İskandinav ülkelerinde

meydana gelen bu ekonomik kalkınma, gerçekte gizemli bir olay değildir. Ülkelerinin refahı serbest piyasa politikaları, düşük veya makul vergi oranları ve ekonomiye sınırlı devlet müdahalesi ile karakterize edilen dönemlerde gelişmiştir.

Erken dönem İskandinav başarısı

İskandinavya'da serbest piyasanın öyküsü değinmeye değerdir. Aslında bu husus, James Beddy'nin 1943 tarihli bir araştırma makalesinde dile getirilmiştir. İrlandalı tarihçi, "Danimarka nasıl oldu da İrlanda'dan daha müreffeh bir hale geldi?" şeklinde basit bir soru sormuştur. Beddy, kapsamlı bir istatistiksel analize dayanarak Danimarka'nın kişi başına düşen milli gelirinin, İrlanda'ya oranla yaklaşık yüzde 50 daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır. Fakat ortalama sıcaklık, güneşli saatler, yağış ve doğal kaynakların bolluğu gibi doğal faktörlerin tamamı İrlanda'nın lehinedir. (Beddy, 1943).

Yetmiş yıl önce de Danimarka'nın başarısının nedeni merak edilmektedir. O dönemde bu kurumun henüz gelişiyor olması nedeniyle, cevap refah devleti değildir. Sosyal demokrat politikalar, Danimarka'nın 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında neden bu kadar zengin olduğunu tam olarak açıklayamamaktadır (Beddy, a.g.e.: 189):

Danimarka sadece İrlanda'dan daha küçük bir ülke değil, aynı zamanda iklimi daha az ılıman, toprakları genel olarak daha verimsiz, yoksunluğunu telafi edebilecek kömür ve su gücü bulunmayan, sanayi faaliyetlerine temel oluşturacak ne demir cevheri ne de diğer metal cevherleri bulunan bir ülkedir. Buna rağmen, İrlanda'ya kıyasla, daha

büyük bir nüfusa, daha büyük bir tarımsal üretime, daha kapsamlı bir endüstriyel sisteme, daha büyük bir dış ticarete, daha düşük bir ulusal borca, daha yüksek bir milli gelire ve daha iyi bir yaşam standardına sahiptir.

İrlandalı ekonomiste göre, Danimarka'nın başarısının temel nedeni, ekonomik sisteminin İrlanda'nın sisteminden farklı olmasıdır. İrlanda, maksimum kârlı tarım faaliyetini teşvik etmeye odaklanarak ve uluslararası ticaretin avantajlarından daha fazla yararlanarak Danimarka'dan öğrenebilir. Anahtar unsur, yeni sistemin İrlanda'nın mevcut sisteminin kısıtlayıcı etkilerinden uzak olmasıdır (a.g.e: 208). Başka bir deyişle Danimarka, daha az elverişli iklime ve daha az doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen, piyasa güçlerine daha fazla dayandığı için İrlanda'dan daha zengin olmuştur.

Yarım asırdan daha fazla süre sonra Kevin O'Rourke, bu analizi genişletmiştir. İrlandalı iktisat tarihi profesörü, 19. yüzyılın sonlarında İrlanda ve Danimarka arasında var olan yapısal ve toplumsal farklılıkları keşfetmiştir. O'Rourke'ye göre, Danimarka'nın refahının birkaç açıklaması vardır. Danimarka, siyasi istikrarla birlikte homojen bir kültüre sahipken; İrlanda, kültürel ve politik olarak bölünmüştür. İlave olarak Danimarka toplumu, yüksek düzeyde güven ve toplumsal sermayeden de yararlanmıştır. Bu, mandıra benzeri kooperatif işletmelerinin Danimarka'daki süt üreticileri tarafından neden İrlanda'dakilerden daha kolayca kurulup işletilebildiğini açıklayabilmektedir. (O'Rourke, 2006).

Politikanın nasıl geliştirildiğine gelindiğinde ise ülkelerin sahip olduğu birbirinden farklı siyasal geçmişler ön plana çıkmaktadır. Danimarka bağımsız bir ulustur ve genel olarak bu liberal politikalar, Danimarkalıların kendi kararları sonucu ortaya çıkmıştır. İrlanda liberalizmi ise, İngiliz kararlarının bir ürünü olmuştur. Arazi mülkiyetini toprak ağalarından çiftçilere aktaran reformlar,

Danimarka'da İrlanda'dan daha önce gerçekleşmiştir. O'Rourke, İrlandalı çiftçilerin büyümek için ihtiyaç duydukları sermayeye erişimlerinin sınırlı olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan, Danimarka'daki küçük yerel tasarruf bankaları, borçlanma için az ya da hiç güvencesi olmayanlara bile kredi sağlamıştır (a.g.e).

Başka bir yayında O'Rourke, o dönemde her iki ülke için önemli bir iş alanı olan süt üretimi için yeni teknolojilerin uyarlanması sırasında İrlanda'nın Danimarka'dan daha yavaş kalmasına, piyasa güçlerinin eksikliğinin nasıl sebep olduğunu açıklamaktadır (O'Rourke, 2003: 1):

Her iki ülkenin de Kuzeybatı Avrupa'da yer alan önemli süt üreticileri olmalarına ve ürünlerinin aynı pazara (İngiltere) satılmasına rağmen, kaymak ayırıcıları ve kooperatifler Danimarka'da İrlanda'dan çok daha hızlı yayılmıştır [...] Mülkiyet hakları ve sosyal sermaye, bu iki yeniliğin ne dereceye kadar adapte edildiğinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır: Toplumsal ve politik uyum eksikliği, kültürel faktörlerin yanı sıra belirsiz mülkiyet hakları, İrlanda'nın bu dönemde Danimarka'nın gerisinde kalmasının nedenlerini açıklamaya yardım eder.

İrlanda ve Danimarka arasındaki bu kıyaslama, özgün İskandinav kültürünü serbest piyasa kapitalizmi ile birleştirmenin faydalarını açıkça göstermektedir. Zaten, 19. yüzyılın ikinci yarısı boyunca Danimarka, büyük ölçekli ve küçük ölçekli girişimcilerin birleşimi sayesinde büyümüştür. Büyük başarılı firmalar, kooperatif hareketleri ve küçük ölçekteki firmalarla rekabet etmişlerdir. (Kristensen, 1989).

Danimarka'nın kuzeydeki en yakın komşusu İsveç, oyuna sonradan dâhil olmuştur. Bununla birlikte, serbest piyasa politikalarını benimsemekten kaynaklanan olağanüstü ekonomik büyümeyi,

az sayıdaki diğer ülke İsveç kadar açıkça ortaya koyabilmişlerdir. İsveç, 1870'lerden önce, ABD'ye büyük göç yaşanmasına neden olacak kadar fakir bir ulusken, tarım toplumundan, kapitalist bir sisteme evrilerek zenginleşmiştir. Mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve hukukun üstünlüğü çok sayıda iyi eğitilmiş mühendis ve girişimci ile birleşmiştir. Bu faktörler, İsveç'in eşi benzeri görülmemiş bir süre boyunca sürekli ve hızlı bir ekonomik kalkınma yaşadığı bir ortam yaratmıştır.

19. yüzyılın sonlarındaki piyasa liberalizasyonunu ve sanayileşmenin başlangıcını takip eden yüzyılda, İsveç olağanüstü ekonomik büyüme göstermiştir. (Maddison, 1982). IKEA, Volvo, Tetra Pak, H&M, Ericsson ve Alfa Laval gibi ünlü İsveçli şirketler, bu dönemde kurulmuş ve girişimcilik dostu ekonomik politikalar ve düşük vergilerle desteklenmişlerdir. (Sanandaji, 2010b).

Bazen, İsveç'in yüksek büyüme oranının sosyal demokrat politikaların bir sonucu olduğu iddia edilmektedir. Aslında, gelişmenin büyük kısmı, serbest piyasaların geliştiği dönem (yaklaşık 1870) ile sosyal demokrat yönetimin hâkim olduğu dönemin başlangıcı (yaklaşık 1936) arasında gerçekleşmiştir. Ekonomi tarihçisi Angus Maddison'un, "tahmini tarihi kişi başına düşen GSYİH veri tabanı", 28 OECD ülkesi için büyüme oranlarını hesaplamayı mümkün kılmaktadır. (Maddison 2010).

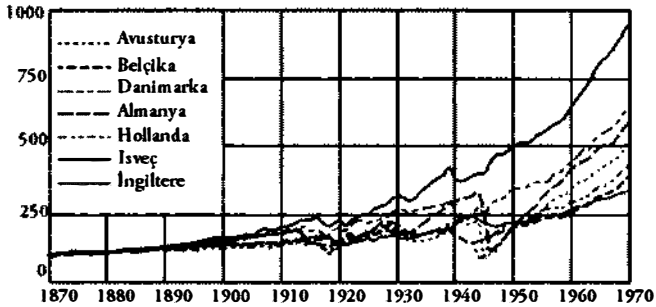
1870-1936 yılları arasında İsveç, sanayileşmiş dünyadaki en yüksek büyüme oranına sahip olmuştur. Bununla birlikte, 1936 ile 2008 yılları arasındaki büyüme oranı, sanayileşmiş 28 ülke arasında sadece 13'üncüdür.⁵ İsveç'in, sosyal demokrat çağın

5. Bu sonuç, sosyal demokrat dönemin başlaması için seçilen tam yıllara dayarlı değildir. Bunun yerine dönemin başlangıcını 1932 olarak tanımlarsak, sonuçlar çoğunlukla benzer olacaktır. İsveç, 1870-1932 yılları arasında sanayileşmiş ülkeler arasında en yüksek büyümeye sahipken, 1932-2008 döneminde ise 15. en yüksek büyümeye sahip olmuştur.

başlangıcından birkaç on yıl sonra, nispeten serbest piyasa odaklı bir ulus olarak kaldığını anlamak önemlidir. Politika kayması zamanla, yavaş yavaş meydana gelmiştir. İsveç'teki mali yükün ve hükümet harcamalarının, diğer sanayileşmiş ülkelere göre yüksek seviyelere ulaşması, 1970'lerin başlarındadır.

Şekil 1, İsveç ve diğer kıyaslanabilir Batı Avrupa ülkelerinin 1870-1970 yılları arasındaki ekonomik gelişmelerini göstermek-

Şekil 1 1870-1970 arası kişi başına düşen GSYİH artışı

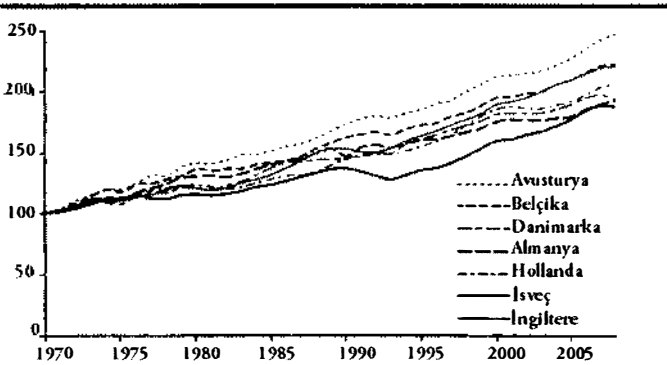
Kaynak: Maddison (2010) ve kendi hesaplamaları. Kişi başına düşen GSYİH her ülke için, 1870'teki seviye=100 alınarak gösterilmiştir.

tedir. Bu 100 yıllık dönem boyunca İsveç, küçük hükümet politikaları ile karakterize edilmiştir. Ülke ayrıca, her iki dünya savaşında da tarafsız kalarak, Avrupa'nın başka yerlerinde meydana gelen yıkımın çoğundan kaçınmıştır. Bu, yakalama etkisinin yanı sıra, İsveç'teki yaşam standartlarının neden İngiltere'den üç kat daha hızlı arttığını açıklamaktadır. 1870'de İsveç'in kişi başına düşen GSYİH'si, İngiltere'ye oranla yüzde 57 daha düşükken, 1970'de bu oran, yüzde 21 daha yüksek olacak şekilde artmıştır.

Bununla birlikte, yüksek vergi yüküne ve büyük kamu sektörüne geçiş sonrasında İsveç'in servet yaratma hızı yavaşlamıştır. Şekil 2, aynı ülkelerin 1970'den Maddison'un Dünya Ekonomi

Tarihi İstatistikleri'nin son noktası olan 2008 mali krizine kadar olan süredeki gelişimini göstermektedir. Bu dönem süresince İsveç, kıyaslanabilir diğer Avrupa ülkelerinin gerisinde kalmıştır.

Şekil 2 1970-2008 arası kişi başına düşen GSYİH artışı

Kaynak: Maddison (2010) ve kendi hesaplamaları. Kişi başına düşen GSYİH her ülke için, 1970'teki seviye=100 alınarak gösterilmiştir.

Danimarka da benzer bir yol izlemiştir. Danimarka'daki sosyal demokrat dönemin, 1924'te başladığı söylenebilir. 1870 ve 1924 yılları arasında Danimarka, sanayileşmiş dünyada 6'ncı en yüksek büyüme oranına sahip olmuştur. Bununla birlikte, 1924 ve 2008 yılları arasında, Danimarka'nın büyümesi aynı dönemde diğer sanayileşmiş ülkelerle kıyaslandığında, sadece 16. sırada yer alabilmiştir. İsveç'te olduğu gibi, Danimarka'daki sosyal demokratlar da başlangıçta politikalarını yavaş yavaş uygulayarak pragmatik davranmışlardır. Düşük ve makul seviyedeki vergilendirmeden daha yüksek vergilere geçiş, 1970'lerde gerçekleşmiştir. Yine, İsveç'e çok benzer şekilde, Danimarka 1970 yılına kadar güçlü bir büyüme yaşamış, ancak büyük kamu sektörüne geçişten sonra geride kalmaya başlamıştır. (Şekil 1 ve 2).

Finlandiya, farklı bir büyüme yörüngesi izlemiştir. Bu ulus, Rus yönetiminden, kanlı ve başarısız bir sosyalist devrime geçmiştir. Devamında ise bir refah devleti oluşmaya başlamıştır. Finlandiya, tarihsel olarak Danimarka ve İsveç'ten daha düşük vergi seviyelerine sahip olmuştur. Bu, hatırı sayılır petrol zenginliği sayesinde on yıllar boyunca zenginleşmiş olan Norveç için de geçerlidir.

Sosyal demokrasinin emekleme dönemi

Bu dört ülkenin tamamı, sosyal demokrat refah devleti modelleri olarak tanımlanmışlardır. Sosyal demokrasi o kadar yerleşmiştir ki, merkez sağ partiler bile refah devleti sisteminin geliştirilmesi ve desteklenmesinde kilit rol oynamışlardır. Bununla birlikte, sosyal demokrasiye geçiş 1960'a kadar pragmatik olmuştur. 1960 sonlarında, İskandinav ülkelerindeki vergi gelirleri, Danimarka'da GSYİH'nin yüzde 25'i ile, Norveç'te yüzde 32'si arasında değişmekteydi. (İsveç Vergi Dairesi 2007). O dönemde dört İskandinav ülkesi, diğer gelişmiş ülkelerinden çok farklı olmayacak şekilde, makul vergi seviyeleri ile desteklenen sosyal koruma ve refah devleti hizmetleri sistemlerine sahiplerdir. Diğer gelişmiş ülkelere kıyasla daha büyük hükümetlere ve daha yüksek vergilere yönelik politika kayması, 1960'larda başlamış ve 1970'lerde devam etmiştir.

Tarihsel bir karşılaştırma, Tablo 2'de gösterilmektedir. 1950'lerin ortalarında İngiltere'de, milli gelirin vergiden elde edilen oranı, İskandinav ülkelerinin herhangi birinden elde edilenden daha yüksek olmuştur. Bununla birlikte, 1960'ların sonlarında İskandinav ülkelerinin politikaları radikalleştikçe, vergi oranları çok geçmeden İngiltere'nin vergi oranlarını geçmiştir. Makul vergi

Tablo 2 Vergi oranının gelişimi (GSYİH'ya oranı)

	1955	1965	1975	1985	1995	2005	2013
İsveç	24	31	39	45	46	47	43
Danimarka	23	30	38	45	48	50	49
Finlandiya	27	30	36	39	45	42	44
Norveç	28	30	39	43	41	43	41
İngiltere	30	29	34	36	32	34	33
ABD	24	24	25	25	27	26	25

Kaynak: OECD vergi veri tabanı.

seviyeleri ile desteklenen erken dönem refah devleti modelleri, eğitim, sağlık hizmetleri ve altyapı gibi hizmetlerin sağlanması üzerinde yoğunlaşmıştır. Zamanla, yüksek vergiler ve cömert refah devleti sistemleri, halkın giderek artan bir oranda hükümetin refah devleti ödemelerine bağımlı hale geldiği bir durum yaratmıştır. İskandinav ülkelerinde vergilendirmede makul seviyeden yüksek seviyelere geçiş, devlete bağımlılıktaki artışın hem sebebi hem de sonucu olarak görülebilir.

Politikaları değiştirmek

İskandinav ülkelerindeki olağanüstü ulusal gelir artışı, büyük refah devletlerinin yükselmesinden önce meydana gelmiştir. Toplumsal uyum, yüksek düzeyde güven ve güçlü çalışma ahlakına dayalı kültürlerin, serbest piyasalar ve düşük vergilerle birleştirilmesi ile yaşam standartlarındaki artış mümkün hale getirilmiştir. Yaşam standartlarındaki artış, makul sosyal demokrat politikalar altında da devam etmiştir. İskandinav ülkelerinin başarı hikâyesi, ekonomik yasalarla kavga etmek yerine, girişimcilik dostu ve küçük hükümet odaklı politikaların büyümeyi teşvik edebileceği fikrini pekiştirmektedir.

Yaklaşık 1960'ların başlangıcından itibaren girilen bu dönem, radikal sosyalist düşüncelerin popülerleşmesiyle tanımlanmıştır. İskandinav ülkelerinde, önceden pragmatik olan sosyal demokratlar radikalleşmişler ve keskin bir şekilde sola yönelmişlerdir. Sosyalizme doğru dönüş, meşhur üçüncü yol yönelimi olarak adlandırılan akımın oluşturulduğu İsveç'te daha güçlü olarak hissedilmiştir. Temel fikir, serbest piyasaları sosyalist planlı bir ekonomiye daha yakın bir modelle değiştirmek olmuştur. Piyasa sisteminin temel unsurlarının zayıflatılmasının, sürdürülebilir ekonomik büyümenin desteklenmesi bakımından muazzam bir başarısızlık olduğu ortaya çıkmıştır. Büyük ölçekte bir devlet müdahalesine dayanan bu yeni model, basitçe sürdürülebilir olmamıştır. Yüksek yaşam standartları, önceki başarılı politikaların meyvelerinin bir sonucu olmuştur. İsveç, sosyalist planlamanın bozucu etkilerinden kaçabilen bir yabancıdır.

III

ÜÇÜNCÜ YOL POLİTİKALARIN BAŞARISIZLIĞI VE GİRİŞİMCİLİK

İsveç ekonomik ve sosyal sisteminin son gelişmeleri devam ederse, “İsveç modeli” [...] kısa süreli tarihi bir olaya dönüşmüş olacaktır-1960’lı yılların ortalarından 1990’ların başlarına kadar yaklaşık otuz yıldan az süren bir perde arası.

Assar Lindbeck (1997: 1314)

Özellikle İsveç ve bir dereceye kadar diğer İskandinav ülkelerinin, benzersiz bir ekonomik yola girmiş olduğu yönünde ortak bir görüş bulunmaktadır: Üçüncü yol. Üçüncü yol politikalar, bir taraftan serbest piyasalara, diğer taraftan komünizme alternatifi ifade etmektedir. Aslında İsveç’te politikalar, 1960’ların sonlarında sola doğru keskin bir dönüş yapmıştır. Yeni sistem, toplam vergi yükünü artırmakla kalmamış, aynı zamanda büyük ölçüde işletme sahiplerine karşı da ayrımcılık yapmıştır. Siyaset radikalleştikçe, sosyal demokratik sistem serbest piyasa modelinin çekirdeği olan girişimciliğe meydan okumaya başlamıştır.

Vergilerin girişimcilere etkisi

İsveçli ekonomist Magnus Henrekson, İsveç işletmelerine yüklenen efektif marjinal vergi oranının (marjinal vergi ve enflasyon etkisi) kimi zaman kazançlarının yüzde 100’ünden fazlasına ulaştığı sonucuna varmıştır. Tablo 3, bu noktayı açıklamak için,

mal sahiplerinin ve finansman kaynaklarının farklı kombinasyonları için efektif marjinal vergi oranını göstermektedir. Görüleceği üzere borç finansmanı, öz sermaye finansmanı ile karşılaştırıldığında, sürekli olarak çok daha elverişli bir vergi davranışı görmüştür. Buna ek olarak hane halkının vergilendirilmesi, yüksek genel marjinal vergi oranları, yüksek seviyedeki enflasyon ve zenginlik ile gelir vergisinin birleşik etkisinden dolayı olağandışı olarak artmıştır.

Özellikle aile şirketleri, net değerleri üzerinden alınan servet vergisinden etkilenmişlerdir. Servet vergisini kurumsal düzeyde düşmek mümkün olmamıştır. Bu nedenle, servet vergisini ödemek için gerekli fonlar, ilk önce kişisel gelir vergisi ile birlikte zorunlu bordro vergisine tâbi tutulmuştur (Henrekson, 2007)⁶.

Tablo 3 1980'de İsveç'te marjinal vergi yüzdeleri (enflasyon ve kesintiler hesaba katıldıktan sonra)

Mülkiyet Sahibi	Borç	Yeni hisse senedi ihraçları	Dağıtılan kazançlar
Hanehalkları (özel mülkiyet)	58	137	5
Vergiden muaf kurumlar (örn: devlet emeklilik fonları)	-83	-12	11
Sigorta şirketleri	-55	38	29

Üretimdeki varlık bileşimine dayalı hesaplanırlardır. Gerçek enflasyon oranlarında vergi öncesi yüzde 10'luk bir getiri varsayılmaktadır. Hesaplama kullanılan 1980 yılı enflasyon oranı yüzde 9,4'tür. Kaynak: Henrekson (2007).

1980'de iş sahibi olan bir kişi, yeni hisse ihraçlarıyla artırılan sermayenin getirileri üzerinden yüzde 137'lik bir efektif marjinal vergi ödeyebilmekteydi. Bu, vergilerin ve orijinal yatırım enflasyonunun etkileri göz önüne alındığında, kişinin aslında kâr ederken para kaybedeceği anlamına gelmektedir. İşletme borçla finanse edilmiş olsaydı, hâlâ yüksek bir vergi oranına tâbi olmakla birlikte, teşebbüs kârlı hale gelirdi. Vergiden muaf kurumlar

6. Efektif marjinal vergi, vergi öncesi gerçek getiri oranı yüzde 10 olarak varsayarak hesaplanmaktadır.

ve sigorta şirketleri ise esasen yüksek enflasyon oranlarının etki-
siyle, eksi efektif vergilendirme ile karşı karşıya kalabilmişlerdir
(a.g.e.).

Kapitalistler olmadan kapitalizm

Henrekson, vergi politikalarının “bireysel kapitalistler ve giri-
şimciler olmadan, piyasa ekonomisinin vizyonuna göre gelişti-
rildiği” sonucuna varmaktadır (a.g.e.: 212). Şaşırtıcı olmayacak
şekilde, ekonomi politikasındaki sola keskin dönüş, girişimciliği
belirgin bir şekilde etkilemiştir. Bir başka İsveçli ekonomist Sten
Axelsson, 19. yüzyılın sonu ile I. Dünya Savaşı’nın başlangıcı
arasındaki dönemin İsveç’te başarılı girişimci firmaların kurul-
ması için altın çağ olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte,
1970 sonrasında kurulan yeni firma sayısı önemli ölçüde azal-
mıştır (Axelsson, 2006).

İsveç’te 2004 yılında en yüksek gelir elde eden 100 işletmeden
38’i girişimciydi: Başka bir deyişle, ülke içinde özel sermayeli
işletmeler olarak başlamışlardır. Bu firmaların 21 tanesi 1913
öncesinde kurulmuştur. İlave olarak, bu firmalardan 15’i 1914
ile 1970 yılları arasında kurulmuştur. 1970’ten sonra ise sadece
iki firma kurulmuştur. En büyük 100 firma, kaç kişi istihdam
ettiklerine göre sıralandığında, en büyük girişimci firmalardan
hiçbiri 1970’ten sonra kurulmamıştır (a.g.e.).

Girişimcilikteki bu dramatik düşüş nasıl açıklanabilir? İsveç ne-
den kuşaklar önce kurulmuş olan firmalara bu kadar bağımlı
hale gelmiştir? Bunun bir nedeni, firmaların büyümesinin zaman
alması; diğer nedeni ise, büyük firmaların önceki zamanlarda
ekonomide daha hayati bir rol oynamaları olabilir. Bununla bir-
likte, bu faktörler tek başına İsveç’teki yeni girişimci firmaların

sayısındaki büyük düşüşü açıklayamamaktadır. Açıkça, önemli bir faktör, ekonomi politikasında, sosyalizm ile serbest piyasalar arasındaki meşhur üçüncü yola doğru olan değişimlerdir.

Yüzyıldan daha fazla bir süre önce kurulan birkaç büyük firmaya bağımlılık, diğer İskandinav ülkelerinde de yaygındır. Örnek olarak Nokia, 1998'den 2007'ye kadar Finlandiya büyümesinin tam olarak dörtte birine katkıda bulunmuş; 1865 yılında kurulan bu şirket, ülke ihracatının yaklaşık beşte birini gerçekleştirmiştir (The Economist 2012).

Sosyal demokrat politikacılar ve sendika temsilcileri uzun zamandan beri birkaç büyük şirkete dayanan ekonomik sistemden yana olmuşlardır. Bu işverenler istikrarlı olarak görülmekte ve hem hükümet hem de sendikalar için kendileri ile pazarlık edilmesi kolaydır. Bununla birlikte, eski ekonomik yapıları destekleyen, ancak girişimciliği teşvik etmeyen sistemler, daha az uyum sağlar hale gelmektedirler. Nokia'nın son başarısızlıkları, Finlandiya'nın ekonomik refahını önemli derecede etkilemiştir. Bu, devamında yeni girişimcilerin nasıl teşvik edilebileceği konusunda bir tartışmaya yol açmıştır.

Norveç'te, kamu petrol zenginlikleri ile desteklenen ekonomiye geniş kapsamlı devlet müdahalesi, bugün hâlâ ekonomik dinamikleri bozmaktadır. Norveç hükümeti, Oslo borsasında listelenen şirketlerin toplam hisselerinin yüzde 37'sine sahiptir. Buna ek olarak, aynı zamanda Statkraft gibi listelenmemiş bazı büyük firmaları da kontrol etmektedir. Eğer borsada listelenirse, bu enerji üretim şirketi borsadaki en büyük üçüncü şirket olacaktır (The Economist, 2013b).

OECD 2013 yılında, başarılı girişimciler de dâhil olmak üzere bir grup servet vergisini ödeyen Norveç'teki özel mülk sahipleri için, faiz getiren hesaplar ve hisseler üzerindeki efektif vergile-

rin yüzde 113'e ulaşabildiğini ifade etmiştir. Diğer yandan, servet vergisi ödemeyen ve sahibi tarafından kullanılan konutlara yatırım yapan özel mülk sahipleri, sıfır vergilendirme ile karşı karşıyadırlar. OECD'ye göre bu durum, “muhtemelen tasarruf ve yatırım davranışlarında belirgin bozulmalara neden olabilecektir” (OECD 2012a: 32).

Norveç'ten farklı olarak İsveç, son yıllarda girişimcilere verilen cezalandırıcı vergileri kaldırmıştır. Kârlar üzerindeki vergi, artık yüzde 100'e ulaşmamaktadır. Aslında servet ve miras üzerinden alınan vergiler kaldırılmıştır. Bununla birlikte, tarihsel olarak İsveç, üçüncü yol politikaların en kapsamlı olduğu İskandinav ülke olmuştur. Özel mülk sahiplerine karşı düşmanca tavır, kapitalistler olmadan kapitalizmin yaratılması fikriyle birlikte ilerlemiştir.

Çalışan fonları ve toplumsal mülkiyetin farklı biçimleri

Bu politikalar, 1980'lerin başlarında “çalışan fonlarının” getirilmesiyle sonuçlanmıştır. Amaç, işçi sendikaları tarafından kontrol edilen fonların bir parçası olmak üzere, şirketlerin kârlarının bir bölümüne kanunen el koymak ve onları hisse satın almak için kullanmak olmuştur. Aslında sistem, özel şirketlerin mülkiyetini yavaş yavaş sendikalara aktarmak üzere tasarlanmıştır-sosyalizme doğru yumuşak bir geçiş. Her ne kadar İsveç'i sosyalist bir ekonomiye dönüştürmeden önce bu sistem iptal edilmiş olsa da, IKEA, Tetra Pak, H&M ve diğer çok başarılı firmaların kurucularını ülkeden uzaklaştırmayı başarmıştır.

Üçüncü yol politikalar çoğu kez İsveç politikalarının normal durumu olarak algılanmaktadır. Gerçekte bu politikalar, büyümenin durağanlaşması açısından kötü sonuçlar veren ve zamanla terk edilmiş olan bir toplumsal deney olarak daha iyi açıklana-

bilir (bkz., Örneğin, Lindbeck, 1997). İlginç bir şekilde, önde gelen sosyal demokratların bile, üçüncü yol politikaların yaratabileceği zararın farkında oldukları görülmektedir.

En çarpıcı örnek, çalışan fonlarının getirilmesi ile ilgilidir. İsveç'in önde gelen sosyal demokratlarından ve zamanında Maliye Bakanı olarak görev yapmış olan Kjell-Olof Feldt, parlamentoda fonların faydalarını tartışmak zorunda kalmıştır. Ancak bakan rahat değildir. Tartışma sırasında kâğıt üzerine bir şeyler karalamaktadır. Bir İsveçli muhabir, bakanın yazdığı şiirin fotoğrafını çektiğinde ortaya dikkat çekici bir görüntü ortaya çıkar. Maliye Bakanı'nın fonlar konusunda çok da hevesli olmadığı ortaya çıkmıştı. Bakan aslında, bu fonların İsveç üzerinde önemli bir olumsuz etki oluşturacağı düşüncesindedir. Feldt, bu fikirlerini küfür kullanarak tanımlayacak kadar ileri gitmiştir.

Kjell-Olof Feldt'in, kendi partisi tarafından savunulan ve sunulan radikal fikirleri eleştirmesi için çok iyi nedenleri vardı. Ekim 1983'te, Feldt'in ünlü şiirini karalamasından birkaç ay önce, muhtemelen ülke tarihinin en büyük siyasi gösterisi düzenlenmiştir. 100.000'den fazla kişi, çalışan fonlarına karşı yürümüştür. Her ne kadar sosyal demokrat liderler, fonların kötü bir fikir olduğunun farkına varmış gibi görünseler de, bundan geri dönme fikri çok büyük bir siyasi prestij meselesi olmuştur.

Fonlar 1984 yılında kurulmuş ve 1991'de merkez sağ hükümetin seçilmesinden sonra iptal edilmiştir. Gelirlerin fonlar için kamulaştırılması uygulaması durdurulmakla kalmamış, daha önce fonlarda toplanan para, emeklilik hesaplarına ve araştırma kurumlarına aktarılmıştır. İsveç, sosyalizmden piyasa ekonomisi yoluna geri dönmeyi seçmiştir.

İskandinavların başarısız iktisadi performansı

Üçüncü yol dönemi süresince yürürlüğe konulan yıkıcı politikalar-

dan biri olan çalışma fonları, buzdüğının sadece görünen ucuydu. Vergilendirme uygulamalarındaki değışiklikler ve artan devlet müdahalesi, daha önce dinamik olan İsveç ekonomisinin büyüme potansiyelini azaltmıştır. 1975 yılının sonlarına doğru İsveç, OECD ölçümlerine göre dünyanın en zengin 4. ülkesi olarak sıralanmıştır. Tablo 4'te gösterildiğı gibi, oluşan politika değışikliğı, büyümeyi önemli ölçüde yavaşlatmıştır. İsveç, 1990'ların ortalarında 13. sıraya düşmüştür. 2010 yılında, ülkedeki krizden kurtulma dönemi ve ardından gelen serbest piyasa reformları sonrasında İsveç, 10. sıraya yükselmiştir.⁷

Norveç, muazzam petrol zenginliğı sayesinde sıralamada yükselmiştir. 1990'lı yılların ortalarında neredeyse 20. sıraya gerileyen Finlandiya, daha fazla ekonomik özgürlük yönünde yapılan uzun vadeli reformlar sayesinde 2010'da 14. sıraya yükselmiştir. Danimarka'nın sıralaması, 1970 ve 1980 yılları arasında 7. sıradan 10. sıraya düşmüştür. Otuz yıl sonra Danimarka, bir dizi etkileyici piyasa odaklı reformlar sonrasında, önceki sıralamasını yeniden kazanmıştır.

Büyük ölçekli ekonomilerden sadece, "on yıllar boyunca süregelen büyüme kaybı" nedeniyle sürekli bir tartışma konusu olan ve büyük demografik sorunlarla karşı karşıya olan Japonya, İsveç kadar büyük bir düşüş göstermiştir. Ne ilginçtir ki sol, İsveç tarzı üçüncü yol politikalara geçildikten sonra, 1970'ten 2000'e kadar olan süreçte İsveç'in gösterdiği kötü büyüme performansını na-

7. OECD, 1993'te 24 üye ülkeye sahipken, 1994'te Meksika, 1995'de Çek Cumhuriyeti, 1996'da Macaristan, Güney Kore ve Polonya, 2000'de Slovakya ve Slovenya, 2010 yılında Şili, İsrail ve Estonya'nın katılımıyla genişlediğı hususu not edilmelidir. Bununla birlikte, yeni katılan ülkeler genellikle, eski üye ülkelere kıyasla, kişi başına düşen GSYİH seviyelerine ayarlanmış daha düşük satın alma gücüne sahiptirler. Bu nedenle, OECD üye ülke sayısının artması, İsveç'in servet ligindeki düşüşünü açıklamamaktadır. İsveç, OECD'nin genişlemesinden önce, 1995 yılında zaten düşük bir sıralama elde ederek, en zengin 13. ülke olmuştur.

Kaynak: OECD İstatistik Çıkarımları, kendi hesaplamaları.

Tablo 4 OECD Gelir Ligi

1970	1980	1990	2000	2010
1. İsviçre	1. İsviçre	1. Lüksemburg	1. Lüksemburg	1. Lüksemburg
2. Lüksemburg	2. Lüksemburg	2. İsviçre	2. Norveç	2. Norveç
3. ABD	3. ABD	3. ABD	3. ABD	3. İsviçre
	4. İzlanda	4. İzlanda	4. İsviçre	4. ABD
5. Avustralya	5. Kanada	5. Kanada	5. Hollanda	5. Avustralya
6. Kanada			6. İrlanda	6. Hollanda
7. Danimarka	7. Avusturya	7. Avusturya	7. Avusturya	7. Danimarka
8. Yeni Zelanda	8. Avustralya	8. Avustralya	8. İzlanda	8. Avusturya
9. Hollanda	9. Belçika	9. Japonya	9. Danimarka	9. İrlanda
10. Belçika	10. Danimarka	10. Danimarka	10. Kanada	
11. Almanya	11. Hollanda	11. Belçika		11. Kanada
12. Avusturya	12. Almanya	12. Almanya	12. Avustralya	12. Belçika
13. İzlanda	13. Norveç	13. Norveç	13. Belçika	13. Almanya
14. Fransa	14. Fransa	14. Finlandiya	14. İngiltere	14. Finlandiya
15. İngiltere	15. İtalya	15. İtalya	15. Japonya	15. İzlanda
16. İtalya	16. Finlandiya	16. Hollanda	16. Almanya	16. İngiltere
17. Finlandiya	17. Japonya	17. Fransa	17. İtalya	17. Fransa
18. Norveç	18. Yeni Zelanda	18. İngiltere	18. Finlandiya	18. Japonya
19. Japonya	19. İngiltere	19. Yeni Zelanda	19. Fransa	19. İtalya
20. Yunanistan	20. Yunanistan	20. İspanya	20. İsrail	20. İspanya

Kaynak: OECD İstatistiksel çıkarımı ve kendi hesaplamaları. Kişi başına GSYİH olarak ölçülen yaşam standartlarının seviyesine dayalı sıralama.

diren tartışmaktadır. İsveç'te sosyal demokrat Maliye Bakanı olan Bo Ringholm bile, bu gerçeği kabul etmiştir. Ringholm 2002'de: "İsveç, 1970 yılından bu yana OECD ortalamasıyla aynı büyüme oranlarına sahip olsaydı, toplam kaynaklarımız hane başına aylık 20.000 SEK'e [2.700 dolar] eşdeğer olacak kadar daha büyük olurdu" demiştir. (Ringholm, 2002). İsveç'in göreceli olarak gerilemesinin kontrol altına alındığı 2010 itibarıyla, İsveç'teki hükümet harcamalarının, diğer büyük Avrupa ekonomilerinden

(İngiltere de dâhil olmak üzere) çok farklı olmayan seviyelere düşmüş olduğu ayrıca not edilmelidir.

Son on yıllar boyunca İskandinav ülkeleri, vergi ve işgücü piyasası politikalarının büyümeyi engelleyici etkilerini telafi etmek için, piyasada geniş çapta deregülasyona başvurmuşlardır. Aslında Danimarka, esnek bir işgücü piyasasına bile yönelmiştir. Bunun bir nedeni, ülkelerin sosyalizmin başarısızlıklarından ders almaları olmuştur.

Bugün aşırı solcular arasında bile, İskandinav üçüncü yol politikaları açık bir şekilde olumlu bir deneyim olarak işaret eden az sayıda kişi bulunmaktadır. Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksinin 2015 baskısında Danimarka, ABD'nin bir üstünde ve İngiltere'nin ise iki sıra üstünde olacak şekilde, dünyanın 11. serbest ekonomisi olarak sıralanmıştır. 19. en serbest ekonomi olan Finlandiya'yı, İsveç 23. ve Norveç 27. olarak takip etmektedir. (Heritage Foundation ve Wall Street Journal).

Danimarka, benzersiz piyasa dostu düzenlemelerin yanı sıra, GS-YİH'ye göre olağandışı yüksek bir vergi payı ile de öne çıkmaktadır. Ancak piyasaları açmak, yüksek vergilendirmenin etkisini tamamen telafi etmemektedir. Bu tür politikalar, ortalama bir Danimarkalı'nın yaşam standardını etkilemektedir. Danimarkalı düşünce kuruluşu CEPOS'un yaptığı bir analiz, artan vergilerin doğrudan hane halkı harcamalarını etkilediğini göstermektedir. Bu nedenle, ortalama Danimarkalı bir vatandaşın özel harcamaları, 1970 yılında dünyadaki 6. en yüksek sıralamadan, 2011'de 14'üncü en yüksek sıralamaya gerilemiştir. İsveç, aynı dönemde 8. sıradan 16. sıraya düşmüştür (Hansen, 2012). İskandinav ülke politikalarının normleştirilmesinden sonra bile, yüksek vergilerin ve ağır mevzuatın girişimcilik üzerindeki etkileri belirgindir.

Yüksek etkili girişimciliğin bir ölçütü, kaç tane girişimcinin bir işletmeyi kurarak veya genişleterek milyar dolarlık servet kazandığına bakmaktır. Tino Sanandaji ile ben, Forbes dergisinin dünyanın en zengin insanlar listesinde yer alan kişilere bakarak bu ölçüyü oluşturmaya çalıştık ve İskandinav ülkelerinde kişi başına düşen yüksek girişimcilik oranının, Anglo-Sakson yasal sistemine sahip ülkelerin yaklaşık üçte biri olduğunu tespit ettik. Bilgi odaklı ve yenilikçi ülkelerin aksine politik engeller, başarılı firma yaratma oranını düşürmektedir (Ayrıca bkz, Sanandaji ve Sanandaji 2014).

Büyük bir devlet mekanizmasına geçişin yalnızca ekonomik büyümeyi azaltıp, altın girişimcilik çağını sona erdirmediğini anlamak önemlidir. Bir diğer etkisi de, özel sektörün iş yaratımında meydana gelen azalma olmuştur.

IV

SERBEST PİYASA VE ÜÇÜNCÜ YOL DÖNEMLERİNDE İSTİHDAM YARATIMI

İsveç, “işsiz artışında” dünya şampiyonudur.

Swedish Business Daily'deki makalenin
İsveççe başlığı, Dagens Industri (2006)

Hükümetin boyutunu arttırmak genellikle, en azından kısa vadede, popüler bir politikadır; çünkü hükümetle doğrudan veya dolaylı olarak çalışanlar veya hükümet faaliyetlerinden istifade edenler için yeni fırsatlar yaratılmaktadır. Elbette hükümeti genişletmenin maliyetleri de vardır ancak bu maliyetler genellikle orta veya uzun vadede ortaya çıkmaktadır.

Örneğin, ekonomist Olivier Blanchard ve Roberto Perotti tarafından yapılan bir araştırma, hükümet harcamaları ve vergilerin ekonomiyi nasıl etkilediğine odaklanmaktadır. Keynesyen teoriye göre, artan devlet harcamalarının daha yüksek çıktıya neden olduğu gösterilmektedir. Bununla birlikte iki araştırmacı, hükümetin harcamaları ve/veya vergileri artırmasının, özel yatırımlar üzerinde güçlü bir olumsuz etkisi olduğunu da göstermektedirler (Blanchard ve Perotti, 2002). Cohen ve diğerleri (2011: 2) benzer şekilde, hükümet harcamalarındaki şokların, “kurumsal sektör yatırımının ve istihdam faaliyetlerinin önemli derecede azalmasına” neden olduğunu göstermektedir. Araştırmacılar, dışlama etkisinin “hükümet harcamalarının özel sektörün ekonomik faaliyeti üzerindeki etkisinin belirlenmesinde yeni bakış açıları getirdiği” sonucuna varırlar.

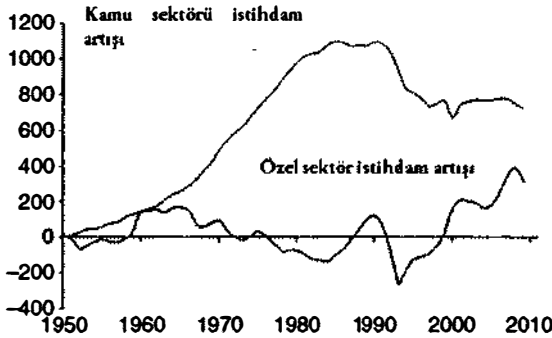
Kamu ve özel sektör istihdam yaratımı

Bir önceki bölümde de tartışıldığı gibi, kapsamlı bir refah devletine geçiş, İsveç'teki girişimciliği azaltmıştır. Yüksek vergiler ve çok fazla mevzuat, özel işletmeler kurma ve genişletme ile ilgili isteği azaltmıştır. Benzer politikalar, aynı zamanda, özel sektörün büyümesinde belirgin bir azalmaya neden olmuştur.

1950-2000 yılları arasında İsveç nüfusu yedi milyondan neredeyse dokuz milyona yükselmiştir. Ancak, şaşırtıcı bir şekilde, özel sektördeki net istihdam yaratımı sıfıra yakın olmuştur (Bkz. Şekil 3).

Kamu sektöründeki işler 1970'lerin sonuna kadar önemli ölçüde genişlemiştir. Bu noktadan sonra zaten büyük olan kamu sektörünü daha da genişletmek zor olmuştur, çünkü çok yüksek seviyeye ulaşmış olan vergileri daha fazla yükseltmek makul

Şekil 3 1950'den itibaren, kamu ve özel sektör
kümülatif net istihdam artışı (x1000)

Kaynak: Bjuggren ve Johansson (2009) ve Ekonomik Gerçekler.

bulunmamıştır. Refah devleti daha fazla büyüyemeyince, tüm istihdam yaratımı durmuş, ne özel sektör ne de kamu sektörü büyüyebilmiştir. Özel sektör işgücü büyümesi, geniş kapsamlı

ekonomik liberalizasyonu takiben 1990'lardan sonra gerçekleşmiştir.

Büyük bir kamu sektörüne geçişten kaynaklanan istihdam yaratma eksikliği, İsveç'teki siyasi manzarayı kökten değiştirmiştir. 1990'ların başından bu yana politika tartışması, iş piyasasından çıkartılmaların azaltılması üzerine yoğunlaşmıştır. Bunun nedeni, çalışma çağındaki yaklaşık bir milyon İsveçlinin görünür ve gizli işsizlik içinde sıkışması olmuştur. Her ne kadar vergi indirimleri gibi reformlar başarılı olsa da, işgücü piyasasında işten çıkarmalar devam etmektedir. Durum, diğer İskandinav ülkeleri için de oldukça benzerdir.

Danimarka, yüksek vergi oranları bakımından dünya lideri olmuştur. İskandinav ülkeleri arasında benzersiz olarak Danimarka, işsizliği düşük tutmaya yardımcı olan düşük bir işgücü piyasası düzenlemesine sahiptir. Bununla birlikte, yüksek vergilerin ekonomik faaliyeti olumsuz etkilediği de açıktır. Vergi, istihdamı etkilemenin yanı sıra, birey başına düşen çalışma sürelerini de etkileyebilmektedir (Ohanian vd., 2008). İkincil etkiyi Danimarka'dan daha iyi açıklayan bir ülke bulmak zordur.

Bir çalışma, 1950 ile 1997 yılları arasında vergiler arttıkça, Danimarka endüstrisinde ortalama yıllık çalışma saatlerinin yüzde 32 oranında düştüğünü göstermektedir. Bu, İsveç'te yüzde 17'lik bir düşüş ve ABD'de çalışma saatlerinde çok az bir yükselişle karşılaştırılabilir. 1950 ile 1998 arasında Danimarka'da istihdam, nüfus artışı ve kadınların işgücü piyasasına girmesi nedeniyle 600.000 artmıştır. Çalışan nüfustaki bu artışa rağmen, gerçek toplam çalışma saati yüzde 10 oranında azalmıştır (Danimarka İşveren Konfederasyonu, 1999). Yüksek vergiler ve cömert refah devleti sistemleri, bireyleri normal şartlardakine göre daha az saat ve daha az yoğun çalışmaya teşvik etmektedir.

İki buhranın hikayesi

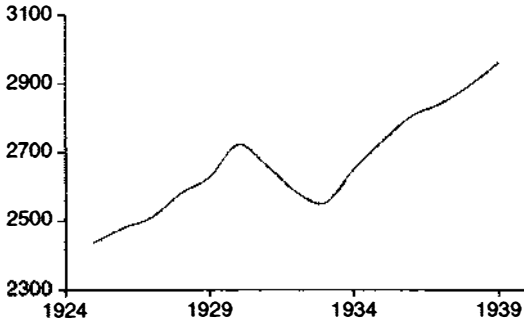
İsveç uzun süredir, yabancılar için iş bulma fırsatlarını azaltacak şekilde, yüksek vergileri katı emek uygulamaları ile birleştirmiştir (bu iki alan da yakın zamanlarda düzenlenmiştir). Bu politikalar büyük iç ve dış etkiler yaratmıştır. Küresel finansal krizlerden önce bile İsveç'teki çalışma çağındaki nüfusun beşte biri, farklı biçimlerdeki kamu menfaatleri tarafından desteklenmiştir. (Statistics Sweden, 2013a).⁸ Refah devleti politikalarının işgücü piyasasına etkisini göstermenin bir yolu, ülkeyi vuran iki büyük krize bakmaktır. Krizin biri, İsveç'in düşük vergiler ve serbest piyasa ile karakterize edildiği dönemde yaşanmıştır. Diğeri ise, ülkenin yüksek vergiler ve büyük bir kamu sektörü ile karakterize edildiği dönemde vurmuştur.

Büyük buhran

İlk kriz, Büyük Buhran'dı. Ticarete bağımlı bir ülke olan İsveç, sadece küresel ekonomik buhrandan değil, aynı zamanda diğer ülkelerin ekonomilerini krizden korumak için yanlış yönlendirilmiş bir çaba içinde koydukları ticaret engelleri yüzünden de zarar görmüştür. 1930-1933 yılları arasında İsveç'te mevcut iş olanakları sayısı 170.000 azalmış, ekonomideki her on altı işten biri kaybedilmiştir. Kriz, özellikle birçok genç İsveçlinin iş gücüne girmesiyle aynı zamanda meydana gelmesinden dolayı, daha ciddi sonuçlar doğurabilirdi. Ancak Büyük Buhran İsveç'te kısa ömürlü olmuştur. Dinamik ekonomide istihdam yaratma, işsizliği kısa sürede geride bırakmıştır. Şekil 4'te görüldüğü gibi, 1935 yılında kriz öncesinden daha fazla İsveçli çalışmaktaydı (Krantz, 1997).

8. Bu şekil, 2006 yılı için tam yıl eşdeğerleri olarak verilmiş olup anlamı; yılın yarısı boyunca hasta izninde olan iki kişinin, her biri o yıl boyunca çalışmak yerine, sağlık hizmetlerinden yararlanan bir birey sayılmaktadır.

Şekil 4 Büyük Buhran Öncesi ve Sonrası İsveç'te İstihdam (x1000)

Kaynak: Krantz (1997)

Bu çarpıcı iyileşme, yeni kurulan yenilikçi işletmeler sayesinde mümkün olmuştur. Kriz yıllarında, Nohab uçuş motorları (günümüzde Volvo Aero olarak bilinmektedir) doğmuştur. Krizden kısa süre sonra, Securitas ve SAAB kurulmuştur. Sunds Defibrator'un (günümüzde kâğıt sanayi ekipmanının önde gelen geliştiricisi olan Metso Paper) kurulmasına temel olan, kâğıt hamuru oluşturmak için yeni bir yöntem geliştirilmiştir. İsveç ekonomisi, Büyük Buhran süresince veya sonrasında başlayan işlere büyük dayanmaktadır (bkz., Örneğin, Johnson 2006). Büyük Buhran süresince İskandinav ülkelerinde büyük fırsatlar yaratılması, İskandinav ülkelerinin başarı kültürü ile serbest piyasa sistemlerinin birleştirilmesinin faydalarını göstermektedir. Norveçli ekonomist Ola Honningdal Grytten'in (2008: 379) belirttiği gibi:

Buhran yıllarında müteşebbisler hayatta kalabilmek için yeni icatlar üretmek zorunda kalmışlardır. İmalat endüstrisinde yeni bir teknoloji kullanılmaya başlanmıştır. Üretim daha verimli ve taleple daha uyumlu hale gelmiştir. İskandinav ülkelerinin imalat sanayi, bu tarihten itibaren daha büyük pazarlarda faaliyet gösterebilmiştir. İlâveten, düşük

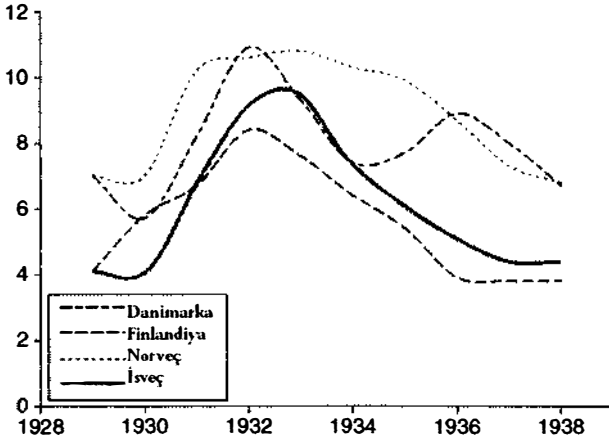
maliyetli üretim, İskandinav ülkelerinin şirketlerine rekabet avantajı sağlamıştır. Böylece, ihracat artmış ve ithal ikamesi meydana gelmiştir.

Grytten, Büyük Buhran döneminde, dört İskandinav ülkenin GSYİH’de büyük bir düşüş ve buna bağlı olarak işsizlikte artış ile karşı karşıya kaldığını belirtmektedir. “Ancak kriz, o dönemde diğer tüm Batılı ekonomilerden daha hafif ve kısa sürmüştür, yani GSYİH ve fiyatlar daha az düşmüş ve toparlanma daha hızlı olmuştur.” Grytten, İskandinav ülkelerinin emek arzı artarken, aynı zamanda buhranın mevcut işleri azalttığı sonucuna varmaktadır. Bu nedenle, toplam işsizlik oranında bir artış gözlenmiştir. Fakat bu, diğer sanayileşmiş ülkelerin ortalamalarından daha düşük olmuştur (a.g.e.: 370).

Bu dönemde işsizlik, Şekil 5’de gösterilmektedir. İskandinav ülkelerinin tamamen ticarete bağımlı olduğu göz önüne alındığında, büyük buhrandan derinden zarar görmeleri beklenebilirdi. Bununla birlikte, özellikle Finlandiya ve İsveç, 1932’den 1933’e kadar yeni istihdam yaratarak işsizliği hızla azaltmışlardır. Hızlı toparlanmanın bir nedeni, o zamanlarda İskandinav ülkelerinin düşük vergi ve liberal mevzuata dayanan ekonomi politikalarına sahip olmalarıdır.

İsveç buhranı

1990’lı yılların başında, bir bankacılık krizi İsveç ekonomisini vurmuştur. İşsizliğin diğer birçok ülkede düştüğü bir dönemde, İsveç’te hızla yükselmiştir. 1990 ile 1993 yılları arasında istihdam yüzde 12 oranında düşmüştür. Ülke, ekonomik büyümeye döndüğünde bile, istihdam oranı yavaş yavaş yükselmiştir. Aslında, Şekil 6’da gösterildiği gibi, 1990 öncesi seviyesine ulaşması, ironik bir şekilde büyük bir küresel krizin dünyaya vurduğu 2008 yılına kadar sürmüştür (Statistics Sweden 2009).

Kaynak: Honningdal Grytten (2008).

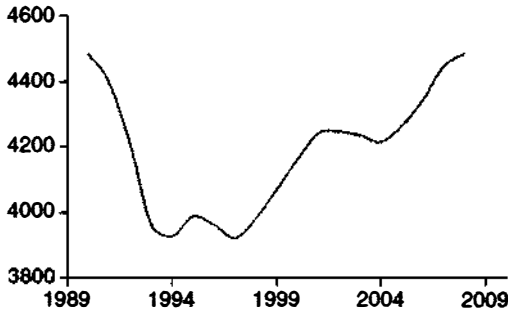
İsveç'in istihdam oranı aslında, 1992 ile 2003 yılları arasında yıllık yüzde 0,4 oranında düşmüştür. McKinsey bir raporunda, böyle bir gelişmenin ülkenin güçlü büyüme yaşadığı bir dönemde neden ortaya çıkabildiğinin çelişkisini araştırmıştır. Rapor, zayıf politika ortamının gelişimi engellemiş olduğu sonucuna varmıştır: “İş piyasası engelleri, özel hizmet sektörünün yeni istihdam yaratmadaki başarısızlığının ana sebebidir.” Yüksek istihdam vergileri, tüm işverenler için emek maliyetini artıracak ve örneğin restoranlar, perakendeciler, temizlik firmaları ve inşaat firmaları tarafından üstlenilen düşük katma değerli hizmetleri çok pahalı yapacaktır. (McKinsey Quarterly 2006: 6)

İşsizliği gizlemek

McKinsey raporu, İsveç'te 2004 yılında yüzde 5'in biraz üzerin-

de olan resmi işsizliğin, oldukça yanıltıcı bir rakam olduğunu da göstermiştir. Gerçek işsizliğin çoğu, çeşitli hükümet programlarında olan kişileri istihdam ediliyormuş gibi gösterip ya da çalışabilecek ancak iş bulamayan kişileri işsizlik rakamlarından çıkartarak gizlenmiştir. Rapor, hükümetin o zamanlar sadece 239.000 kişiyi işsiz olarak saydığını, ancak buna ilave olarak 106.000 kişinin hükümet işgücü piyasası programlarında yer aldığını not etmektedir. İş gücünde olmadığı şekilde sınıflandı-

Şekil 6 1990'lardaki Kriz Öncesi ve Sonrası İsveç'te İstihdam (x 1000)

Kaynak: Statistics Sweden (2009).

rılmakla birlikte, çalışmak isteyen ve 14 gün içinde çalışmaya başlayabilecek, gizli iş adayları olarak adlandırılan ilave 140.000 kişi daha bulunmaktaydı (örneğin çalışmayı tercih eden tam zamanlı öğrenciler). Bu gruplar da dâhil edildiğinde, işsizlik sayısı 485.000'e (işgücünün yüzde 10'u) yükselecektir. Buna ek olarak, İsveç'te 132.000 düşük istihdam çalışanı ve çalışabilecekken resmi işgücü istatistiklerinden çıkartılan 215.000 kişi bulunmaktaydı. Son rakam, erken emeklilik yaşındaki ya da 1970'lerden bu yana İsveç'in normal tarihsel seviyesinin ötesinde uzamış hastalık iznine sahip insanlardan oluşmaktaydı. Yukarıdaki grup-

ların tümünü ekleyerek, toplam işsizlik oranının tam 832.000 veya işgücünün yüzde 17'si olduğu tespit edilmiştir (a.g.e.)⁹.

Her ne kadar pek çok Batılı ülkenin işgücü istatistikleri ile benzer sorunları olsa da, işsizliğin uzun vadeli analizlerinde, hükümetler tarafından işsizlik istatistiği sunarken çok sık kullanılan “istihdam” ve “iş arayan” şeklindeki daha gevşek tanımlar hesaba katılmalıdır. 2011’de Nobel Ekonomi Ödülünü alan ekonomist Thomas Sargent, ekonomist Lars Ljungqvist ile birlikte İsveç’te işsizliğin gerçek temel oranını hesapladıkları bir çalışma yapmışlardır. Yazarlar, hastalık izninin, erken emekliliğin vb. ne kadarının gizli işsizlik ve refahın aşırı kullanımı ile açıklanabileceğini ayırt etmek amacıyla, geçmiş verileri kullanmaktadırlar (Ljungqvist ve Sargent 2006). 2014’te yapılan bir çalışmada, Susanne Spector bu ölçümleri güncellemiştir. Spector, İsveç’teki gerçek işsizlik oranının 1996’dan bu yana yüzde 14 ila 18 arasında değişmekte olduğunu göstermektedir. Geçerli en son yıl olan 2013’te işsizlik oranı, yüzde 8 olan resmi istatistik ile karşılaştırıldığında, yüzde 14 olmuştur.

Finlandiya da 1990’lı yılların başında bir ekonomik krizden geçmiştir. Araştırmacılar Seppo Honkapohja ve Erkki Koskela’ya göre kriz, “kötü şans ve kötü politikaların hikayesi” olarak anlaşılabılır. Kötü şans, Finlandiya için önemli bir ticaret ortağı olan Sovyetler Birliği’nin çöküşünden kaynaklanmıştır. Kötü politikalar, borç finansmanı ve kötü mali düzenlemeleri tercih eden, reform yapılmamış bir vergi sistemini içermektedir. Krizlere karşılık olarak vergiler artmıştır. Fin şirketleri arasındaki yüksek borç seviyeleri ile birlikte, toparlanma yavaşlamıştır. Yazarlar, “Kötü politikaların yokluğunda, Finlandiya bir depresyon değil

9. Bu resim bir abartı olabilir. Özellikle, çalışmayı tercih etmelerine rağmen, iş bulamadıkları için okula devam eden öğrencilerin nasıl sınıflandırılması gerektiği açık değildir.

bir durgunluk yaşırdı” sonucuna varmışlardır (Honkapohja ve Koskela 1999: 423).

1990’lı yıllarda Finlandiya ve İsveç’in karşılaştığı krizlerden edindiği tecrübeleri bir araya getiren Klas Freger ve Jaakko Pehkonen, krizlerden kurtulmanın neden her iki ülke için de ağır ilerleyen bir süreç haline geldiğini kurumsal faktörlerin açıkladığını söylemektedir. Görünüşe göre, kriz sonrasında vergi oranlarındaki artışlar, komşu iki İskandinav ülkedeki işsizliği artırmıştır. Sonraki yıllarda, iyileşmeye yardımcı olan reformlar her iki ülkede de yürürlüğe konulmuştur. Bunlar, azaltılmış cömert işsizlik yardımları, vergi reformları ve işgücü piyasası üzerinde daha az sendikal nüfuz hususlarını içermiştir. Reformlar, işsizlikte önemli bir düşüşe neden olmuştur (Fregert ve Pehkonen 2008).

Girişimciliğin ve istihdam yaratmanın önündeki birçok engel her iki ülkede de hâlâ sürmektedir. OECD, 2013’te Finlandiya için yaptığı ekonomik araştırmada: “Son yıllarda önemli miktarda gelir vergisi değişikliğine rağmen, emek gelirindeki marjinal vergi seviyeleri, emek kullanımındaki teşvikleri engelleyecek şekilde yüksek kalmıştır” sonucuna varmıştır. Örgüt ayrıca, “İşgücü piyasasındaki katılıklar, işgücünün daha az üretken sektörlerden daha çok üretkenlere sorunsuz şekilde yeniden tahsis edilmesini engellemektedir. Buna ek olarak, işsiz işçilerin yetersiz şekilde harekete geçirilmesi ve yüksek işsizlik ödeneği, istihdamı geriletmektedir” demiştir (OECD 2013: sırasıyla 11 ve 8). OECD, petrol zengini Norveç’in, daha iyi bir işgücü piyasası oluşturmak için, göreceli fayda düzeylerini düşürmek ve malulük yardımı sistemini aşırı derecede zorlaştırmak da dâhil olmak üzere, refah devleti reformlarını uygulamasını bile önermektedir (OECD,2012a).

1970'lerde İskandinav ÷lke ekonomilerini tanımlamak için kullandığımız etiket ne olursa olsun, çıkarılacak sonuç aynıdır. Sistemler refah, başarılı girişimci firmalar ve yeni iş alanları yaratmak konusunda, aynı yüzyılın ilk yarısındaki İskandinav ÷lke serbest piyasa modelleri kadar başarılı olamamışlardır.

ARTAN VERGİ ORANLARINI GİZLEMEK

Mali illüzyon, demokratik kararları tahrif ederek “aşırı” düzeyde yeniden dağıtım politikalarına neden olabilir.

Jean-Robert Tyran ve Rupert Sausgruber (2005: 49)

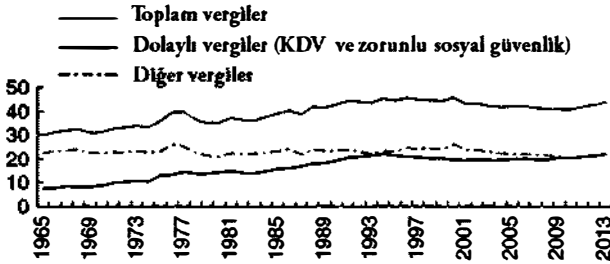
İskandinav ülke kamuoyunun niçin vergi artıran hükümetleri tekrar tekrar seçtiği yabancılar için bazen anlaşılmazdır. Açık olan cevap, refah devleti politikaları için ideolojik destektir. Bununla birlikte, başka bir sebep daha vardır: Kamuoyu, kamu kesimlerinin genişlemesine bağlı olarak, yüksek vergiler açısından fiyat etiketinin tam olarak farkında olmamıştır. Politikacılar, vergilerin şeffaf bir şekilde toplanmış olması durumunda nüfus tarafından makul olarak kabul edileceğinden daha yüksek seviyedeki vergilendirmeye sonuçlanan bir “mali illüzyon” yaratmıştır.

1960’ların sonlarında politikaların radikalleşmesinden önce, İskandinav ülkelerindeki vergi seviyeleri, diğer gelişmiş ülkelere oldukça benzer şekilde, GSYİH’nin yaklaşık yüzde 30’u kadar olmuştur. O dönemde, vergi yükleri oldukça görünürdü. Vergilendirmenin çoğu, çalışanların maaş bordrosunda görünen doğrudan vergiler yoluyla gerçekleşmiştir. Zamanla, vergilendirmenin artan payı dolaylı vergiler nedeniyle yükselmiştir. Diğeri, ücreti çalışana resmi olarak verilmeden önce tahsil edildiğinden veya satılan ürünün liste fiyatına dâhil edildiğinden dolayı ödeyenlere daha az görünürdür.

Finlandiya örnek olarak dikkate değerdir. Ülkenin vergi düzeyi 1965’te GSYİH’nin yüzde 30’u idi. KDV ve zorunlu sosyal

güvenlik katkı payları biçimindeki dolaylı vergiler, GSYİH'nin yüzde 8'ini oluşturuyordu. 2013'te toplam vergi tahsilatı GSYİH'nin yüzde 44'üne yükselirken dolaylı vergiler yüzde 22'ye

Şekil 7 Finlandiya'da doğrudan ve dolaylı vergiler (GSYİH'ye oranı)

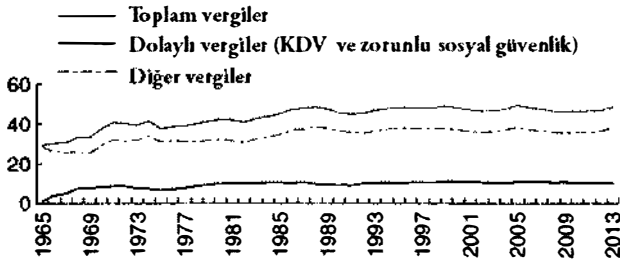

Kaynak: OECD vergi tabanı ve kendi hesaplamaları

çıkmiştir (bkz. Şekil 7); Danimarka'da toplam vergi tahsilatı GSYİH'nin yüzde 30'undan yüzde 49'una, dolaylı vergilendirme yüzde 4'ten yüzde 10'a yükselmiştir (Şekil 8); Norveç'te buna karşılık gelen rakamlar toplam vergilendirme için yüzde 30 ve yüzde 41 ve dolaylı vergilendirme için yüzde 4 ve yüzde 18'dir (Şekil 9); son olarak İsveç'te dolaylı vergilendirme yüzde 4'ten yüzde 19'a yükselirken, toplam vergilendirme düzeyi GSYİH'nin yüzde 31'inden yüzde 43'üne yükselmiştir (Grafik 10).¹⁰

10. OECD vergi veri tabanı ve kendi hesaplamaları. Basitliği sağlamak için, dolaylı vergiler sadece KDV ve zorunlu sosyal güvenlik katkılarını içermektedir. Alkol, enerji üretimi ve bordro vergileri gibi unsurlar gizli vergilere dahil edilmendiğinden, bu, gizli vergilendirme düzeyini belirgin şekilde düşük tahmin etmektedir. Ayrıntılı OECD verileri 1965 ve sonrasında mevcut olduğu için, bu yıl başlangıç yılı olarak seçilmiştir. Danimarka için biraz farklı veriler mevcuttur ve bu nedenle 1966'nın temel yılı kullanılmış ve rakamlar kısmen yazarın kendi hesaplamalardan türetilmiştir.

Şekil 8 Danimarka'da doğrudan ve dolaylı vergiler (GSYİH'ye oranı)

Kaynak: OECD vergi veri tabanı ve kendi hesaplamaları

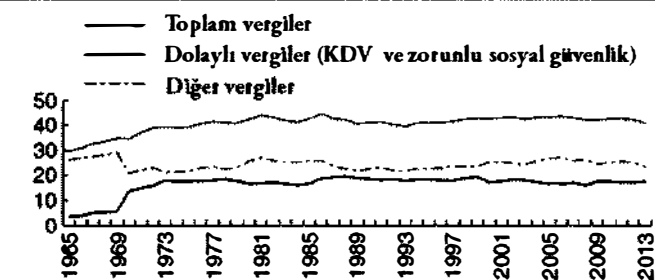
Başka bir deyişle, Danimarka dışında, görünür vergiler dönem boyunca azalmışken, toplam vergi yükü önemli ölçüde artmıştır. Bu, 1903'te İtalyan ekonomist Amilcaren Puviani tarafından yapılan mali illüzyon tahminleri ile paralellik taşımaktadır. Puviani, halk politikaların maliyetini düşük görsün diye, siyasetçilerin doğrudan vergilerden ziyade dolaylı vergilendirme yaparak hükümet masraflarını gizleme eğiliminde olacaklarını ifade etmiştir. Böylelikle, büyüyen bir devletin, bireylere ve ailelere fayda sağladığı ve gerçekte olduğundan daha az maliyetinin olduğu illüzyonu yaratılabilmektedir (Baker 1983). Nobel ödüllü James Buchanan ve diğer araştırmacılar, politikacılar için doğrudan vergilerden ziyade dolaylı vergileri artırmanın daha kolay olduğu fikrini geliştirmişlerdir (bkz., Örneğin, Buchanan 1960; Baker 1983).

Dolaylı vergiye bir örnek, işverenlerin işçiler için ödediği harçlar veya sosyal güvenlik katkı paylarıdır. Bunlar, çalışana değil işverene uygulanır ve bu nedenle seçmenler tarafından görülemezler. Bununla birlikte, bu vergilerin etkisi genel olarak çalışanların doğrudan vergilendirmesinin etkisine benzemektedir.

2003 yılında yapılan bir araştırmada, İsveç kamuoyundan ödedikleri toplam vergi miktarını tahmin etmesi istenmiştir.

Katılımcıların her türlü doğrudan ve dolaylı vergileri dâhil etmeleri hatırlatılmıştır. Katılımcıların neredeyse yarısı, toplam vergilerin gelirlerinin yaklaşık yüzde 30-35'ine ulaştığına inan-

Şekil 9 Norveç'te doğrudan ve dolaylı vergiler (GSYİH'ye oranı)

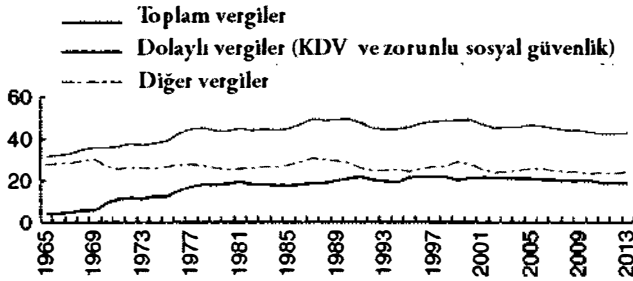

Kaynak: OECD vergi veri tabanı ve kendi hesaplamaları

maktaydı. Anketin yapıldığı tarihte, tüketim vergileri de dâhil olmak üzere ortalama bir gelir elde eden kişi üzerinden tahsil edilen toplam vergi oranı yüzde 60 civarındaydı (Sanandaji ve Wallace (2011)'de açıklanmıştır). Daha yeni diğer çalışmalar, birçok İsveçlinin kendi gelirleri üzerinden tahsil edilen dolaylı vergilerin boyutundan habersiz oldukları görüşünü güçlendirmektedir (bkz., Örneğin, Larsson 2009). Bu, dolaylı vergilendirme ile ilgili uluslararası çalışmalarla paralellik göstermektedir. Örneğin, Jean-Robert Tyran ve Rupert Sausgruber, dolaylı vergiyle ilişkili vergi yükünün sistematik olarak düşük tahmin edildiğini, buna karşılık eşdeğeri doğrudan vergi için durumun benzer olmadığını göstermişlerdir (Tyran ve Sausgruber 2005: 39).

Özetlemek gerekirse, İskandinav vergi sistemlerinin tasarımı zamanla, kamuoyunun ödediği vergilerin farkında olmadığı bir “mali illüzyon” yaratmıştır. Vergileri vatandaşların onlardan haberdar olmayacağı şekilde artırmanın, demokratik ilke-

Şekil 10 İsvetç'te doğrudan ve dolaylı vergiler (GSYİH'ye oranı)

Kaynak: OECD vergi veri tabanı ve kendi hesaplamaları

lere gerçekten uygun olup olmadığı üzerinde düşünölmelidir. İlginç biçimde, diğer ölkelerde yüksek vergiler için İskandinav modelini örnek gösterenlerin çok küçük bir kısmı, böyle bir politikanın masraflarının kamuoyundan gizlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

İskandinav ölkeleri, daha düşük vergilerle daha fazla zenginleşmiş olacaktadı

İskandinav ölkelerinin, yüksek vergilerin olumsuz sonuçlarından korunmuş gizli bir tarif bulduğu yönünde yaygın bir görüş vardır. Bu görüş yapılan araştırmalarda destek bulmamaktadır. Çok sayıda çalışma, yüksek vergilendirme seviyelerinin İskandinav ölkelerine zarar vermekte olduğunu göstermiştir. Doğrudan ya da dolaylı, vergi yükü önemlidir.

Örneğin Avrupa Merkez Bankası tarafından yayınlanan bir araştırma, gelirler üzerindeki ortalama vergiler konusunda İsvetç'in Laffer eğrisinin ucunda olduğunu göstermektedir. Bu, emek üzerindeki vergilerin daha fazla artırılmasının, ekonomi üzerinde, gelirlerin artmayacağı zararlı bir etkisinin olacağı anlamına gelmektedir.

Danimarka ve Finlandiya'daki vergi oranlarının da bu aşırı duruma yakın olduğu gösterilmektedir (Norveç analizde yer almamaktadır). Gelir vergileri için, Danimarka ve İsveç'in Laffer eğrisinin yanlış tarafında oldukları gösterilmektedir. Bu, iki ülkedeki gelir vergileri o kadar zarar vericidir ki, azaltılmaları durumunda, vergi makamları tarafından gerçekte daha fazla para toplanmasına yol açacağı anlamına gelmektedir (Trabandt ve Uhlig 2010).

Birkaç farklı çalışma, İsveç vergilerinin Laffer eğrisinin ucunda veya ucuna yakın olduğu fikrini desteklemektedir (bkz. Holmlund ve Söderström 2007). Örneğin, ekonomist Åsa Hansson, devlet tarafından toplanan ve harcanan her İsveç kronu için ortaya çıkan verimlilik kaybını hesaplamaktadır. Hansson'a göre, bu paranın çalışma güdüsünü azaltan refah devleti yardımları için harcanması durumunda, verimsizlik nedeniyle ortaya çıkacak olan kayıp üç krona kadar çıkmaktadır (Hansson 2009).

Vergilerin ekonomi üzerinde bu kadar ciddi olumsuz etkileri olabileceğini anlamak için, maksimum marjinal vergi oranını ödeyen ve kazançlarını harcayan bir İsveçli işçinin durumu dikkate alınabilir. Brüt gelir üzerinden yüzde 32'lik bir gelir vergisi ödemektedir. Bunun dışında ortalama yüzde 32'lik bir belediye vergisi ve yüzde 25'lik bir devlet vergisi vardır. Son olarak, yüzde 21'lik bir ortalama tüketim vergisi bulunmaktadır. Bir hükümet raporu, geçerli olan toplam marjinal vergi oranının, yüzde 73 olduğunu hesaplamıştır. Bu, daha düşük bir vergi oranının aslında daha yüksek kamu gelirlerine yol açabileceğini göstermektedir çünkü Laffer eğrisinin varsaydığı en yüksek değerden daha fazladır (Pirttilä ve Selin 2011).

Danimarka'da yapılan bir dizi çalışma da benzer hususları işaret etmektedir. Örneğin, Kopenhag'daki CEPOS düşünce kuruluşu, emek üzerindeki marjinal vergi oranının yüzde 56'dan yüzde

40'a düşürülmesinin etkilerini hesaplamıştır.¹¹ Etkilenen gruplar arasında artan çalışma saatlerinin toplam etkisi, işgücüne ekstra 20.000 ila 55.000 kişinin eklenmesine karşılık gelmektedir (Lundby Hansen 2011).

Son olarak, vergilerin etkisi ile ilgili tahminlerin kısa ve orta vadeli sonuçlara dayandığını akılda tutmak önemlidir. Ekonomik araştırmalar vergilerin; kariyer seçimi, eğitim yatırımları ve çalışma saatleri ile ilgili uzun vadeli kararları da etkilediği görüşünü desteklemektedir [bkz. Örneğin Ohanian vd. (2008) ve Rogerson (2009)]. İskandinav ülkelerinde vergi indirimlerinin uzun vadeli yararları, muhtemelen yukarıda belirtilen tahminlerin gösterdiğinden daha büyük olacaktır.

İskandinav ülkelerinde yüksek vergilerin ekonomik kalkınmaya zarar vermediği yönündeki yaygın görüş, basitçe doğru değildir. Zengin İskandinav ülkeleri daha düşük bir vergi yükü ile daha zengin olacaklardı.

11. Bunlar, dolaylı vergiler hariç oranlardır.

VI

BÜYÜK REFAH DEVLETLERİ ÖNCESİNDE HAYRANLIK UYANDIRAN TOPLUMSAL SONUÇLAR VE DÜŞÜK EŞİTSİZLİK SEVİYELERİ

Verimlilik ve yenilik gibi ekonomik göstergelerden,
eşitsizlik ve suç gibi toplumsal göstergelere kadar,
toplum sağlığının herhangi bir alanında,
İskandinav ülkeleri en iyiler arasındadır.

The Economist (2013a)

İskandinav devletler, 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca refah devleti politikalarını benimsemişlerdir. Ancak, başlangıçta refah devleti kurumları, nispeten düşük vergilerle finanse edilmiştir. Örneğin, 1960'da bile, vergi gelirleri Danimarka'da GSYİH'nin yüzde 25'i, Finlandiya'da yüzde 28'i, İsveç'te yüzde 29'u ve Norveç'te yüzde 32'sine eşit olmuştur. Aynı dönemde, İngiltere'de GSYİH'nin yüzde 27'si ve Almanya'da yüzde 34'ü olan oranlarla karşılaştırılabilir (İsveç Vergi Dairesi 2007). Önemli noktalardan birisi, İskandinav ülkelerinin büyük refah devletleri olmadan önce de iyi toplumsal sonuçlar sergilemiş olmalarıdır.

Tablo 5'de farklı OECD ülkeleri için 1960 yılı ortalama yaşam süresi beklentileri gösterilmiştir. Sırasıyla üçüncü, dördüncü ve beşinci sıralarda yer alan İsveç, İzlanda ve Danimarka tarafından takip edilen Norveç, en uzun ortalama yaşam süresi beklentisine sahip olmuştur. Finlandiya 22. sırada yer almıştır. Mali krizden önce ve göreceli olarak düşük vergilerle desteklenen küçük refah devletlerinden yüksek vergilerle desteklenen büyük refah devlet-

lerine geçildikten sonra, 2005 yılı için yapılan benzer bir sıralama, Tablo 6'da gösterilmiştir.

2005 yılında İskandinav ülkeleri hâlâ göreceli olarak uzun ortalama yaşam süreleri ile nitelendirilmişlerdir.¹² Bununla birlikte, ne olduysa dünyanın geri kalanının biraz gerisine düşmüşlerdir. İngiltere ve ortalama İskandinav ülkelerinin ortalama yaşam süresi beklentileri arasındaki fark, 1960'da 1,2 yıl olmuştur. 2005 yılında fark, bu seviyenin üçte biri oranına gerilemiştir. ABD

Tablo 5 1960'da ortalama yaşam süresi beklentisi

1. Norveç	73,6
2. Hollanda	73,5
3. İsveç	73,1
4. İzlanda	72,8
5. Danimarka	72,4
6. İsviçre	71,6
7. Kanada	71,3
8. Yeni Zelanda	71,3
9. Avustralya	70,9
10. İngiltere	70,8
22. Finlandiya	69,0

Kaynak: Wallen ve Fölster (2009).

ile arasındaki fark, 2,2'den 1,6 yıla düşmüştür. Bu basit karşılaştırma, bağıntıyı nedensellikten ayırma ihtiyacını göstermektedir. Uzun ortalama yaşam süresi, yalnızca büyük refah devletlerinden kaynaklanmamıştır.¹³ Sol siyasetin önerdiği gibi İskandinav ülkelerinin sahip olduğu ekonomik modeli benimseme argümanı basittir: Bu bölgede ortalama yaşam süresi beklentisi ve diğer toplumsal sonuçlar iyidir; bu nedenle, eğer İskandinav ülkelerinin uyguladığına benzer şekilde vergi ve refah devleti politikaları İngiltere'de veya ABD'de kabul

12. Finlandiya istisnadır, çünkü Finlandiya 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yoksuldur ve daha sonra zenginleşmiştir.

13. Eğilimler, 2011'deki daha yeni yaşam süresi verilerine benzerdir. İsviçre üst sıralarda yer alırken, onu Japonya ve İzlanda takip etmektedir. İsveç 7'nci, Norveç 10'uncu, Finlandiya ve Danimarka sırasıyla 23 ve 26'ncı sıralamaya sahiptirler. İskandinav ülkeleri, böylece ortalama yaşam süresi beklentisinde daha da geride kalmışlardır. Kaynak: Dünya Bankası Veri tabanı.

Tablo 6 2005'te ortalama yaşam süresi beklentisi

1.	Japonya	82,1
2.	İsviçre	81,3
3.	İzlanda	81,2
4.	Avustralya	80,9
5.	İspanya	80,7
6.	İsviçre	80,6
7.	İtalya	80,4
8.	Fransa	80,3
9.	Kanada	80,2
10.	Norveç	80,1
17.	İngiltere	79,0
18.	Finlandiya	78,9
22.	Danimarka	77,9

Kaynak: Wallen ve Fölster (2009).

edilirse, aynı sonuç oralarda da ortaya çıkacaktır. Ancak daha derinlemesine bir analiz, bu sonuçların İskandinav ülke vergi ve refah devleti politikalarının tesis edilmesinden önce var olduğunu ortaya koymaktadır.

İzlanda daha küçük hükümetiyle daha iyi toplumsal sonuçlar elde etmiştir

Aynı derecede ilginç olan İzlanda örneğidir. 1960'da İzlanda'daki ortalama yaşam süresi beklentisi, Norveç ve İsveç'ten düşük, Danimarka ve Finlandiya'dan daha yüksektir. 2005'te İzlanda, tüm büyük İskandi-

nav ülkelerinden daha iyi bir ortalama yaşam süresi beklentisine sahip olmuştur. Bu, İzlanda'nın GSYİH'sinin yaklaşık yüzde 36'lık bir vergi tahsili ile desteklenmiş ılımlı bir refah devleti modeli ile büyük İskandinav ülkelerinden ayrışmasına rağmen ortaya çıkmıştır.¹⁴ 2011 yılında İzlanda'daki ortalama yaşam süresi beklentisi 82,4 iken, bu rakam İsveç'te 81,8, Norveç'te 81,3, Finlandiya'da 80,5 ve Danimarka'da 79,8 olmuştur (Dünya Bankası Veritabanı). Sonuç olarak, makul ölçekteki bir kamu sektörü İskandinavya'da uzun ortalama yaşam süresi beklentisi için yeterli

14. OECD vergi veri tabanı. Bu, 2003 ve 2013 yılları arasında İzlanda'da tahsil edilen ortalama vergidir. İlgili rakam Finlandiya'da yüzde 42, Norveç'te 43, İsveç'te 44 ve Danimarka'da 47'dir.

olabilmektedir. Uzun ortalama yaşam süresi beklentisi kesinlikle sadece büyük refah devletleri tarafından oluşturulmuş değildir. Refah devletleri yayılmadan önce bile İskandinav toplumlar, yüksek gelir, güçlü toplumsal normlar ve uyumla birlikte doğa ve spor aşkından da yararlanabilmişlerdir. Bu avantajlardan bazılarının politikalarından ziyade, İskandinav yaşam biçimiyle ilgisi vardır. Yaşam tarzı avantajları, hem makul ölçekli bir kamu sektörüne sahip İzlanda'da ve hem de daha yaygın refah devleti politikalarına sahip olan daha büyük İskandinav ülkelerinde halen devam etmektedir.

Danimarka'nın 1960 ve 2005 yılları arasında ortalama yaşam süresi beklentisi açısından İsveç'in gerisinde kalması gerçeği, yaşam tarzındaki farklılıklarla ilgilidir. Danimarkalılar, hayattan İskandinav kuzenlerinden daha fazla keyif almakla ünlüdürler. Bu, alkol tüketimi ve sigara kullanımının yüksek oranları ile el

Tablo 7 1960'da bebek ölüm oranları (1000 kişi başına)

1. İzlanda	13,1
2. İsveç	13,6
3. Hollanda	17,9
4. Norveç	18,9
5. Çek Cumhuriyeti	20,0
6. Avusturya	20,2
7. Finlandiya	21,0
8. İsviçre	21,1
9. Danimarka	21,5
10. İngiltere	22,5

Kaynak: Wallen ve Fölster (2009).

Tablo 8 2005'de bebek ölüm oranları (1000 kişi başına)

1. İzlanda	2,3
2. İsveç	2,4
3. Lüksemburg	2,6
4. Japonya	2,8
5. Finlandiya	3,0
6. Norveç	3,1
7. Çek Cumhuriyeti	3,4
8. Portekiz	3,5
9. Fransa	3,6
10. Belçika	3,7
17. Danimarka	4,4
22. İngiltere	5,1

Kaynak: Wallen ve Fölster (2009).

ele gitmektedir. Bugün Danimarkalılar İsveçlilerden daha kısa

yaşamaktadırlar. Danimarka'nın, vergi seviyesi bakımından kuzey komşusunu geçmiş olması bu gerçeği değiştirmemektedir. İskandinav sosyal demokrasisinin basit bir şekilde idealleştirilmesi, toplumsal özelliklerin kaynaklarını yakalama konusunda açıkça başarısızdır. Çocuk ölüm oranının aynı doğrultuda karşılaştırılması benzer bir sonuç ortaya koymaktadır (Tablo 7 ve 8). Yine, 2005 yılında İsveç en düşük küresel oranlara sahip olmuştur. Ancak 1960'da da ikinci en düşük orana sahiptir. Her iki yılda da İzlanda dünyadaki en düşük çocuk ölüm oranına sahip ülke olarak sıralanmıştır. 2013 yılına ait en son veriler, bin kişi başına bebek ölüm oranının; İzlanda'da 1,6, Finlandiya'da 2,1, Norveç'te 2,3, İsveç'te 2,4 ve Danimarka'da 2,9 olduğunu göstermektedir (CME verileri). İzlanda gelişmeye devam etmektedir.

Konu, İskandinav toplumlarının başarılı olmadığını iddia etmek değildir. Hepsi açıkça çok başarılılardır. Konu, İskandinav ülkelerin başarısının doğrudan büyük refah devletlerinin ve yüksek vergi oranlarının sonucu olmadığıdır. Başarının tarifi, uzun süredir bu ülkeleri diğerlerinden ayıran kültürel özelliklerde veya alternatif olarak, İskandinav refah devletlerinin diğer Avrupa veya Anglo-Sakson ülkelerindekilerden daha büyük hale gelmeden önce iyi çalışan politikalarında bulunabilir. İzlanda örneğinin yanı sıra tarihsel karşılaştırma, bu sonucu güçlü bir biçimde desteklemektedir.

Büyük refah devletleri öncesinde eşitlikçi gelir dağılımı

İskandinav ülkeleri, bir dizi toplumsal çıktı nedeniyle, diğer ülkelerdeki kural koyucular tarafından takdir edilmektedirler. Bunların belki de en önemli olanı eşit gelir dağılımıdır. Bununla birlikte bu da, bilinenin aksine, özellikle İsveç ve Danimarka'da, büyük refah devletlerinden önce meydana gelmiştir.

İsveç, ABD, Kanada, Fransa ve Hollanda'daki tarihsel gelir eşitsizliği oranlarının karşılaştırılması ilginç sonuçlar göstermektedir. 1920'ye kadar, büyük ölçekli bir refah devletinin varlığından çok önce, İsveç bu ülkeler arasında eşitsizlik açısından en düşük seviyeye sahip olmuştur. Araştırmamanın yazarları olan ekonomist Jesper Roine ve Daniel Waldenström, 1903 ile 2004 yılları arasındaki dönemde İsveç'teki en yüksek gelir diliminin evrimi ile ilgili şunları kaydetmektedir: "Eşitsizlik seviyeleri, o sırada diğer Batılı ülkelerdekiyle yaklaşık aynı seviyede iken, İsveç'in en zengin yüzde onluk kesiminin gelir payının yirminci yüzyılın ilk sekiz yılı boyunca keskin bir şekilde düştüğünü tespit ettik. Azalışın çoğu refah devletinin genişlemesi öncesinde gerçekleşir ve 1950'ye kadar İsveç'in en yüksek gelir diliminin genel içerisindeki payı zaten diğer ülkelerden daha düşüktür (Roine ve Waldenstrom 2008: 366)."

Anthony Barnes Atkinson ve Jakob Egholt Søgaard'ın yakın tarihli bir çalışması, Danimarka'daki gelir eşitliği konusundaki evrimin de benzer bir yol izlediğini göstermektedir. Çalışma, vergilendirilebilir gelirin Gini katsayısının, 19. yüzyılın son otuz yılında olduğu kadar, 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca da belirgin bir şekilde daha yüksek seviyelerdeki eşitliğe doğru kaymış olduğunu göstermektedir. Daha fazla eşitliğe doğru kayışın çoğu, büyük bir kamu sektörünün ve yüksek vergilerin getirilmesinden önce gerçekleşmiştir (Atkinson ve Søgaard 2013).

Aynı çalışma, Danimarka, İsveç ve Norveç'teki en yüksek yüzde 10'luk gelir dilimini karşılaştırmaktadır. Her üç ülkede de pay, 1900-1970 arasında belirgin bir şekilde düşmüş; 1980'lerin ortalarına kadar bir miktar düşmeye devam etmiş ve o zamandan bu yana yaklaşık 1970'lerdeki seviyelerine tekrar yükselmiştir. Benzer bir eğilim en üst yüzde 1'lik gelir dilimi için de gösterilebilir. Yine, değişiklikler çoğunlukla yüksek vergilendirmeye

geçiş öncesinde gerçekleşmiştir (a.g.e.). Tino Sanandaji, bir başka çalışmasında şöyle demektedir: “İskandinav refah devletlerinin savaş sonrası dönemdeki başarısı hakkında yazan Amerikalı bilim adamları, o dönemden önceki İskandinav tarihi konusunda oldukça ilgisiz olma eğilimindedirler. İskandinavya, muhtemelen modern çağdan önce bile Avrupa’nın en eşitlikçi bölümü olmuştur. Örneğin burası, hiçbir zaman tam ölçekli feodalizmi geliştirmeyen ve çiftçilerini asla köleliğe mahkûm etmeyen Batı Avrupa’nın tek önemli parçası olmuştur” (Sanandaji 2012b: 56-57).

Refah devleti politikaları ve vergilendirme elbette gelir dağılımını etkilemektedir. İskandinav ülkelerinde artan gelir eşitliğinin bir kısmı, büyük olasılıkla büyük refah devleti sistemlerinin uygulanmasından kaynaklanmış olabilir. Bununla birlikte, diğer faktörler de açık bir şekilde hayati bir rol oynamıştır ve eşitlikçiliğin kökeni refah devletinden önceye dayanır. Bu faktörlerden bir tanesi, güçlü bir iş ahlakı ve toplumsal uyum üzerine kurulu olan İskandinav ülkelerinin başarı kültürüdür. Bir diğeri ise, piyasa temelli sistemler içindeki servet yaratımının yaygın temelidir. Vergilerin hâlâ düşük olduğu dönemde oluşturulan ve iyi işleyen kurumlar da eşit fırsatları teşvik etmiştir.

Büyük ölçekteki hükümetlerin refah devleti harcamaları ve yüksek vergilerin oynadığı rol ise belirsizdir. Bu tür politikaların doğrudan etkisi, şüphesiz daha fazla eşitlik yaratmaktır. Fakat bazı insanların emek piyasasından çıkarılması ve devlet yardımlarına bağımlı hale gelmesi gibi dolaylı, uzun dönemli sonuçlar da söz konusudur. Aşağıda tartışılacak olan bu etki, İskandinav ülkelerinde oldukça belirgindir.

Hangi ülkelerde dengeli gelir ve refah dağılımları vardır?

En fazla eşit gelir dağılımına sahip Avrupa ülkelerine baktığımızda, sadece İskandinav ülkelerinin değil, aynı zamanda Slovenya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'yı da üst seviyelerde görmekteyiz (Tablo 9). Bu son üç ülke, İskandinav ülkeleriyle aynı modele sahip değillerdir. Bu ülkeler daha düşük ve Çek Cumhuriyeti özelinde sabit vergi oranına sahiplerdir. İskandinav ülkeleri ile ortak noktaları ise homojen nüfus yapılarıdır.

Tablo 9 Harcanabilir gelirlerin Gini katsayısı

İzlanda	0,244	İsveç	0,269	Kanada	0,320
Slovenya	0,246	Lüksemburg	0,270	Yunanistan	0,337
Norveç	0,249	Almanya	0,268	İspanya	0,338
Danimarka	0,252	Hollanda	0,288	İngiltere	0,341
Çek Cumhuriyeti	0,256	Fransa	0,303	Portekiz	0,344
Finlandiya	0,260	Polonya	0,305	İsrail	0,376
Slovakya	0,261	Güney Kore	0,310	ABD	0,380
Belçika	0,262	Estonya	0,319	Meksika	0,460
Avusturya	0,267	İtalya	0,319		

Kaynak: OECD İstatistik Çıkarımları, 2010 rakamları. Gelir sonrası vergiler ve transferler, hesaplamada kullanılır.

Bir ülkenin vatandaşlarının büyük çoğunluğu aynı kültüre sahip olduklarında, kültürleri büyük farklılıklar gösteren ülkelere kıyasla, gelirlerinin daha fazla benzerlik göstermesi olasıdır. Çocukların gelirlerinin ebeveynlerinininkiyle ilişkilendirilmesinin sebeplerinden biri de, toplumdaki alt gruplar arasındaki genel farkların var olmasıdır.¹⁵ Yüksek düzeydeki homojenlik, İskandi-

15. Ayrılmış hareketliliğe sahip olan araştırmalar, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kuşaklar arası korelasyonun yarısından fazlasının, ırk ve etnik gruplar arasındaki kazanç farklılıklarının devam etmesinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Bkz. Hertz (2008).

nav ülkelerinin yüksek eşitliğinin arkasındaki kilit faktördür. Bu aynı zamanda, ABD ve hatta İngiltere gibi heterojen ülkelerde gelir eşitliğinin sağlanmasının neden bu kadar zor olduğunun önemli bir açıklamasıdır. Aslında, İskandinav ülkelerinde son birkaç on yıl içinde meydana gelen gelir eşitsizliği artışının bir kısmı, göçmenlerin girişi ile ilgilidir. Göç nedeniyle İskandinav ülkeleri daha az homojen hale gelmiş ve bu nedenle daha eşitsiz hale gelmişlerdir. Tablo 9'a bakıldığında, İzlanda'nın hem Slovenya hem de dört büyük İskandinav ülkesinin önünde en eşit gelir dağılımına sahip ülke olduğu açıktır.

Tablo 10 Servetdağılımı Gini katsayısı

İtalya	61
İngiltere	66
Finlandiya	68
Kanada	75
Almanya	78
ABD	81-84*
İsveç	89

* ABD için iki farklı tahmin hesaplanmıştır.

Kaynak: Brandolini ve ark. (2008).

Son olarak, servet eşitsizliği incelemeye değerdir. İskandinav ülkelerinin yüksek seviyeli servet eşitliğine sahip olması beklenebilir. Fakat, Lüksemburg Servet Araştırmasının ilk sonuçlarının gösterdiğine göre (Tablo 10), bu durum her zaman geçerli değildir. Yedi farklı sanayi ülkesi

arasındaki bir karşılaştırma, İtalya ve İngiltere'nin, en azından çalışmaya dâhil edilen küçük bir grup ülke arasında, nispeten yüksek düzeyde servet eşitliğine sahip olduklarını göstermektedir. Kanada ve Almanya tarafından takip edilen Finlandiya, üçüncü sırada yer almaktadır. ABD, ikinci en düşük servet eşitliği derecesine sahiptir. Şaşırtıcı bir şekilde İsveç, en yüksek servet eşitsizliğini sergilemektedir (Brandolini vd. 2008).

Bu benzersiz dengesiz varlık dağılımının nedeni, birçok İsveçli hane halkının devlet güvenlik ağlarına bağımlı olması ve bu nedenle tasarruflarının sınırlı olmasıdır. 2009'da yapılan bir araştırmada, İsveçli hane halklarının yaklaşık yüzde 30'unun ekisi

veya sıfır birikimi vardı. Yaklaşık yüzde 20'si, normal bir hane halkının yaklaşık bir aylık gelirine karşılık gelen varlık düzeyine sahipti (Skattebetalarnas Förening 2009). Refah devleti, kesinlikle daha dengeli gelir dağılımını artırmıştır. Fakat aynı zamanda, homojen İsveç toplumunun, kişisel servetinin çok büyük farklarla karakterize edildiği bir duruma da yol açmıştır.

VII

İSKANDİNAV TORUNLARININ ABD'DEKİ BAŞARISI

İskandinav ekonomist bir keresinde Milton Friedman'a şunu söylemiştir: "İskandinavya'da fakirlik yok." Milton Friedman: "Bu ilginç, çünkü Amerika'daki İskandinavlar arasında da fakirlik yok" diyerek cevap vermiştir.

Kotkin (2009)

Atlantik'in öteki tarafında yaşayan İskandinav göçmenlerin torunları, İskandinav ülkelerinde yaşayan insanlara kıyasla çok farklı bir politika ortamında yaşamaktadırlar. Öncekiler daha az refah, daha düşük vergiler ve (genel anlamda) daha serbest piyasaların bulunduğu bir ortamda yaşamaktadırlar. İlginç bir biçimde, İskandinav göçmenlerin torunlarının ABD'deki sosyal ve ekonomik başarısı, İskandinavya'daki kuzenleriyle eşit veya daha iyi seviyededir.¹⁶

İskandinav toplumlar, yüzlerce yıldır sağlam kurumlardan, güçlü bir Lutheran çalışma ahlakından ve yüksek düzeyde güven ve sivil katılımdan yararlanmaktadırlar. İskandinav halklar, Atlantik'i geçtiklerinde, bu kültürel olgular ortadan kalkmamıştır. Aksine, tamamen serpilmiş gözükmektedir.

16. Bu bölümdeki gerçekler ve iddialardan bazıları, David Brooks'un 3 Mayıs 2010'da New York Times'ta yayımlanan bir makalesinde de yer almıştır. Bu kitabın yazarının, aynı istatistiklere ve argümanlara sahip bir makalesinin, Brooks'un yazısının yayınlanmasından bir önceki gün New Geography'de birlikte kaleme alındığı da not edilmelidir. İki makale dipnotlarda yer almaktadır. Bakınız New Geography (2010) ve New York Times (2010).

12 milyona yakın Amerikalı, ataları büyük oranda veya tamamen İskandinavya'dan göç eden ve bugün İskandinav kökenli olarak tanımlanan bireylerden oluşmaktadır. Bu grup, olumlu sosyal ve ekonomik sonuçlar ile karakterize edilmektedirler. 2010 ABD nüfus sayımına göre, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ortalama hane halkı geliri 51.914 dolardır. Bu rakam, Danimarkalı Amerikalılar için 61.920 \$, Finli Amerikalılar için 59.379 \$, Norveçli Amerikalılar için 60.935 \$ ve İsveçli Amerikalılar için 61.549 \$ olan ortalama hane halkı gelirleri ile kıyaslanabilir. Ayrıca kendilerini ABD Nüfus Sayımında "İskandinav Amerikalı" olarak tanımlayan bir grup bulunmaktadır. Bu grup için ortalama hane halkı geliri, 66.219 \$ ile daha da yüksektir (ABD Nüfus Veritabanı).

Norveçli Amerikalıların hane halkı gelirlerinin, ABD ortalamasından yüzde 17 daha yüksek olması dikkat çekicidir. GSYİH'ye yaptıkları katkının da yüzde 17 daha fazla olduğunu varsaydığımızda, Norveçli Amerikalıların kişi başına GSYİH'si 55.396 \$ olacaktır. Bu sadece, petrol zengini Norveç'teki kişi başına düşen 57.945 \$ GSYİH'nin biraz altındadır. Benzer hesaplamalar, Danimarkalı Amerikalıların, kişi başına düşen GSYİH'ye katkılarının, Danimarka'da yaşayan Danimarkalılardan yüzde 37 daha fazla; İsveçli Amerikalıların, İsveç'te yaşayan İsveçlilerden yüzde 39 daha fazla ve Finli Amerikalıların Finlandiya'da yaşayan Finlerden yüzde 47 daha fazla katkıda bulunduğunu göstermektedir. Hane halkı kompozisyonu farklı olabileceğinden, bu rakamlardan kesin sonuçlar çıkaramayabiliriz, ancak bu rakamlar ilk bakışta, ABD'ye taşınan İskandinavların ülkelerinde kalanlara kıyasla önemli derecede daha iyi durumda olduklarına dair bir delil sunmaktadır. ABD'ye, çoğunlukla on dokuzuncu yüzyılda giden İskandinavlar toplumun seçkin sayılan grupları değildir. Örneğin, yakın tarihli bir araştırmada, Norveç'te kalanlarla

ABD'ye göç eden Norveçliler karşılaştırılmıştır. Çalışma, kentsel alanlardan gelen Norveçlilerin geride kalanlara kıyasla daha yoksul ekonomik koşullarla karşı karşıya olduklarını göstermektedir (Abramitzky vd. 2012).

İskandinav ülke göçmenlerinin ABD'deki başarısı, normların ve düşük seviyeli sosyal kurumların yaygınlığını göstermektedir. İskandinav Amerikalılarla yapılan karşılaştırma, refah devleti politikaları yoluyla “toplumsal iyilik” yaratma arayışının ekonomik refahı engellediğini göstermektedir. Ekonomistler Notten ve Neubourg, eşdeğer ölçütler kullanarak Avrupa ülkelerindeki ve ABD'deki yoksulluk oranlarını ölçmüşlerdir. Danimarka (yüzde 6,7) ve İsveç (yüzde 9,3) mutlak yoksulluk oranlarının, gerçekten ABD düzeyinden (yüzde 11) daha düşük olduğunu göstermişlerdir. Bununla birlikte, Finlandiya için oran (yüzde 15) ABD'ye kıyasla biraz daha yüksektir (Notten ve de Neubourg 2011). Aynı zamanda, İskandinav ülkeleri büyük refah devletlerinin yükselmesinden önce bile, uzunca bir süre düşük yoksulluk seviyeleri ile anılmışlardır.

Bugün ABD'de yaşayan İskandinavyalıların torunları, onlarca yıldır, ortalama Amerikalıların yarısı kadar yoksulluk oranına sahiplerdir. Bir başka deyişle, İskandinav kökenli Amerikalılar, İskandinav vatandaşlarından daha düşük yoksulluk oranına sahiplerdir (Sanandaji 2012b). Bu nedenle, İskandinav ülkelerini benzersiz bir şekilde başarılı kılan şey, yaygın olarak varsayıldığı gibi refah devletleri değildir. Yüksek vergi oranlarına sahip refah devletinin, bu ülkelerdeki toplumsal gücün sebebi olmasından ziyade, zorluklarla kazanılmış toplumsal sermayenin böylesine büyük ölçekte bir refah devletini mümkün kıldığı görülmektedir. Çok çalışmanın bir sonucu olarak, iş ahlakı, güven ve toplumsal bütünleşmeye önem veren bir kültürün geliştirilmesi, refah devletinden çok önce gerçekleşmiştir. Güçlü toplumsal

normlar tarafından desteklenen büyük refah devletlerinin kurulmasına yol açan bu resmi olmayan kurumlar olmuştur. Bununla birlikte, uzun vadede, büyük refah devletleri, toplumun motivasyonunu ve nihai olarak İskandinav toplumlarını bir araya getiren toplumsal normları erozyona uğratmıştır.

VIII

REFAH DEVLETİ BAĞIMLILIĞI

Rekabeti ön plana çıkaran devletin modern refah devleti olduğuna inanıyorum. Refah devletine destek olmak istiyorsak, gelir aktarımı yerine kamu hizmetlerinin kalitesine odaklanmamız gerekmektedir.

Danimarka'daki sosyal demokrat Maliye Bakanı
Bjarne Corydon, gelir aktarım sistemlerinin
cömertliğini azaltma ihtiyacı üzerine söylemiştir.

Politiken (2013)

Daha önce de açıklandığı gibi, İskandinav refah devletlerinin yaygınlaştırılması özel sektör tarafından iş yaratımında azalmaya neden olmuştur. Bu aynı zamanda, farklı şekillerdeki devlet yardımları ile desteklenen nüfus artışıyla neticelenmiştir. Başlangıçta, İskandinav ülkeleri vatandaşlarına çeşitli hizmetler sunmaya odaklanmışlardır. Vergi fonları altyapı, okullaşma ve sağlık için harcanmıştır. Güvenlik ağı kurulmuş, ancak çok az kişi bunları kullanmıştır. Zamanla, nüfusun giderek artan bir kısmı devlet yardımlarına bağımlı hale gelmiştir. Refah devletleri, geniş kamuoyuna hizmet sunmak yerine, çalışmayan kişilere yardım aktarmaya başlamışlardır.

Yardım bağımlılığı

1990'lı yılların başından bu yana, çalışma çağındaki İsveç nüfusunun yaklaşık beşte biri işsizlik yardımı, hastalık yardımı veya erken emeklilik yardımı ile desteklenmektedir. Bu, 2005 yılında

Jan Edling tarafından elde edilen bir sonuçtur. İlginç biçimde Edling, yüksek gizli işsizlik ve bunun refah hizmetlerinin aşırı kullanımı ile olan bağlantısına yönelik özgün analizini, İsveç Ticaret Sendika Konfederasyonu (LO) için bir analist olarak çalıştığı sırada yazmıştır (Edling 2005).

Konfederasyonun, o zamanlar hükümeti kontrol eden İsveç sosyal demokrat partisi ile çok yakın bağları bulunmaktadır. İsveç Ticaret Sendika Konfederasyonu, özelde hükümeti ve genel olarak da sosyal demokratik refah devleti modelini eleştirdiğine inandığı bu raporun yayınlanmasını reddetmiştir. Edling işini protesto amacıyla bırakmış ve çalışma materyallerini kamuoyuna açmıştır. Diğer araştırmalar o zamandan beri gizli işsizliğin yüksek seviyelerde olduğu yönündeki bulguları desteklemektedir (bkz., Örneğin İsveç İşletmeler Konfederasyonu 2006; Herin vd. 2006; Edling 2010).

Takip eden tartışma, ülkedeki refah devleti politikaları üzerindeki bakış açısını değiştirmiştir. Refah devletine olan destek güçlü olarak devam etmekle birlikte, aynı zamanda günümüzde katı emek piyasası regülasyonlarının, yüksek vergilerin ve cömert devlet yardımlarının nüfusun bir kısmının iş piyasasından dışlanmasına katkıda bulunduğu yönünde genel bir anlayış vardır.

Sağlıklı ama hasta

Cömert bir refah devletinin amacı, bireylere ve ailelere yardım etmektir. Bununla birlikte, İskandinav ülke sistemleri normal şartlar altında kendi hayatlarını idame ettirebilecek kişiler arasında bağımlılığı teşvik etmektedir. Bir örnek, uzun süreli işsiz birçok kişinin erken emekli olarak sınıflandırılmış olmasıdır. Her ne kadar pek çok durumda çalışacak kadar sağlıklı olsalar da bu kişiler, onları işsizlik istatistiklerinden gizlemek için çok

hasta veya engelli olarak sınıflandırılırlar (Sanandaji 2011). Bu sınıflama başlı başına, kişilerin işe geri dönme olasılığını azaltabilir. Ortaya çıkan bu toplumdan dışlama durumu, yalnızca ekonomik nedenlerden ötürü önemli değildir. Bunun göz önünde bulundurulması gereken toplumsal bir yönü de vardır: Aslında sağlıklı bireyler, sadakaya bağımlı hale getirilirler ve devlet tarafından onların engelli olduğu söylenir. Bu uygulamanın bireysel özsaygı ve güveni nasıl etkilediği ve bunun refah devleti politikasının istenen sonucu olup olmadığını sorgulanmalıdır.

İskandinav ülkeleri, olağandışı iyi sağlık özellikleri ile nitelendirilirler. Çelişkili bir şekilde, bu ülkeler aynı zamanda engellilik ve hastalık sebebiyle devamsızlık ile ilgili kamu harcamalarında dünya liderleridir. OECD tarafından yapılan bir çalışma, iş göremezlikten kaynaklanan işsizliğe harcanmakta olan GSYİH payını hesaplamaktadır. Tablo 11’de, çeşitli OECD ülkeleri 1990, 2000 ve 2005 yıllarının ortalama seviyesine göre sıralanmıştır. Bu dönemde, iş göremezlikten kaynaklanan işsizlik harcamalarının İskandinav ülkelerinden genel olarak daha yüksek olduğu tek ülke Hollanda olmuştur.

Norveç’teki milli gelirin ortalama yüzde 5’i yukarıda gösterilen yıllarda engellilik ve hastalıktan kaynaklanan işsizlik için harcanmıştır. Bu oran, İsveç ve Finlandiya’da sırasıyla yüzde 4,4 ve 3,2 düzeylerinde olmuştur. Bu, Kanada’da yüzde 0,4, ABD’de yüzde 1,3, İngiltere’de yüzde 2,4 ile kıyaslanabilir. Bunun bir nedeni, her birey için yapılan harcamanın Norveç, İsveç ve Finlandiya’da daha cömert olmasıdır. Bir diğeri, Edling ve diğerlerinin gözlemlerine uygun olarak, yüksek gizli işsizlik oranlarıdır.

Ayrıca, Danimarka’nın masraflı kamu programları bulunmaktadır. Bununla birlikte ülke, daha az toplumsal dışlamaya yol açan liberal bir işgücü piyasasına sahip olmakla, diğer büyük İskandinav ülkelerinden ayrılmaktadır. Bu, Danimarka’nın bu dönemde neden İsveç ve Norveç’ten önemli ölçüde daha düşük

olacak şekilde, GSYİH'nin yüzde 2,9'unu iş göremezlik ve hastalık için harcadığını açıklayabilir. Aynı şekilde göreceli olarak liberal bir işgücü piyasasına sahip olan küçük İskandinav ülke İzlanda da yüzde 3,0'luk benzer bir harcama seviyesine sahip olmuştur. Hastalık ve iş göremezlik harcamaları sağlık durumu ile ilişkili olmalıdır. İskandinav ülkelerinde bu, daha liberal bir istihdam düzenlemesine sahip ülkelerde daha düşük olan işgücü piyasasından dışlanmayla da ilişkilidir.

Gençler nasıl emekli olacak?

Gerçek işsizlik oranını gizlemek için hastalık izninin ve erken emekliliğin kullanılması uygulaması, gençlere kadar uzanmaktadır. 2013'te İsveç Sosyal Sigortalar Müfettişliğinden beş temsilci, İskandinav ülkelerinde erken emeklilik ile desteklenmiş olan gençlerin (18-29 yaş arası) payını incelemişlerdir. Çalışma, 1990'ların sonunda İsveç, Finlandiya ve Danimarka'daki gençlerin yaklaşık yüzde 1'inin erken emeklilikle desteklendiklerini göstermektedir. 2011'de bu rakam Danimarka ve Finlandiya'da yüzde 1,5'e, İsveç'te ise yüzde 2'ye yükselmiştir. En cömert refah devleti sistemine sahip olan Norveç'te, 1990'ların sonunda gençlerin yaklaşık yüzde 2'sine yakını erken emekliliğe sahipken; 2011 itibarıyla bu rakam yüzde 5'e çıkmıştır. İskandinav ülkeleri arasında da bölgesel farklılıklar bulunmaktadır. Erken emeklilikteki gençlerin payı, yüksek işsizlik oranına sahip bölgelerde daha yüksektir (Bernitz vd. 2013).¹⁷

Genç erken emekliliğindeki belirgin artış, gerçek iş göremezlik artışlarıyla bağlantılı olmamıştır. Uluslararası standartlara göre, İskandinav ülkeleri sağlıklıdır. Dünyanın geri kalanında oldu-

17. Finlandiya ve İsveç'te istatistikler ayrıca 16 ve 17 yaşları arasındakileri de kapsamaktadır.

ğu gibi sağlık, artan refah ve tıbbi gelişmeler nedeniyle zamanla gelişmektedir. Buna ek olarak, modern teknolojiler ve çalışma alışkanlıkları engelli olanların çalışma imkânlarını artırmıştır. Bu durumda, erken emekliliğe bağımlı gençlerin sayısının daha fazla değıl, daha az olmasını beklemeliyiz. Zaman içindeki bu artış, refah devleti bağımlılığında tuzağa düşme anlamına gelmektedir.

İskandinav ülkelerinde nüfusu çalışma yerine yardıma bağımlı hale getiren birkaç farklı refah devleti sistemi bulunmaktadır. Gençler arasında işsizliğı gizlemek için erken emekliliğı kullanmak belki de en kötü olanıdır. Sonuç, bireylerin yaşam boyu sürmesi muhtemel olan bir toplumsal dışlanmaya maruz kalmalarıdır. Genç insanlara, açıkça topluma katılmaya uygun olmadıkları yönünde yanlış bir izlenim verilmektedir. İskandinav ülkelerindeki politika yapıcılar, erken emekliliğın gerçek işsizliğı gizlediğinin farkındadırlar. Bu nedenle erken emekli olan gençlere verilen yardım düzeyi, transfer sistemleri arasında en az cömert olanıdır. Elbette bu, çalışmayı teşvik etmenin sağlanması bakımından anlamlıdır. Bununla birlikte, bu aynı zamanda, genç yaşta çalışmamalarını engelleyecek şekilde özürlü doğan veya sonradan özürlü olanların en düşük düzeyde kamusal yardım alacağı anlamına da gelmektedir. Erken emeklilik sisteminin aşırısı kullanılması, İskandinav toplumların gerçekten yardıma ihtiyaç duyan kişilere yardımları sınırlamaya başladığı bir duruma yol açmıştır (Sanandaji 2011).

Refah devleti bağımlılığı ve toplumsal yoksulluk

Tabii ki, erken emekli olan gençler, İskandinav emek piyasalarından çıkarılan toplamın küçük bir kısmıdır. Ayrıca, diğler gruplar için ekonomik ve sosyal marjinalleşme, refah devleti bağımlılığını takip edebilir. Nobel ödüllü Robert Fogel'in önermiş olduğu

gibi, yoksulluk, çağdaş toplumlarda, özsaygı, disiplin duygusu ve topluluk duygusu gibi “manevi kaynakların” dağılımının düzensiz olması nedeniyle büyük bir oranda varlığını sürdürmektedir (Fogel 1999). Başka türlü kendi ayakları üzerinde durabilecek bireyler halkın desteğine bağımlı hale geldiğinde, bu sorunlar daha da şiddetlenmektedir.

Danimarka’da, refah devleti politikalarının yardım sisteminde aşırı kullanım ve tuzak yarattığı fikri, yönetimdeki sosyal demokratlar tarafından dahi kabul edilmektedir. Ülkenin sosyal demokrat Maliye Bakanı olan Bjarne Corydon, 2013 yılında ülkedeki transfer sistemlerinin cömertliğinin azaltılması ihtiyacını tartışarak uluslararası manşetlere çıkmıştır. Corydon, hükümetin vergi, sosyal yardım ve erken emeklilik sistemini reforma tâbi tutmasının sadece bir tesadüf olmadığını ifade ederek: “Gerçek şu ki, refah devletini güçlendirmek ve modernleştirmek konusunda oldukça olumlu bir gündem ile birlikte hareket ediyoruz ve bu değişimin sonucu bugün sahip olduğumuzdan çok daha iyi bir toplum olacaktır.” demiştir (Politiken 2013). Danimarka Maliye Bakanı’nın vizyonu, sosyal demokrat bir bakış açısıyla bile mantıklıdır. Reformlar refah devleti yardımlarına daha az bağımlılığa neden olabilse hem ekonomik kalkınmayı hem de sağlık hizmetleri veya eğitim gibi refah devleti hizmetlerinin finansmanını güçlendirmek mümkün olacaktır. Daha da önemlisi, insanlar kendilerine güven doğrultusunda ilerledikçe, toplumsal yoksulluk azaltılacaktır.

Yüksek vergi ve katı emek piyasaları ile birlikte refah devleti sistemlerinin bozucu etkileri Norveç’te de açıkça görülmektedir. En cömert İskandinav yardım sistemi, toplumsal anlamda fakir bir sınıf yaratmıştır. Dagbladet adlı günlük gazetede yayınlanan “Bir Refah Devleti Beleşçisinin İtirafı” başlıklı bir makalede genç bir adam, 2012 yılında, sadece ilk yılında ihtiyacı olmasına

rağmen son üç yıldır sosyal yardımlar tarafından nasıl desteklendiği üzerine yazmıştır. Bu konuda yalnız değildir, makalesinde “yetenekli, kabiliyetli olup da çalışmayan birkaç insan tanıyorum. Toplumun bakış açısından, onların yapacak çok da fazla bir şeyi yok. Eğitimleri yoktur, gelecek için tasarlanmış bir planları yoktur ve herhangi bir tür zenginlik yaratmak için kıvrak fikirleri yoktur. Bu grup içinde bir şeylere ‘dahil olmak’ veya ‘yardım etmek’ için ilgi asgari seviyededir ve konuşmak için herhangi bir neden teşkil etmez. ‘Toplum’ gibi soyut bir varlık söz konusu olduğunda sorumluluk hissi düşüktür” der (Dagbladet 2012).

Refah devletlerinin amacı, insanları yoksulluktan kurtarmak, sosyal güvenlik ağlarını tesis etmek ve temel sosyal yardım hizmetleri sağlamaktır. Birçok yönden İskandinav toplumları bu alanlarda başarılı olmuştur. Fakat küçük refah devleti sistemlerinden büyük refah devleti sistemlerine geçiş, sağlıklı ve genç bireyler arasında bile sosyal yoksulluk yaratmıştır. Bu iyi bir toplumun idealleri ile uyumlu değildir. Daha fazla refah devleti her zaman daha fazla refahı beraberinde getirmez.

IX

REFAH DEVLETİ: SOSYAL YOKSULLUK VE ETİK DEĞERLER

Geniş ölçekli refah devletlerinde güvenin yüksek olması, refah devletlerinin güven oluşturmamasından değil, ancak toplumsal güven seviyesi fazla olan nüfusların büyük refah devletlerini yaratma ve sürdürme olasılıklarının daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Andreas Bergh ve Christian Bjørnskov (2011: 1)

Uzun zamandır, İskandinav toplumlarındaki dinsel, kültürel ve ekonomik sistemler, bireysel sorumluluk ve güçlü bir iş ahlakını beslemiştir. Bu normlar, on dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başında serbest piyasa sistemlerine yönelen ulusların başarısı için önemli olmuştur. Buna ek olarak, sosyal demokrat politikacılar, benzersiz homojen toplumlarla birleştğinde bu eşsiz kültürü, refah devletlerini genişletmek için en uygun başlangıç noktası olarak görmüşlerdir. İş ve sorumlulukla ilgili normların çok güçlü olmasından dolayı, İskandinav vatandaşları ilk yıllarda genellikle vergiden kaçınmaya veya cömert kamu destek sistemlerini kötüye kullanmaya çalışmamışlardır. Ayrıca “herkese uyan tek beden” refah devleti politikaları, nüfusun çoğunluğu benzer ahlak, öncelikler ve gelir seviyelerine sahip olduğu için, homojen yapıya sahip bir toplumda daha az yıkıcı etki yaratmaktadır.

Güçlü toplumsal normlar, hükümetin önemli ölçüde genişlemesinin yolunu açmıştır. Ancak, İskandinav ülkelerindeki vatandaşlar yüksek vergilere ve cömert devlet yardımlarına alıştıkça,

tutumları yavaş yavaş değişmiştir. Bu değişimi, Dünya Değer Anketinde birkaç yıl içinde aynı soruya verilen yanıtlara bakarak tarihsel olarak değerlendirmek mümkündür. Bu ankette, dünya genelindeki insanlara hakları olmadığı halde devlet yardımları talep etmenin haklı görülebilir olduğuna inanıp inanmadıkları gibi birtakım sorular sorulmuştur. 1981-84 yılları arasındaki ankette, İsveçlilerin yüzde 82'si ve Norveçlilerin yüzde 80'i "hak etmediğiniz devlet yardımlarını talep etmenin asla haklı gösterilemeyeceği" açıklaması üzerinde hemfikir olmuşlardır.¹⁸

Bu iki ülkedeki vatandaşlar, 1980'li yıllara kadar hükümet yardımlarına karşı güçlü bir ahlaki yaklaşıma sahip olmuşlardır. Bununla birlikte, nüfus kültürünü yeni ekonomik politikalara uyarladıkça, bu yöndeki ahlaki tutum sürekli olarak düşüş göstermiştir. 2005-2008 yılları arasındaki ankette, Norveçlilerin yalnızca yüzde 56'sı ve İsveçlilerin yüzde 61'i haklarının olmadığı yardımların talep edilmesinin hiçbir zaman doğru olmadığını düşündüklerini belirtmişlerdir. 2010-14 yıllarında anket ise İskandinav ülkelerinden yalnızca İsveç'i kapsamaktadır. Bu anket, sadece yüzde 55'lik bir kesimi yardımların aşırı kullanılmasının kesinlikle doğru olmadığı cevabını veren İsveç halkının, bu konudaki ahlaki tutumunun değişmeye başladığını göstermektedir (a.g.e.)¹⁹.

Hükümet yardımları ile iş ahlakının kültürel etkileşimi arasında

18. Dünya Değer Atlası verileri. Heinemann (2008) 'deki daha ayrıntılı tartışmalara bakınız.

19. İsveç'te 1999-2004 anketinde oran yüzde 55'e düşmüştür. 2005-8 anketinde yüzde 61'e yükselen geçici artışını, refah devleti hizmetlerinin aşırı kullanılmasının yanı sıra, refah devleti hizmetleri ve vergiler için önemli reformlar yapılması ile ilgili kapsamlı bir kamu politikası tartışması izlemiştir. Finlandiya için, ilk anketlerden güvenilir veriler mevcut değildir. Danimarka'da 1981-84 ve 1999-2004 arasındaki anketlerde bu oran, Norveç ve İsveç'ten daha yavaş bir norm kayması olduğunu düşündürecek şekilde, yüzde 92'den yüzde 83'e düşmüştür.

bir bağlantı olduğu Jean-Baptiste Michau tarafından öne sürülmüştür. 2009 yılındaki bir çalışmada Michau ebeveynlerin, “Gelecek nesil tarafından uygulanacak politikayla ilgili beklentilerini temel alarak, çocuklarının çok çalışmalarını temin etmek için ne kadar çaba harcadıkları” konusunda akılcı tercihler yaptıklarını ifade etmektedir. Bu nedenle, gelecek politikaları ve ahlaki görüş değişiklikleri konusunda kesin politikalar veya hatta bir kamu tartışması getirilmesi arasında belirgin bir zaman olmalıdır. Michau, bu iki unsur arasında gecikmeli bir model oluşturarak, cömert işsizlik sigortası yardımlarının İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’daki işsizlik tarihinin önemli bir bölümünü açıklayabileceğini savunmaktadır (Michau 2009: 2).

Benzer şekilde, İsveçli araştırmacılar Assar Lindbeck ve Sten Nyberg araştırmalarında, “cömert sosyal sigorta düzenlemelerinin, ebeveynlerin çocuklarına çalışma normlarını aşılama konusundaki teşviklerini zayıflatma eğiliminde olduğu” yönünde veriler elde ederler (Lindbeck ve Nyberg 2006: 1473; Lindbeck vd. 1999). Bugün İskandinav toplumlarda var olan, iş ve sorumlulukla ilgili ahlak kurallarının ekonomik sistemler tarafından güçlü bir şekilde desteklenmediği bir durumdur. Düşük beceri ve eğitim düzeyine sahip olan bireylerin çalışarak elde ettikleri kazanç sınırlıdır. Bu özellikle sosyal yardım kapsamında ilave destek alan büyük aile bireyleri için geçerlidir.

Örnek olarak, Danimarka sosyal demokrat hükümeti tarafından 2013 yılında yayınlanan bir rapor, 400.000 Danimarkalı vatandaşın işgücü piyasasına katılmak için çok az ekonomik dürtüye sahip olduğu sonucuna varmıştır. Bu kişiler emek piyasasına girdiklerinde, yardımları kaybedecekleri ve vergi ödemek zorunda kalacakları için gelirlerinin yüzde 80 veya daha fazlasını kaybetmektedirler. Hükümet, vergi ve yardımlara yönelik kapsamlı reformlar aracılığıyla bu grubu 250 bin kişiye indirmeyi

ummaktadır. Bunun bile, 3 milyonun altındaki çalışma yaşındaki nüfusta büyük bir payı olacaktır (2013 yılındaki işsizlik ve zenginlik)²⁰.

2012’de Danimarka’daki sosyal demokrat hükümet, bireylerin gelecekteki refah devleti modelinde kendi yaşamları için daha fazla sorumluluk alması gerektiği yönünde bir tartışma başlatmıştır (Jyllands Posten 2012). Bunun önemli bir nedeni normlardaki değişiklikler olmuştur. Danimarkalı araştırmacı Casper Hunnerup Dahl, şu sonuca varmıştır: “Danimarka’daki refah devletindeki yüksek bölüşüm sadece bazı Danimarkalıların iş bulmaları veya sahip oldukları işte fazladan çalışmak için somut teşvikleri azaltmakla kalmaz. Çok sayıda kanıt, refah devletinin Danimarkalıların çalışma ahlakı üzerinde güçlü ve uzun süreli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Hunnerup Dahl 2013: 2 (Danimarkacadan çevrilmiştir); ayrıca bkz. New York Times 2013).

İşten dolayı hasta

İsveç’teki bir dizi çalışma, nüfusun önemli bir bölümünün hastalanmadan hastalık parası almayı kabul edebileceğini düşünmeye başlamış olduğu sonucuna varmıştır. Örneğin, 2001 yılındaki bir anket, İsveçli çalışanların yüzde 41’inin, hastalanmayan ancak işyerinde kendini stresli hissedenlerin hastalık parası talep etmelerinin kabul edilebilir olduğuna inandığını göstermiştir. Buna ek olarak, sırasıyla yüzde 44 ve 48 oranında, kendi çalışma ortamından memnun olmadıklarında veya ailelerinde sorunlar yaşadıklarında hastalık parası talep etmenin kabul edilebilir olduğunu ileri sürmüşlerdir (Modig ve Broberg 2002).

20. Yani, önerilen reform paketi sonrasında dahi Danimarka hükümeti, çalışmayı teşvik etmek için yapılması gereken çok şey olduğunu anlamıştır.

Diğer çalışmalar, spor organizasyonlarına bağlı hastalık devamsızlıklarının artışına işaret etmiştir. Örneğin, hastalık yüzünden devamsızlık, 1988 Kış Olimpiyatları sırasında erkeklerde neredeyse yüzde 7 oranında ve 1987 Kros Kayak Dünya Şampiyonasının TV yayınlarıyla bağlantılı olarak yüzde 16 oranında artmıştır (Skogman Thoursie 2004). 2002 Futbol Dünya Kupası sırasında erkekler arasında hastalık devamsızlığındaki artış şaşırtıcı bir şekilde yüzde 41 olmuştur. 1980'lerin sonları ve 2000'lerin başındaki olaylar arasındaki belirgin fark, her üç rakamın da son derece yüksek olması nedeniyle, zamanla iş etiğinde yaşanan zayıflamanın bir işareti olarak görülebilir (Persson 2005).²¹

Ahlaki normların devamlılığı

Kişisel sorumluluk ve etikte yaşanan bu bozulma, İsveçli akademisyen Assar Lindbeck'in refah devletlerinin kendilerini tahrip eden dinamikleri hakkındaki teorisini desteklemektedir. Bu teoriye göre iş ahlakındaki değişiklikler, devlet kurumlarına artan bağımlılıkla ilgilidir (Lindbeck 1995, 2008). Lindbeck, bazı kişilerin kayıt dışı ekonomide çalışırken işsizlik ödeneği ya da hastalık ödemesi alması örneğini, İsveç'teki açık yardım dolandırıcılığının kanıtı olarak göstermiş ve bunun çeşitli yardım sistemlerinin aşırı kullanımına yönelik normların zayıflamasına yol açtığını belirtmiştir. Dolandırıcılığı sınırlamaya yönelik reformlar, refah devleti sistemini korumanın aracıdır (Lindbeck 2008).²²

21. Her iki durumda da, kadınlar arasındaki hastalık oranı, diğer varyasyonların kontrolü için kullanılmaktadır.

22. İskandinav ülkelerinin ABD gibi ülkelerle karşılaştırıldığında nispeten daha büyük kayıt dışı ekonomilere sahip oldukları kayda değerdir. İskandinav kayıt dışı ekonomileri, son yıllarda toplam GSYİH'ye oranla, daha fazla ekonomik özgürlüğe doğru geçişle birlikte düşmüştür: Kayıt dışı ekonomilerin

Aslında, aşırı kullanmayı sınırlandırmak amacıyla, refah hizmetlerinde daha güçlü kontrol işlevleri yaratmaya yönelik reformlar, İsveç refah devleti sisteminde, özellikle 2006-2010 döneminde uygulanmıştır. Sosyal yardım popülizmine yönelik bazı kesintiler de getirilmiştir. İlginç bir şekilde, yakın tarihli bir makale, refah devletinin sahip olduğu uzun vadeli etkiyi tersine çevirmek için reformların oldukça geniş kapsamlı olması gerektiğini önermektedir. Ekonomist Martin Ljunge, refah devletinin cömertliğini artırmak isteyen politikacıların bu tür politikaların uzun vadeli maliyetlerini hesaba katması gerektiğini ileri sürmektedir (Ljunge 2013). Bu teoriye göre (a.g.e, 56):

Genç kuşaklar, hastalık sigortasını daha yaşlı kuşaklara göre daha sık kullanmaktadırlar. Genç kuşak arasında hastalık izni alma, diğer koşullar düzeltildikten sonra, yirmi yıl önce doğanlara kıyasla yüzde yirmi daha fazladır. Gençler arasındaki hastalık izni ödemesine olan yüksek talep, refah devletinin kamu yardımlarına yönelik tutumları ne kadar hızlı etkilediğinin bir ölçüsü olarak görülebilir. Bu sonuçların ekonomik politikaya etkileri bulunmaktadır. Kurallar daha cömert olmasa bile, sosyal sigortaya olan talep artmaktadır. Bir reform öncesinde ve sonrasında davranış değişikliklerine dayalı politika değerlendirmeleri, bir refah devletinin finansal bütünlüğü için önemli olan uzun vadeli değişiklikleri son derece hafife alabilir.

Yeni bir araştırma makalesi, Norveç'te yapılan bir araştırmaya bakarak refah devleti rejimlerinin nasıl uzun süreli bağımlılık yarattığını göstermektedir. Yazarlar bazılarının, "refah devleti konusunda ebeveynlerin, program hakkında çocuklarına bilgi

boyutlarının tahminleri için Schneider ve Williams'a (2013) bakınız.

verdikleri, katılım utancını hafiflettikleri veya çocuk gelişimine daha az yatırım yaptıkları için refah devleti kullanımının aile içinde güçlendiği bir kültür geliştiğini” iddia ettiklerini yazmaktadırlar. Bu iddiayı deneme yanılma yoluyla test etmek zordur çünkü birçok etken, çocukların davranışları ile ebeveynlerin refah devletine bel bağlama eğilimleri arasındaki bağlantıyı açıklayabilir. Bununla birlikte, makalenin yazarları, refah devleti cömertliğinin etkisini yalıtmayı mümkün kılan doğal bir deney bulmuşlardır (Dahl vd. 2013, özetten aktarılan).

Norveç refah devleti sisteminde hakimler bazen başlangıçta reddedilmiş olan engellilik sigortası taleplerine bakmak üzere atanmaktadırlar. Bazı temyiz hakimleri, yardımların verilmesi konusunda sistematik olarak daha hoşgörülüdürler. Davacılar açısından, katı veya hoşgörülü bir hakime denk gelmek tesadüfi bir olaydır. Araştırmacılar, bu nedenle engellilik sigortasına hoşgörülü bir hâkim tarafından hak kazananlar ile katı bir hâkim tarafından reddedilenleri kıyaslayabilirler. Sonuç açıktır. Yazarlar, bir kuşağın sosyal yardım kullanımının gelecek kuşaklarda da sosyal yardım bağımlılığına neden olduğuna dair güçlü kanıtlar bulmaktadırlar: Bir ebeveyne, hoşgörülü bir hakim tarafından sakatlık sigortasına onay verildiğinde, onların yetişkin çocuğunun önümüzdeki beş yıl içinde katılım oranı 6 puan artmaktadır. Bu etki zamanla büyüyerek on yılın ardından yüzde 12’ye yükselmektedir (a.g.e, özet kısmından alıntı).

Her ne kadar İskandinav toplumları, uzun süredir güçlü bir iş ahlakı ve sorumluluk vurgusu ile biliniyor olsalar da, yüksek vergilere ve cömert refah devleti programlarının sürdürülmesine dirençli olmamışlardır. Normlar ebeveynlerden çocuklara aktarıldıklarında, güçlü bir devamlılığa sahiptirler. Ancak, uzun vadede değişen koşullara uyum sağlamaktadırlar. İskandinavların uzun süredir güçlü bir iş ahlakı ve yüksek güven düzeyleri

geliştirdiklerine benzer bir şekilde, son yıllarda davranışlarını ve tutumlarını cömert refah devleti sistemlerine adapte etmeye başlamışlardır. Bu değışen davranış, kısmen İskandinav ÷lkele-
rindeki refah devleti sistemlerini reforme etmeye yönelik politik baskıyı açıklamaktadır.

X

NORVEÇ & İSVEÇ KİYASLAMASI: REFAH DEVLETİ REFORMUNDA DOĞAL BİR DENEY

Norveç gerçekten son Sovyet devletidir.

Björn Rosengren, 1999 İsveç sosyal demokrat
Girişim Bakanı, bir gazeteciye kamerasının
çalıştığından haberdar olmadan verdiği bir
mülakattan. *Svenska Dagbladet* (2011)

İsveç ve Norveç birçok bakımdan oldukça kıyaslanabilir ülkelerdir. Benzer coğrafi duruma, yakından ilişkili kültürlerle ve benzer dillere sahiptirler. Yakın zamana kadar benzer politikalara da sahip olmuşlardır. Aradaki fark, Norveç'in çok büyük petrol zenginliğinin olmasıdır ve bu Norveç'in refah devletini değiştirmemesi anlamına gelmiştir. Norveç'te hâlâ o kadar cömert bir refah devleti sistemi vardır ki, çalışmaya yönelik motivasyon bazen çok azdır ya da hiç yoktur. Bir anlamda, İsveç ve Norveç karşılaştırması, neredeyse refah devleti reformunun sonuçlarını aydınlatan doğal bir deneydir.

2006 ile 2014 yılları arasında iktidarda olan İsveç merkez sağ hükümeti geniş bir reform gündemine odaklanmıştır. Ortaya konulan politikalar takip eden önlemleri içermektedir: Bir miktar daha az cömert yardımlar; özellikle düşük gelirli kişilere yönelik vergi indirimleri; geçici istihdam sözleşmelerinin liberalizasyonu ve hastalık ve sakatlık yardımlarını almak için bir kontrol mekanizması oluşturulması. Bu politikalar, yüksek gizli işsizliği ele almak için hazırlanmıştır. Gerçekten de, reformları takiben hastalık izni ve erken emeklilik sayıları düşmüştür. 2006'da İsveç'teki çalışma çağındaki nüfusun yüzde 20'si bir takım devlet yardımı ile des-

teklenmiştir. Takip eden altı yıl boyunca, İsveç ekonomisi küresel mali krizden önemli ölçüde etkilenmiştir. Buna rağmen, devlet yardımları tarafından desteklenenlerin payı 2012’de yüzde 14’e düşmüştür (İsveç İstatistikleri 2013a)²³.

Norveç’te, kamu yardımlarına bağımlı olan nüfusun oranı da 2006’da yüzde 20’dir. Bu oran 2012’de yüzde 1’den daha az düşürülmüştür (Aftenposten 2013a). Norveç, petrol zenginliklerine dayandığından, krizin ardından hiç olmazsa istihdam yaratılmasında daha iyi olmalıdır (özellikle yükselen petrol fiyatı dikkate alındığında). İsveç’in kamu yardım bağımlılığını önemli ölçüde azaltmayı başarmış olması, reformların gerçekten başarılı olduğunun bir göstergesi olmuştur.

Norveç, Batı Avrupa ülkeleri arasında alışılmadık bir durumdadır. Son yıllarda, bu bölgedeki hemen hemen bütün ülkelerde, siyasi ortama egemen olan geleneksel sosyal demokrat partilere olan destekte dramatik bir düşüş görülmüştür. Sosyal demokrat partiler, serbest piyasaların ve bireysel sorumluluğun yararlarına daha fazla vurgu yaparak uyum sağlamışlardır. Bazı ülkelerde eski komünist partiler şimdi geleneksel sosyal demokratların rolünü doldurdıklarını iddia etmektedirler. Bununla birlikte, her ne kadar 2013’te Norveçli sosyal demokratlar merkez sağ karşısında bir seçim kaybetmeler de ülke yine de benzer bir geçiş yaşamamıştır.

Norveç’te cömert refah devleti politikalarının bir sonucu, iş ahlakının bozulmasıdır. TV dizisi Lilyhammer’de, Sopranos’un aktörü Steven Van Zandt, Norveç’teki bir gurbetçi ABD’liyi oynamakta ve ülkedeki çalışma disiplininin eksikliği ile ilgili olarak sürekli espri yapmaktadır. Bu olgu, popüler kültür dışında da belirgindir. 2014’te Financial Times : “Norveç’in istatistik ofisi birçok insanın Norveççe’de Cuma gününe “fridag” - “free day (serbest

23. Bu rakam, tam yıl eşdeğerleri olarak verilmiş olup anlamı; yılın yarısı boyunca hasta izninde olan iki kişinin her biri, o yıl boyunca çalışmak yerine, sağlık hizmetlerinden yararlanan bir birey sayılmaktadır.

gün)” demeye başladığını” rapor etmiştir. Devlet demiryolu şirketi, başkentte görev yapan banliyö trenlerinin Cuma günleri daha az dolduğunu ve ana paralı yol operatörünün Cuma ve Pazartesi günleri trafik yoğunluğunun belirgin bir şekilde düşük olduğunu söylemektedirler.”

Özellikle, genç Norveçliler çok çalışmak için sınırlı motivasyonla sisteme uyum sağlamaktadırlar. Bu nedenle, işverenler İsveç’ten olanlar da dâhil olmak üzere yabancı işçilere yönelmektedirler. 1990 ve 2010 yılları arasında Norveç’te istihdam edilen genç İsveçli sayısı 20 kattan fazla artmıştır. İsveçli gençler, Norveç’in başkenti Oslo’nun genç nüfusunun neredeyse beşte birini oluşturmaya başlamışlardır (Aftenposten 2013b)²⁴. İsveçlilerin Norveç emek piyasasına çekilmelerinin bir nedeni, ücretlerin petrol gelirleriyle gelen zenginliklerin bir sonucu olarak daha yüksek olmasıdır. Bir diğeri de, iş ahlakının cömert Norveç refah devleti sisteminde İsveç’ten daha fazla kötüleşmesi ve biraz daha istihdam programı odaklı bir model olmasıdır.

Yakın tarihli bir araştırmada dört Norveçli işverenden üçü, ülkede çalışan İsveçli gençlerin Norveçli gençlerden daha iyi bir iş ahlakına sahip olduğunu söylemişlerdir. Soru sorulanlardan yüzde 28’i, 16-24 yaş arasındaki İsveçlilerin yüksek bir çalışma kapasitesine sahip olduklarını söylemişlerdir. Bunlardan sadece yüzde 2’si, genç Norveçliler için aynı fikirde olmuşlardır. Bu farklılıklar hem hükümet hem de özel işverenler olmak üzere çeşitli sektörlerde var olmuştur. Anketi yürüten istihdam şirketi Proffice’in başkanı Stein André Haugerund, politika farklılıklarının bu durumu açıklayabileceğini savunmuştur. Haugerund’a göre Norveç refah devleti modeli, çok çalışma için motivasyonun sınırlandığı, devamında gençlerin davranışlarını etkileyen bir durum yaratmıştır (Dagens Möjligheter 2012).

Norveç ve İsveç arasındaki karşılaştırma, refah devleti reformla-

24. Bu rakam, tam yıl eşdeğerleri olarak da verilmektedir.

rının iş piyasasından çıkmaların azaltılmasında ve aynı zamanda çalışma normlarının güçlendirilmesinde önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir. İlgi çekici bir soru, Norveç refah devleti modelinin nasıl sürdürülebilir olduğudur. Ülke, kuşkusuz petrol zenginlikleri nedeniyle refah devleti sistemini destekleyebilmektedir. Aynı sebepten dolayı Norveç, diğer İskandinav ülkelerine kıyasla daha az ekonomik serbestliğe sahip olmaya devam edebilmektedir. Bununla birlikte, Norveçli politikacıların, uzun vadeli refah devleti bağımlılığını ve iş etiğinde bozulmayı izleyen sosyal ve ekonomik sonuçlar hakkında endişe etmeleri için iyi nedenleri vardır. Ülke için ayrıca, eski ekonomik yapılara güvenmekten ziyade, girişimciliği desteklemek ve ekonomiye devlet müdahalesini azaltmak hayati önem taşımaktadır.

Norveç'teki geleneksel refah devletinin reforma ihtiyacı olmakla birlikte, mali zorlukların yokluğu değişim baskısını sınırlandırmıştır. Ortadoğu'daki petrol zengini devletler gibi, ekonomik bir nimet olan doğal kaynaklar, siyasi sorumluluğu azaltmıştır. Yeni merkez sağ hükümetin yön değiştirmeye istekli olup olmadığı görülecektir. Aksi takdirde Norveç, ekonomik özgürlük düzeylerini reforme etmiş ve artırmış olan diğer İskandinav ülkelerine karşı tezat oluşturmaya devam edebilir.²⁵

25. Daha sonra gösterildiği gibi, Norveç de zamanla ekonomik özgürlük seviyesini yükseltmiş, ancak diğer İskandinav ülkeleri ile karşılaştırıldığında bu değişim daha sınırlı olmuştur.

XI

REFAH DEVLETİ: GÖÇMEN POLİTİKASININ BAŞARISIZLIĞI

Somalili kadınların dörtte üçü çalışmamakta, üçte biri boşanmış ve yarısı üçten fazla çocuğa sahiptir.

Somali kökenli Norveçli Kadra Yosuf (2010),
cömert Norveç refah devletinin çelişkili şekilde
aile yapılarını nasıl yok ettiği üzerine.

İskandinav ülkeleri ekonomik ve toplumsal anlamda birçok açıdan başarılıdırlar. Bununla birlikte, bu başarı anında göçmenlere yansıtılmamıştır. Aslında İskandinav ülkeleri, yabancı doğumlu sakinler arasında, yerli halklar arasındakinden çok daha yüksek işsizlik oranlarına sahiptirler (Tablo 12); yabancı doğumlu sakinleri entegre etme başarısı, piyasa odaklı Anglo-Sakson uluslarından çok daha düşüktür.

Danimarkalı araştırmacılar Kræn Blume ve Mette Verner'in yazdıkları gibi, bu durumu açıklayan birkaç olası teori vardır. Bunlardan biri, düşük piyasa kazanma potansiyeline sahip grupların, yüksek yaşam standartlarına ve cömert kamu transfer sistemlerine sahip ülkelere çekileceğini öngören refah devletinin mıkna-tıs etkisi yarattığına ilişkin hipotezidir (Blume ve Verner 2007). Aslında, ekonomik araştırmalar, yüksek nitelikli göçmenlerin vergilerinin düşük olduğu ve nitelikli iş gücü için yüksek ücret verilen ülkeleri tercih ettiklerini göstermektedir. Diğer taraftan, cömert refah devleti sistemlerine ve yüksek vergilere sahip ülkeler düşük nitelikli göçmenleri cezbetmektedir (Cohen ve Razin 2008, Razin ve Wahba 2011).

Avrupa Komisyonu yüksek beceri gerektiren işlerde çalışan üçüncü dünya ülkesi vatandaşlarının oranını hesaplamıştır. Veriler, Finlandiya ve İsveç olmak üzere iki İskandinav ülke için verilmiştir. Finlandiya’da, yüksek nitelikli işlerdeki yabancı doğumlu bireyler, 2012 yılında istihdam edilen toplam nüfusun sadece yüzde 0,7’sini oluşturmuştur. Bu, AB ortalamasının üçte biri ve yüzde 4,5 olan İngiltere ortalamasının altıda biridir. Bu düşük oran, diğer üç İskandinav ülkesinin aksine, Finlandiya’nın nispeten küçük bir göçmen nüfusa sahip olması ile açıklanabilir (Avrupa Komisyonu 2013).

Öte yandan İsveç, son on yıllarda yüksek düzeyde göç almıştır. Son yıllarda bu ülke, mülteci ve aile göçüne ilave olarak, önceden çok katı olan işgücü göçmen sistemini gevşeterek, belki de OECD arasında en liberal işgücü göçmen yasalarını getirmiştir. Bununla birlikte, İsveç’te istihdam edilenlerin yalnızca yüzde 1,6’sı yüksek vasıflı işlerde çalışan yabancı yerde doğmuş kişilerdir (a.g.e).

Bunun bir açıklaması, İsveç’in yüksek vergi ve düşük ücret nedeniyle yetenekli göçmenler için yeterince ilgi çekici olmamasıdır. Buna ek olarak, İsveç işgücü piyasası yabancı doğumlu bireylerin entegrasyonu için iyi uyarlanmamıştır. Mülteci olarak ve aile göçmeni olarak gelenlerin arasında bazıları yüksek eğitim ve beceri düzeylerine ve iyi işgücü piyasası tecrübelerine sahiptirler. Ancak bu grup bile işgücü piyasasına girmek için mücadele etmektedirler. Çalışan birçok kişi, beceri düzeylerinin çok altında bir iş bulmaktadırlar. Bu her zaman böyle olmamıştır. 20. yüzyılın ilk yarısındaki serbest pazar döneminde, İsveç toplumu yabancı doğumlu bireylere işgücü piyasasında iyi beklentiler sunması konusunda çok başarılı olmuştur.

1950’de yabancı doğumlu sakinler için istihdam oranı ortalama va-

tandaşa göre yüzde 20 daha yüksek olmuştur. Bununla birlikte, 2000 yılına gelindiğinde, yabancı doğumlu sakinler için istihdam oranı yüzde 30 daha düşük olmuştur. Bir diğer karşılaştırma, 1968'de yabancı doğumlu bireylerin İsveç'te doğanlara kıyasla işyerinde yüzde 22 daha fazla gelir elde ettiklerini göstermektedir. 1999'da yabancı doğumlu sakinlerin ortalama geliri, İsveç'te doğanlara göre yüzde 45 daha düşük olmuştur (Ekberg ve Hammarstedt 2002).

Zaman geçtikçe ırkçılık azalırken, yabancıların işgücü piyasasındaki durumları çarpıcı biçimde kötüye gitmiştir. Bir hükümet araştırması, 1978 yılının sonlarında, İskandinav ülkelerinin dışında doğan sakinlerin, yerli İsveçlilerden sadece yüzde 7 daha düşük bir istihdam oranına sahip olduğunu göstermiştir. 1995 yılında fark yüzde 52'ye çıkmıştır (Ekberg 1997).

Bu ciddi değişim neden ortaya çıkmıştır? Bunun bir nedeni, İsveç'e göçün nispeten ekonomik olarak daha zayıf göçmenlerin mülteci göçüne doğru kaymasıdır. Bununla birlikte, emek göçmenlerinin II. Dünya Savaşı'ndan sonra İsveç'e geldiği Yunanistan ve Türkiye gibi ülkeler o sırada oldukça yoksullaştırılmışlardır. Ayrıca, Şili, İran ve Irak gibi ülkelere İsveç'e gelen mültecilerin çoğu, yurt dışında daha iyi bir hayat arayan eğitimli üst ve orta sınıfın bir parçasıdır.

Açıklayıcı bir örnek vermek gerekirse, 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında iyi eğitimli ayrıcalıklı Irak vatandaşları, Saddam Hüseyin'in yönettiği Irak'tan İsveç'e göçmüşlerdir. 1987-1991 yılları arasında İsveç'te kalan Iraklıların, yerli İsveçlilerle karşılaştırıldığında üç yıldan fazla bir yüksek öğrenime sahip olma oranı 2,3 kat daha yüksek olmuştur. Peki, bu yüksek eğitimli grup İsveç işgücü piyasasında ne kadar iyi iş yapmışlardır? 1995 yılında, kadınların yalnızca yüzde 13'ü ve tümünün yüzde 23'ü istihdam edilmişlerdir (Rooth 1999).

Başka bir İsveç araştırması, İran ve Türkiye'den İsveç'e gelen göç-

menlerin gelirlerini hesaplamıştır. 1993 ile 2000 yılları arasında, yerli bir İsveçlinin ortalama geliri, ortalama İranlı göçmenlerin gelirinin yalnızca yüzde 61'i, ortalama Türk göçmenlerin ise 74'ü idi (Statistics Sweden ve Arbetslivs institutet 2002). Bu ABD deneyimi ile tezat oluşturabilir. 2000 yılı ABD Nüfus Sayımına göre, İran'da doğanlar, yerli doğumlu ABD sakinlerine göre ortalama yüzde 136'lık bir gelir elde etmişlerdir. Türkiye'de doğanlar ise, yerli doğumlu sakinlere göre ortalama yüzde 114'lük bir gelir elde etmişlerdir (US Census 2000). Türkiye ve İran'dan ABD'ye göç edenler ve İsveç'e göç edenler arasında farklılıklar vardır. Ancak bu farklılıklar tek başına sonuçlar arasındaki büyük farkı açıklamaya yetmez. Sonuç olarak, İsveç'e göç edenlerin çoğu Türk ya da İran orta sınıfına ait olmuştur.

Tablo 12 Yerli ve yabancı doğumlular arasındaki toplam işsizlik (yüzde)

	Yerli Doğum 2009	Yabancı Doğum 2009	Fark
İspanya	16.0	27.4	11.4
Belçika	6.6	16.2	9.6
Finlandiya	8.1	16.3	8.2
İsveç	7.2	15.4	8.2
Fransa	8.8	15.1	6.3
Almanya	6.8	13.0	6.1
Norveç	2.6	8.4	5.9
Avusturya	3.9	9.5	5.6
Hollanda	3.3	8.1	4.9
Danimarka	5.7	10.2	4.5
İrlanda	11.2	15.4	4.3
Lüksemburg	3.3	7.3	4.0
İsviçre	3.1	6.9	3.8
İzlanda	7.5	11.0	3.5
Portekiz	9.7	13.1	3.4
Çek Cumhuriyeti	6.7	9.6	2.9
Yunanistan	9.3	12.0	2.7
Türkiye	12.8	15.1	2.4
Kanada	7.9	10.2	2.3
Slovenya	5.9	7.4	1.5
Avustralya	5.3	6.7	1.3
Estonya	14.0	14.8	0.8
İngiltere	7.6	8.4	0.8
ABD	9.4	9.4	0.0
Macaristan	10.1	9.1	-1.0

Kaynak: OECD (2011) ve kendi hesaplamaları

Düşük eğitilmiş göçmenler için çıktılar

2004'te, İsveç ekonomisi güçlü bir performans gösterdiğinde, İsveç'teki Batılı olmayan ülkelere gelen göçmenler arasındaki istihdam oranı sadece yüzde 48 idi (Sanandaji 2009). İsveç istatistiklerinde istihdamın, hükümet tarafından finanse edilen işgücü piyasası programlarına katılanlar gibi düzenli bir iş olmayan bazı kişileri de kapsadığı dikkate alınmalıdır. Aynı yıl, Batılı ülkelere gelen göçmenler için hükümet yardımına bağımlılık, İsveç'te doğan insanlara kıyasla dokuz kat daha yüksek olmuştur (Statistics Sweden 2004).

Bu nedenle İsveç, yabancı doğumların emek piyasasına başarıyla entegre edildiği bir ülkeden, birçok göçmenin yardım ödemelerine uzun vadeli bağımlılık içinde sıkıştığı bir ülkeye dönüşmüştür. Bu değişiklik göç politikasıyla olduğu kadar, aynı zamanda genel ekonomi politikasıyla da bağlantılıdır. Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren refah devletinin genişlemesi, çalışma teşvikini azaltırken, yardım parasıyla yaşama teşvikini artırmıştır. Aynı zamanda, düzenlemeler ve işgücü piyasasının sendikal hakimiyeti, iş gücüne girişi engellemektedir. Sonuç olarak, yabancı doğumlu insanları entegre etme yeteneği önemli ölçüde kötüye gitmiştir (Sanandaji 2009).

Tablo 13, düşük eğitim düzeylerine sahip göçmenlerin yerli doğumlu bireylerle karşılaştırıldığında işsizlik oranlarını göstermektedir. Aslında, Anglo-Sakson ülkelerinde düşük eğitim düzeyine sahip göçmenler, benzer eğitim geçmişlerine sahip yerlilere kıyasla, aynı veya daha düşük işsizlik oranlarına sahiptirler. ABD'de eğitim oranı düşük olanlar arasındaki işsizlik oranı yabancı doğumlularda, yerlilerle kıyaslandığında neredeyse 9 puan daha düşüktür. Bir kıyaslama yapıldığında, bu oran İsveç'te yüzde 10'u aşan bir orandadır. İskandinav emek piyasalarında

yüksek vasıflara sahip göçmenler bile, uygun iş bulmak için mücadele etmek zorunda kalabilmektedir. Finlandiya ve İsveç'teki yüksek eğitilmiş göçmenler, benzer eğitime sahip doğma büyüme Finli ve İsveçlilere oranla yüzde 8 daha fazla bir işsizlik oranına sahiptirler. Anglo-Sakson ülkelerinde bu fark, ABD'deki 1,4 puanlık yüzdeden, İngiltere'deki 2,7'lik yüzdeye kadar değişmektedir.

İlginçtir ki, daha serbest liberal emek piyasası politikalarına sahip olan Danimarka, İsveç ve Finlandiya'dan daha düşük yabancı işsizliğine sahiptir. Aynı zamanda, Danimarka refah devleti, göçmenler için fırsatlar yaratmak konusunda İngiltere modeli kadar etkin değildir. Danimarka, nispeten yüksek asgari ücretlerle birlikte, cömert yardımlara da sahiptir. Bu, göçmenler için işgücü piyasasında ayakta kalmayı zorlaştırmakta ve her zaman karlı olmamaktadır (Brücker vd. 2012). Danimarkalı araştırmacı Peter Nannestad (2004: 6) şunu yazmaktadır:

Geniş kapsamına ek olarak, Danimarka refah devletindeki transfer ödemeleri, işgücü piyasasındaki asgari ücretlere kıyasla oldukça cömerttir. Bu nedenle, refah devleti, özellikle düşük vasıflı, düşük ücretli bireyler için işgücü piyasasına katılım için ekonomik dürtüyü zayıflatmaktadır. [...] refah devleti ayrıca göçmenlerin minimum düzeyde dil ve sosyal beceri gibi işgücü piyasasına katılım için gerekli ön koşulları kazanmak için yatırım yapma teşviklerini de zayıflatabilmektedir.

Norveç'te, genel olarak yerli doğumlu Norveçliler ve göçmenler arasında işsizlik çoğu, erken emeklilik istatistiklerinde gizlidir. Bir çalışma, 1992 ile 2003 yılları arasında bir noktada iş göremezlik nedeniyle aylık verilen 30-55 yaşlarındaki bireylere bakmaktadır. Bu grup, Norveç kökenli erkeklerin yüzde 11'ini ve kadınların yüzde 16'sını içermektedir. Orta Doğu ve Kuzey

Afrika'dan gelen göçmenler arasında bu rakamlar, erkekler arasında yüzde 25, kadınlarda yüzde 24 ile daha da yüksektir. Yazarlar: "Orta Doğu/Kuzey Afrikalı erkeklerde yaşa göre düzeltilmiş göreceli iş göremezlik aylığı alma riskinin, Norveç kökenlilere göre üç kat daha fazla olduğunu" hesaplamışlardır (Claussen vd. 2012: 260). Bir noktada çalışma yaşındaki Norveçlilerin önemli bir kısmına, tabii ki genellikle geçici olarak, engelliler için emekli aylığı verilmesi, sistemin büyük bir ölçüde gizli işsizlik olarak kullanıldığı kanısını güçlendirmektedir.

Kuşkusuz, cömert bir refah devleti sistemi başlangıçta pek çok göçmen aileye yardım ederek yeni bir ülkeye geçişi desteklemektedir. Bununla birlikte, uzun vadeli bağımlılık arttıkça, bu kolayca marjinalleşmeye yol açabilir. Birçok yetişkinin çalışmadığı çevrede, refah devleti bağımlılığı ebeveynlerden çocuklara geçirildiğinden, sonuç kalıcı sosyal yoksulluk olmaktadır.

Göç, toplumsal dışlanma ve reaksiyoner politik güçler

İskandinav toplumlarında göçmenleri entegre etmekteki başarısızlık, genellikle toplumsal dışlanma açısından ele alınmaktadır. İşgücü piyasasından dışlananların daha sonra daha geniş topluma katılmadıkları savunulmaktadır. Dolayısıyla, sosyal sermayeyi güçleştirmek zor olmaktadır. Göçmenlerin geldikleri ülkelerinden taşıdıkları beceriler, genellikle hareketsizlik dönemleri boyunca kaybolmakta; dolayısıyla sorun kalıcı olmaktadır. Buna ek olarak, entegrasyon eksikliği toplum çapında güvenin azalmasına yol açan kültürel farklılıkları doğurmaktadır. Devamında ırkçı düşüncelerin yükselişi de dâhil olmak üzere geniş bir toplumsal tehdit ortaya çıkmaktadır.

Göç karşıtı partiler son zamanlarda İskandinav ülkelerinde

önemli başarılar elde etmişlerdir. Buna bir örnek Danimarka Halkın Partisi'dir. Parti 2001, 2005, 2007 ve 2011 seçimlerinde parlamento oylarının yüzde 12'sinden fazlasını toplamıştır. Danimarka Halkın Partisi, merkez sol hükümet iktidara geldiğinde, 2001'den 2011'e kadar bir merkez sağ hükümetini desteklemiştir. Norveç'te İlerleme Partisi, 2005 yılında yüzde 22, 2009'da yüzde 23 oranında oy toplamıştır. 2013'te parti yüzde 16'ya gerilemiştir. Bu gerilemenin bir açıklaması, göç karşıtı aşırılık yanlısı Anders Breivik tarafından işlenen cinayetler olabilir.²⁶ Her ne kadar İlerleme Partisi Breivik'ten farklı görüşlere sahip olsa da parti için kamuoyu desteği katliamdan sonra düşmüştür.

Tablo 13 İskandinav ve Anglo-Sakson ülkelerinde göçmenler arasındaki işsizlik (15-64 yaşları arasındaki işgücü oranı)

	Düşük eğitilmiş yabancı doğumlu nüfus işsizliği	Düşük eğitilmiş yabancı ve yerli doğumlular arasındaki işsizlik oranı farkı	Yüksek eğitilmiş yabancı doğumlu nüfus işsizliği	Yüksek eğitilmiş yabancı ve yerli doğumlular arasındaki işsizlik oranı farkı
ABD	14.7	-8.9	6.4	1.4
Yeni Zelanda	14.9	-2.3	5.8	1.9
Avustralya	10.1	-1.0	5.0	2.5
İngiltere	8.6	-0.8	6.4	2.7
Norveç	13.2	6.9	4.3	2.8
Kanada	16.7	0.3	8.5	3.8
OECD Ort.	16.9	2.7	8.4	4.0
Danimarka	15.9	6.2	9.4	5.5
İsveç	26.8	10.3	11.2	8.1
Finlandiya	23.9	8.5	12.4	8.4

Kaynak: OECD (2012b).

Finlandiya, tarihsel olarak çok az sığınmacı göçmen almıştır. Diğer İskandinav ülkelerinin entegrasyon hataları, daha önce

26. 2011'de Breivik, Oslo'daki bir hükümet binasını bombalayarak sekiz kişiyi öldürmüştür. Sosyal Demokrat Parti gençlik grubuna ait çoğunluğu gençlerden olmak üzere 69 kişiyi öldürerek katliamına devam etmiştir.

Gerçek Finler olarak bilinen göçmen karşıtı Finlerin Partisi'nin yükselişini açıklayabilmektedir. Parti, 2003 yılındaki yüzde 2'sinin altındaki oyunu 2007'de yüzde 4'e yükseltmiştir. 2011'de ise oyların yüzde 19'unu elde etmiştir. İsveç, göçe benzersiz bir şekilde özgürce yaklaşmaya devam etmektedir. Ülke, yüksek seviyedeki mülteci ve aile göçmenlerini entegrasyonu engelleyen bir refah devleti sistemi ile birleştirmektedir. Sonuç artan bir toplumsal hoşnutsuzluk olmaktadır. İsveç göçmen karşıtı partisi olan İsveç Demokratları, neo-Nazi kökenlidirler. Buna rağmen parti, birbirini takip eden son dört seçimde desteğini iki katına çıkarmıştır. İsveç Demokratları 1998'de yüzde 0,4 olan oylarını, 2014'te yüzde 13'e çıkartarak üçüncü en büyük parti olmuştur.

Göçmen politikasıyla ilgili bir tartışma, bu kitabın kapsamı dışındadır. Herhangi bir çağdaş ekonomide yabancı doğumlu bireylerin entegrasyonu kolay değildir. Anglo-Sakson ülkeler bile, göç ve entegrasyonla ilgili zorluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bununla birlikte, İskandinav ülkelerinin esnek emek piyasalarına ve daha az kapsamlı refah devleti sistemine sahip ülkelerle karşılaştırıldığında daha fazla zorluk çektiği oldukça açıktır. Ayrıca, İskandinav modelinin serbest piyasa döneminde, büyük refah devletlerine geçişten sonraki döneme göre entegrasyona daha kolay olduğu da aşikârdır. Ne yazık ki, esnek olmayan işgücü piyasalarının ve refah devleti tuzağının kombinasyonu, göçmenlerin toplumsal merdivene tırmanma fırsatlarını kısıtlamaktadır. Bu, İskandinav politik manzarasını değiştirmeye devam eden göçle ilgili tutumlarda bir değişime neden olmuştur.

XII

REFAH DEVLETİ: KADINLARIN BAŞARISI

Refah devletlerinde kamu sektörü hakimiyetinin, kadınların ticari faaliyetleri için bir engel teşkil ettiği varsayılabilir.

Elisabeth Sundin ve Malin Tillmar (2008: 12)

İskandinav eşitlik kültürü

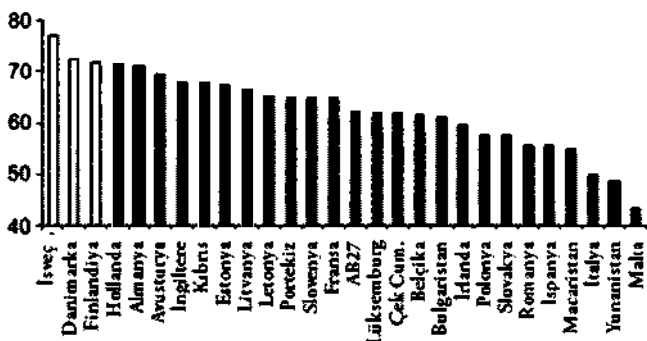
İskandinav ülkeleri cinsiyet eşitliği konusunda uzun zamandan beri öncülük etmişler ve etmeye devam etmektedirler. Kadınlar emek piyasasına erkenden girmişler ve kendi değerleri üzerinden yüksek siyasi pozisyonlara ulaşmak konusunda başarılı olmuşlardır. Bununla birlikte, İskandinav ülkeleri, özel sektörde en üst sıralara yerleşen kadınların payı açısından aynı şekilde öne çıkmamaktadırlar. Sosyal yardım hizmetlerindeki tekeller, yüksek vergi farklılıkları ve sosyal sigorta sistemleri, kadınların kariyer fırsatlarını ve girişimlerini sınırlamaktadır.

Büyük bir kamu sektörünün ortaya çıkışı, kadınların emek piyasasına girişinde önemli tarihi bir rol oynamıştır. Bunun bir nedeni, birçok kadının kamu sektöründe iş bulmuş olması; bir diğeri ise, çocuk bakımı gibi kamu hizmetlerinin, iş ve aile sorumluluklarının aynı anda yerine getirilmesini kolaylaştırmasıdır. Kamu sektörünün genişlemesi, İskandinav Avrupa Birliği üyelerinin neden kadınlar arasında diğer Batılı ülkelere göre, yüksek bir istihdam oranına ulaştıklarını kısmen açıklamaktadır (Şekil 11). Bununla birlikte, uzun vadede kadınların kariyer ba-

şarısı, kadınların işgücü piyasasına girmesinin kamu sektörünün büyümesiyle yakından ilişkili olması gerçeği ile engellenmiştir.

Eşitlikçi İskandinav ülkelerinde daha üst kademelerde çok daha fazla kadın bulunmasını bekleriz. Gerçekten de en azından siyaset, kamu sektörü ve şirket kurulları söz konusu olduğunda bunu görmekteyiz. Genellikle analiz burada kalmakta, ki kurullarda temsiliyet, aslında kadınların özel sektördeki ilerlemesinin zayıf bir ölçüsüdür.

Şekil 11 Avrupa Birliği'nde 20-64 yaş kadınlar arasındaki istihdam oranı (yüzde)

Kaynak: İstatistik İsveç (2013b)

Cinsiyet eşitliği nerelerde önemlidir?

İskandinav ülkelerindeki bazı kurullar, temsil ettikleri şirketlerin nasıl çalıştırıldığı konusuna aktif olarak dahil olmaktadır. Diğerleri, yönetim çalışmalarını denetlemek için yılda birkaç kez toplanan daha denetleyici seviyede bir niteliğe sahiptir. Siyaset, akademi ve diğer ticari olmayan sektörlerdeki mesleklerde görev alıp, devamında bu pozisyonlara erişen seçilmiş çok az sayıda

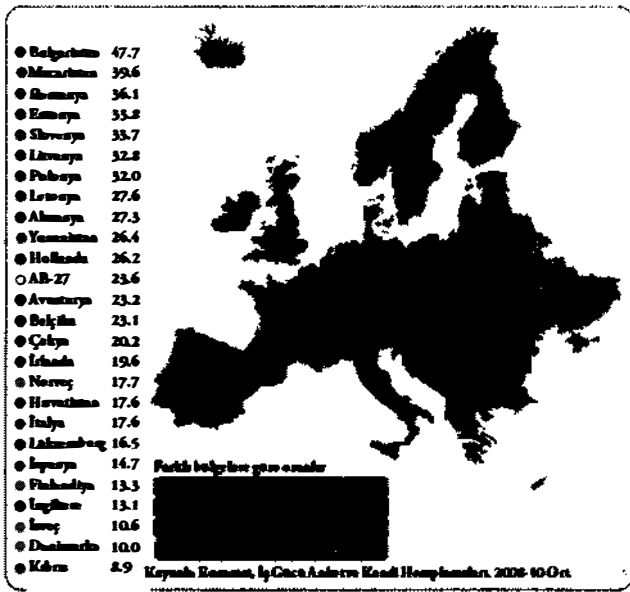
birey prestijli işlere sahiptir. Bununla birlikte, bu kişiler, iş sektöründeki ana kararları alanların temsilcileri değildirler. Önemli kararlar bunların yerine, yöneticiler ve direktörler tarafından alınır. Bireyler, o sektörde uzun süredir çalıştıktan veya bir firmayı girişimci olarak başarıyla kurduktan veya büyüttükten sonra, özel sektörde yüksek bir idari pozisyona erişebilirler. Kadınların yönetici ve direktör pozisyonlarına erişmedeki payı, iş dünyasında kadınların başarısı için en iyi örnektir.

Eurostat, 2008 ve 2010 yılları arasında çeşitli Avrupa ülkelerinde kadınların “direktör ve üst düzey yöneticiler” arasındaki payı için veri toplamıştır. Veriler, İskandinav ülkelerinin hepsinde işletmelerin üst kademelerinde çok düşük seviyede kadın olduğunu göstermektedir. Danimarka ve İsveç’te iş dünyasında on direktör ve üst düzey yöneticiden sadece biri kadındır. Finlandiya ve İngiltere’de bu rakamlar biraz daha iyidir. Veri bulunan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde ise daha fazla temsil bulunmaktadır.

Konuyla ilgili Avrupa haritası (Şekil 12), Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde ortalama olarak yöneticilerin ve üst düzey yöneticilerin yüzde 32’sinin kadın olduğunu göstermektedir. Bu, Kuzeybatı Avrupa ülkelerinde yüzde 21, Güney Avrupa ülkelerinde yüzde 17 ve İskandinav ülkelerinde sadece yüzde 13 ile kıyaslanabilir. AB ortalamasının altındaki kadın çalışma katılım seviyesine sahip olan Bulgaristan’da, direktör ve üst düzey yönetici pozisyonlarının neredeyse yarısı kadınlar tarafından doldurulmaktadır (Sanandaji 2014). Diğer ölçümler bu analizi desteklemektedir. Örneğin Grant Thornton, dünyadaki 6.500 şirketle yapılan röportajlara dayanarak, İskandinav ülkelerinde yaklaşık dörtte bir olan rakamlarla kıyaslandığında, üç Baltık ülkesindeki on yöneticiden yaklaşık dördünün kadın olduğunu tahmin etmektedir (Grant Thornton 2013).

Ekonomistler Magnus Henrekson ve Mikael Stenkula, “Neden eşitlikçi refah devletlerinde çok az kadın üst düzey yönetici vardır?” başlıklı bir bilimsel inceleme yazmışlardır. Yazarlar, Anglo-Sakson ve Kuzey Avrupa ülkelerinin bir karşılaştırması ile İskandinav ülkelerinde pek çok açıdan “cinsiyet eşitliği” olduğunu, ancak kadınların üst pozisyonlarda Anglo-Sakson toplumlarından daha düşük temsile sahip olduklarını göstermektedir (Henrekson ve Stenkula 2009).

Şekil 12 Müdür ve üst yönetici kadrolar arasında kadınların oranı

Kaynak: Sanandaji (2014).

Aslında bu sorunların tespit edilmesi daha eskiye dayanmaktadır. 1998’de Uluslararası Çalışma Ofisi tarafından “Cinsiyet ve Meslekler: Dünyada İş Alanında Cinsiyet Ayrımı” başlıklı bir

rapor yayınlanmıştır. Raporda, pek çok kadının özel sektörden ziyade kamuda çalışmış olması nedeniyle, İskandinav ülkelerinde olağandışı bir cinsiyet ayrımının gelişmiş olduğu not edilmiştir. Raporda sonuç olarak: “sanayileşmiş ülkeler arasındaki farklılıklar açısından, İskandinav ülkelerinin ve özellikle İsveç’in nasıl en büyük eşitsizliklere sahip oldukları üzerine birkaç çalışma, eleştiri yapmaktadır” (Anker 1998: 48).

Tablo ortadadır: İskandinav ülkelerindeki kadınların çok azı iş dünyası liderleri konumuna gelmekte ve hatta çok daha az sayıda kadın, direktör ve üst düzey yöneticiliğin üst sıralarına tırmanmayı başaramamaktadır. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, kıdemli pozisyonlardaki kadınlar açısından liderken, eşitlikçi, özellikle cinsiyet eşitliği bakımından dünya liderleri olan İskandinav ülkeleri, nasıl düşük kadın direktör ve üst düzey yönetici oranlarına sahip olabilmektedirler?

İskandinavya’da eşitsizlik ve refah devletinin doğası

Önemli bir nokta da refah devletinin doğasında yatmaktadır. İskandinavya’da sağlık ve eğitim gibi kadın ağırlıklı sektörler, genel olarak kamu sektörü tarafından yönetilmektedir. İskandinav Yenilik Merkezi tarafından yapılan bir çalışma şu sonuca varmaktadır (2007: 12-13):

Danimarka’daki tüm kadın çalışanların yaklaşık yüzde 50’si kamu sektöründe istihdam edilmektedir. Kamu sektöründe istihdam edilen erkek muadilleri ile kıyaslandığında bu oran erkeklerde yüzde 15’in biraz üzerindedir. Bu fark, girişimciliğe ilişkin olarak cinsiyetler arasındaki farkın bir bölümünü tek başına açıklayabilmektedir. Aynı hikâye İsveç’te de mevcuttur.

Rekabet eksikliği, kadın egemen kamu sektöründe uzun vadeli verimlilik artışını ve genel ücret düzeylerini azaltmaktadır. Aynı zamanda, bireysel çalışmanın önemli ölçüde ödüllendirilmediği bir durum yaratan sendika ücret ayarlamasıyla birleşmektedir: Ücretler bireysel başarıdan ziyade, sabittir ve ücret artışları işçi sendikaları sözleşmelerine göre kıdemi takip etmektedir. İskandinav ülkelerinde kadınlar elbette kamu sektöründe yönetici olabilirler, ancak bireysel kariyer yolları ve girişimcilik için fırsatlar özel sektörle karşılaştırıldığında daha sınırlıdır.

Orta ve Doğu Avrupa'daki eski planlı ekonomiler cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlar açısından oldukça geridedirler. Bununla birlikte, son yıllarda bu ulusların birçoğu, en azından sosyal yardım hizmetlerindeki tekeller söz konusu olduğunda, İskandinav ülkelerinden daha özgür olan piyasa ekonomilerine geçmişlerdir. Bu ülkelerde, kadınların çalışma biçimleri, İskandinavya'dakilere kıyasla erkeklere daha benzer olma eğilimi göstermektedir. İskandinav ülkelerinde istihdam edilen ortalama bir erkek, ortalama bir kadından yüzde 16 (Finlandiya) ve yüzde 27 (Norveç) arasında daha fazla saat çalışmaktadır. Litvanya'da bu fark yüzde 13, Letonya ve Estonya'da ise sadece yüzde 7'dir. Bulgaristan, kadınların fiilen erkeklerden daha fazla (yüzde 1 daha fazla) çalıştıkları tek Avrupa Birliği ülkesi olarak benzersizdir (İstatistik İsveç 2012, kendi hesaplamaları).

Kadınlar için liberalleşme ve fırsatlar

1990'lı yılların başından bu yana liberalleşme, İskandinav ülkelerinde kadın girişimciliği konusunda fırsatlar yaratmaya başlamıştır. İsveç refah devleti sistemi bile artan bir şekilde özel firmalara açılmıştır. Bu, kadınların serbest meslek kazanmaları konusunda özel bir artış sağlamıştır. Örneğin, 2009 ve 2010

yıllarında eğitim alanında kurulan yeni firmaların yüzde 50'si kadınlar tarafından işletilmiştir. Yüzde 6'lık ilave bir oranla yönetim pozisyonlarına kadınlar ve erkekler birlikte sahip olmuşlardır. Aynı dönemde sağlık ve bakım hizmetlerinde kurulan firmaların, yüzde 58'i kadınlar tarafından işletilmiştir. Ayrıca yüzde 11 yönetim pozisyonlarına kadınlar ve erkekler birlikte sahip olmuşlardır. Kamu sektörü refah sağlamada hâlâ hâkim durumdadır. Bu nedenle, İsveç'te yeni oluşturulan işletmelerin yalnızca yüzde 7'si sağlık, bakım ve eğitim sektörlerinde kurulmuştur. Bununla birlikte, bu sektörlerde kurulan şirketlerin yüzde 11'i en az bir kadın tarafından yönetilmiştir. Buna ek olarak, kadınlar için toplam yeni istihdam olanaklarının yüzde 15'i bu sektörlerde oluşturulmuştur (Sanandaji 2013).

Önemli bir nokta, sosyal yardım hizmetlerinde yaşanan özel rekabetin, kadınlar arasındaki işletme mülkiyetini ve özel sektör istihdamını artırabildiğidir. Bu da sonuç olarak, sosyal yardım hizmetindeki tekeller tarafından sınırlandırılacak olanlar için alternatif kariyer fırsatları sağlayabilmektedir. İskandinav ülkeleri pek çok açıdan benzersiz cinsiyet eşitliğine sahip olmakla birlikte, siyasi yapıları kadınların kariyer başarısı ve girişimciliğini engellemektedir.

luk yaratmıştır. biçimi yaratmışlardır. Ayrıntılı araştırma, refah devleti sistemlerinin ebeveynlerden çocuklara geçen bağımlılık kültürünü oluşturduğunu açıkça göstermektedir.

Sınırları içinde tutulduğunda ve serbest piyasa ve iş gücü piyasası reformlarıyla birleştirildiğinde, İskandinav ülkelerindeki refah devleti çalışmaktadır. Bununla birlikte, cömert refah devleti rejimleri, Norveç'te hâlâ olduğu gibi, toplumsal açıdan arzu edilen sonuçları üretmemektedir.

Serbest piyasalara geçici bir dönüş

1980'lerden itibaren, serbest piyasalara geçici bir dönüş olmuştur. İsveç'teki eğitim sektöründe ebeveynlerin seçimi teşvik edilmiştir. Reformların kesin doğası ülkeler arasında değişmekle birlikte emeklilik sistemleri, hastalık yardımları ve işgücü piyasası düzenlemeleri için de reform yapılmıştır. Çok azı eğitim kalitesini ve işgücü piyasası sonuçlarını iyileştirmekte başarılı olan bu reformları tersine çevirmek istemektedir. Dahası, İskandinav ülkelerinde vergilendirme ve devlet harcamaları, hâlâ tarihi ve uluslararası standartlara göre yüksek olmakla birlikte, diğer AB ülkelerinden önemli ölçüde daha yüksek değildir. Ekonomik özgürlük İskandinavya'da diğer gelişmiş ülkelerin çoğundan daha hızlı artmış ve İskandinav yaşam standartlarının göreceli olarak gerilemesi tersine dönmüştür.

Bir bakıma, Paul Krugman haklıdır: Stockholm'de yapacağınız bir yürüyüş, Avrupa'nın refah devletlerinin çöküşü fikrini çürütmektedir. Böyle bir yürüyüş ayrıca, refah devleti sistemlerinin iddialı piyasa reformlarının, onların durgunluğunu önleyebileceğinin kanıtını sağlamaktadır. Fakat bizler bugünün esirleri olmamalıyız. Tarihi bir tur bize daha önemli dersler verebilir.

XII

SERBEST PİYASANIN YENİDEN GÜÇ KAZANMASINDA ETKİLİ AKTÖRLER

Vergiler yüzde 60'a kadar ulaşmaktadır ve herkes bunu ödemekten mutludur.

İsveç'i tanımlayan başlık ülkede geniş kapsamlı vergi indirimlerinin yaşandığı bir dönemde
The Observer (2008)'da basılmıştır

En yüksek vergi seviyelerine sahip ülkelere nerede rastlamaktayız? 1990'ların ortasında, cevap oldukça açıktı: Biz onlara Batı Avrupa'da ve özellikle İskandinav ülkelerinde rastlıyorduk. 1996'da hem Danimarka hem de İsveç, GSYİH'nin yüzde 49'u kadar vergi almış ve onu yüzde 47 ile Finlandiya takip etmiştir. Petrol zenginliği sayesinde Norveç, GSYİH'nin yüzde 41'i oranındaki vergilerle İskandinav refah devleti modelini destekleyebilmiştir. Ve bugün yüksek vergi alan ülkelere nerede rastlamaktayız? 2012 vergi verilerine bakıldığında, cevap yine Batı Avrupa refah devletleri arasındadır. Bununla birlikte, dünyanın bu bölgesindeki vergi rejimleri birbirine yakınlaşmıştır. Tablo 14'de gösterildiği gibi, İsveç ve Finlandiya, vergi yükünü dönem boyunca önemli ölçüde azaltmıştır. Danimarka'da daha küçük bir değişim görülmektedir. Başta vergi oranının daha düşük olduğu Norveç, diğer bazı Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi vergi oranlarını artırmıştır. Bugün Fransa ve Belçika tüm İskandinav ülkelerinin vergi yükünü geçmiştir.

Ekonomik özgürlüğün erozyona uğraması

Tabii ki vergiler, iktisadi politikaların tek göstergesi değildir. Ticaret serbestliği, girişimciliğe yönelik siyasalar ve mülkiyet haklarının korunması gibi bir dizi faktör istihdam yaratımı, rekabet ve büyüme fırsatlarını etkilemektedir. Heritage Foundation tarafından Wall Street Journal ile ortak olarak yayınlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi, ülkeleri ekonomik özgürlük göstergelerine göre sıralamaktadır. Batı Avrupa refah devletlerinin genel olarak büyük kamu sektörlerini ve yüksek vergilendirmeyi nispeten daha özgür ekonomik politikalarla birleştirdikleri söylenebilir. Ancak aralarındaki farklar önemlidir ve bu politikaların yönü son yirmi yılda önemli ölçüde değişmiştir.

Tablo 14 Vergi oranı (GSYİH'ye oranı)

	1996	2006	2012	Değişim 1996-2012
İsveç	49.4	48.1	44.3	-5.1
Finlandiya	47.1	43.5	44.1	-3.0
Hollanda	40.9	39.1	38.6*	-2.4
Danimarka	49.2	49.0	48.0	-1.2
Avusturya	42.8	43.0	43.2	0.4
Fransa	44.2	43.6	45.3	1.1
Norveç	40.9	43.1	42.2	1.4
Belçika	43.9	44.4	45.3	1.4
İtalya	41.6	40.8	44.4	2.8

* 2011 için sağlanan veriler.

Kaynak: OECD İstatistik Çıkarımları ve kendi hesaplamaları.

Ekonomik özgürlük endeksi 1990'ların ortalarında ilk yayınlandığında Hollanda ve Avusturya'nın Tablo 15'te listelenen dokuz Batı Avrupa ülkesinin en liberal piyasaları olduğunu göstermiştir.

İsveç ve İtalya en altta yer almışlardır. O zamandan beri ekonomik özgürlük, başta dört İskandinav ekonomisinde olmak üzere, Batı Avrupa'nın çoğunda artmıştır. Endeksin 2015 yılı baskısında Danimarka hem ABD hem de İngiltere'den daha üst sırada yer alan dünyanın 11. en serbest ekonomisi haline gelmiştir. Finlandiya ve İsveç sırasıyla 19 ve 23'üncü sıralara yerleşmiştir. Daha az reform yapan Norveç, İzlanda'nın bir sıra gerisinde 27. sırada yer almıştır. Bütün İskandinav ülkeleri şu anda Avusturya (30), Belçika (40), Fransa (73) ve İtalya (80)'dan daha yüksek seviyede ekonomik özgürlüğe sahiplerdir (Heritage Foundation ve Wall Street Journal 2015).

Tablo 15 Heritage/WSJ Ekonomik Özgürlük Puanı

	1996	2006	2015	Değişim 1996-2015
İsveç	61.8	70.9	72.7	10.9
Finlandiya	63.7	72.9	73.4	9.7
Danimarka	67.3	75.4	76.3	9.0
Norveç	65.4	67.9	71.8	6.4
Hollanda	69.7	75.4	73.7	4.0
Belçika	66.0	71.8	68.8	2.8
Avusturya	68.9	71.1	71.2	2.3
İtalya	60.8	62.0	61.7	0.9
Fransa	63.7	61.1	62.5	-1.2

Kaynak: Heritage Vakfı ve Wall Street Journal, Ekonomik Özgürlük Endeksi ve kendi hesaplamaları.

Dolayısıyla, İskandinav ülkeleri vergilendirme seviyesi açısından Fransa, Belçika ve Avusturya gibi ülkelere yakın seviyede yer alırken, genel ekonomik özgürlük bakımından onları oldukça geride bırakmışlardır. İktisadi politikalarındaki değişim kayda değerdir. Eğer İsveç 1996'deki ekonomik özgürlük çizgisini devam ettirseydi, bugün Suudi Arabistan ve Samoa'dan daha düşük bir puanla 78'inci en serbest ekonomi olacaktı. Finlandiya reform yapmamış olsaydı,

bugün Panama'nın bir sıra gerisinde 68'inci en serbest ekonomi olacaktı. Sadece Danimarka, İspanya'nın hemen altındaki 49. sıra ile makul derecede iyi bir sonuç elde edecekti.

Ekonomik Özgürlük Endeksi'ne bir alternatif, Kanada Fraser Enstitüsü tarafından yayınlanan Dünya Ekonomik Özgürlüğü endeksidir (2014). Bu endeks, ekonomik özgürlüğün beş boyutunu ölçmektedir: Hükümetin boyutu; hukuki yapı ve mülkiyet haklarının güvenliği; altın veya gümüş karşılığı olan paraya erişim; yabancılarla takas özgürlüğü; kredi, emek ve girişimcilğe yönelik düzenlemeler. Andreas Bergh ve Magnus Henrekson, 1970 ile 2004 yılları arasında İsveç ve diğer İskandinav ülkelerinin hükümet boyutu konusunda zayıf puan aldıklarını tespit etmişlerdir. Bununla birlikte diğer dört boyutta İskandinav ülkeleri, diğer sanayileşmiş ulus gruplarına göre daha yüksek puanlara ulaşmışlardır. İki ekonomist, İskandinav ülkelerinin diğer alanlarda ekonomik özgürlüğü artırarak büyük bir kamu sektörünü desteklemiş oldukları sonucuna varmaktadırlar (Bergh ve Henrekson 2010).

Her iki endeks, İskandinav ülkelerinin serbest piyasa köklerine geçici olarak geri döndükleri fikrini güçlendirmektedir. Şekil 13'te, Heritage ve Wall Street Journal endeksindeki puanların eğilimi gösterilmektedir. İskandinav ülkeleri ekonomik özgürlüklerini artırırken, iki Anglo-Sakson ülkenin ters yönde hareket etmiş olmaları nedeniyle, İskandinav ülkeleri ile ABD ve İngiltere arasında var olan ekonomik özgürlüklerdeki farkın çoğu bugün ortadan kalkmıştır. İskandinav ülkeleri artık dışlanmış değillerdir.

İskandinav ülkeleri, Tablo 16'da gösterildiği gibi mülkiyet haklarının korunması, yolsuzluklardan korunma, ticaret, yatırım özgürlüğü, parasal serbestlik ve mali özgürlük konularında yüksek puan almaktadır. Bu alanlardaki genel puanlamalar da zamanla gelişmiştir. İktisadi özgürlüğe dair bu alanlardaki sonuçlar,

mutlaka İskandinav ülkelerindeki sosyal refah devleti modeliyle çelişmek durumunda değildir. İskandinav ülkelerindeki sosyal demokrat siyasetçiler bile (1960'lı ve 70'li yıllar hariç) temel girişim özgürlüğünü teşvik etmişlerdir.

Ticaret özgürlüğü, İskandinav ülkelerinde hâlihazırda yüksek olan seviyelerden daha da yukarılara çıkmıştır. Bununla birlikte, Danimarka'da yüksek seviyelerde kalmak ve Finlandiya'da bir miktar artmakla birlikte, emek özgürlüğü azalmıştır. Yüksek vergi yükleri ve marjinal vergi oranları nedeniyle mali özgürlük hâlâ düşüktür. 1990'ların ortasında Danimarka, İsveç ve Finlandiya hükümet harcamalarında kaydedilen en düşük özgürlük seviyesini yansıtarak sıfır skor elde etmişlerdir. Bu konuda bazı önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Hükümet harcamaları, mali özgürlük ve işgücü piyasası özgürlüğü ile ilgili olarak hâlâ iyileştirilmesi gereken çok alan bulunmaktadır. Bununla birlikte, genel resim, İskandinavya'nın sanayileşmiş dünyada ya da Avrupa içinde ekonomik özgürlük söz konusu olduğunda olağanüstü olmadığını göstermektedir.

Değişik reform yaklaşımları

İskandinav ülkelerindeki reformlardan bazıları diğer modern ekonomilerden daha geniş kapsamlı olmuştur. Buna bir örnek, sosyal güvenlik ağlarını liberal bir işgücü piyasasıyla birleştiren Danimarka'nın "güvenceli esneklik" sistemidir. Bu terim 1990'lı yıllarda Danimarka'nın sosyal demokrat Başbakanı Poul Nyrup Rasmussen tarafından ortaya atılmıştır. Birçok açıdan İsveç, 1990'lı yılların başından bu yana eğitim reformunda öncü olmuştur. Kamu finansmanı çerçevesinde rekabet yaratan eğitimde kullanılacak olan indirim kuponları başarılı bir şekilde getirilmiştir. Bu reformlar, ABD'deki reformları bile geçmek-

tedir. Benzer sistemler, sağlık ve yaşlı bakımı gibi diğer devlet programlarında da giderek daha fazla uygulanmaktadır. Buna ek olarak, vatandaşlara zorunlu emeklilik tasarrufları üzerinde bazı kontroller verecek şekilde, İsveç emeklilik sistemi kısmen özelleştirilmiştir. Gelecekteki emekli aylığı için devletin yükümlülüğü artık çok daha etkin bir şekilde kontrol edilmektedir (bkz. Freeman vd. 2010).

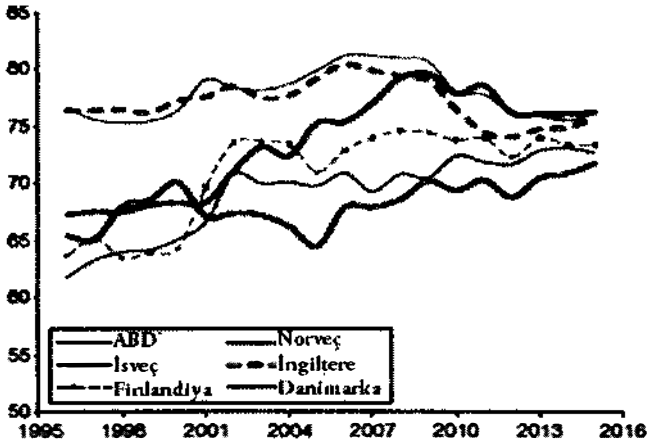
Şüphesiz İsveç, birkaç on yıl önce İskandinav ülkelerinin en sosyalist polikalara eğilimli olanlarından biri olmuştur. İsveç aynı zamanda en çok reform yapan ülke konumundadır. İsveç, önemli vergi indirimleri de dâhil olmak üzere bir dizi piyasa yanlısı reform sonrasında, 2008/2009 krizinde etkileyici bir ekonomik performans göstermiştir. Bu, Washington Post'u (2011), diğer konuların yanı sıra İsveç mali muhafazakarlığını överek, ülkeyi "toparlanmanın rock yıldızı" olarak tanımlamaya yönlendirmiştir.²⁷ Refahtan ziyade, ekonomik özgürlük düzeyinin yükselmesi ve girişimcilik yanlısı pragmatik reformlar, ülke için başarılı bir yol olduğunu kanıtlamıştır. Bu politikalar, İsveç'in hâlâ yurt dışında ünlü olduğu başarısız üçüncü yol sosyalizm deneyi ile tezat teşkil etmektedir.

Danimarka ve Finlandiya sosyalizmi aynı ölçüde hiç denememişlerdir. Buna rağmen, her iki ülke de reform yapmışlardır. Norveç'in petrol zenginliği, bir önceki bölümde de açıklandığı gibi, emek piyasası ve refah devleti reformlarının önünü kesmiştir. Fakat Norveç'te bile bazı piyasa reformları uygulanmış olup daha fazlasını takip etmesi de muhtemeldir.

Birçok kişi hâlâ İskandinav ülkelerini sosyalizmin kalesi olarak

27. *Financial Times* ayrıca, maliye bakanı Anders Borg'u yılın maliye bakanı olarak seçerek, İsveç'in yeni ekonomi politikasına övgüde bulunmuştur (*Financial Times* 2011).

Şekil 13 Heritage/WSJ Ekonomik Özgürlük Endeksi

Kaynak: Heritage Vakfı ve Wall Street Journal.

görmektedir. Fakat, en azından İngiltere de dâhil olmak üzere diğer Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında bu husus doğru değildir. İskandinav ülkeleri pek çok bakımdan hâlâ benzersizlerdir. Bununla birlikte bu ülkeler bugün, ekonomik özgürlük ve vergilendirme söz konusu olduğunda, bilinenin aksine çok daha ilimlilerdir.

Tablo 16 2015 ekonomik özgürlük puanı ve
1996'dan 2015'e kadar olan değişiklikler

2015 skoru					
	Mülkiyet hakları	Yolsuzluklardan korunma	Ticaret özgürlüğü	Yatırım özgürlüğü	Finansal özgürlük
Danimarka	95.0	91.0	97.4	90.0	80.0
İsveç	90.0	89.0	87.9	90.0	80.0
Finlandiya	90.0	89.0	92.6	90.0	80.0
Norveç	90.0	86.0	92.1	75.0	60.0

1996'dan beri değişiklik					
	Mülkiyet hakları	Yolsuzluklardan korunma	Ticaret özgürlüğü	Yatırım özgürlüğü	Finansal özgürlük
Danimarka	5.0	-1.0	12.4	20.0	10.0
İsveç	20.0	-1.0	17.9	20.0	30.0
Finlandiya	0	-1.0	37.6	20.0	30.0
Norveç	0	-4.0	22.1	5.0	10.0

2015 skoru					
	Parasal Serbestlik	Ticaret özgürlüğü	Emek özgürlüğü	Mali özgürlük	Hükümet harcamaları
Danimarka	87.6	88.0	92.1	39.6	1.8
İsveç	85.5	88.0	54.0	43.0	19.2
Finlandiya	79.9	88.0	54.8	66.4	3.6
Norveç	81.7	89.4	48.2	52.1	43.8

1996'dan beri değişiklik					
	Parasal Serbestlik	Ticaret özgürlüğü	Emek özgürlüğü	Mali özgürlük	Hükümet harcamaları
Danimarka	-3.8	10.2	-7.8	-8.1	-1.8
İsveç	-1.0	11.0	-11.2	-2.2	19.2
Finlandiya	-2.4	10.2	-4.9	-8.0	-3.6
Norveç	0	20.4	-1.1	-6.7	34.9

Kaynak: Heritage Vakfı ve Wall Street Journal.

* Çalışma özgürlüğü için veriler 2005 yılı öncesinde endekste verilmemiştir. Bu nedenle değişim 2005-14 dönemini yansıtmaktadır.

IV

İSKANDİNAV SIRADANLIĞI

İlericiler için İskandinav ülkeleri, komünizmin elde edemeyeceği şekilde, ekonomik eşitliğin kişisel özerklikle dengelendiği, post-modern bir rahatlık ve huzur diyarını temsil etmektedir. Öte yandan muhafazakârlar için İsveç, olgunlaşmayan bir refah devletinin, olağandışı boğucu politik doğruculuk ile kaynaşması anlamına gelmektedir.

Samuel Goldman

The American Conservative (2013)

İskandinav ülkeleri ekonomik yasalardan muaf değildir

Birçoğu uzunca bir süre İskandinav ülkelerini, ideal ekonomik ve politik sistemi yaratmak için yüksek vergilerin ve cömert refah devleti sistemlerinin bir araya geldiğinin kanıtı olarak görmüşlerdir. Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsveç'teki refah devleti sistemleri, vatandaşlarına çok iyi olmasa da çeşitli hizmetler sunmaktadır. Ancak bu sistemlerin bir maliyeti vardır. İskandinav ülkeleri, normal ekonomik kuralların hiçbir zaman istisnası olmamışlardır. Bu toplumlar, 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca devletleri daha küçük olduğunda başarılı olmuşlardır. İskandinav ülkelerinin takdir edilen sosyal ve ekonomik ilerlemelerinin büyük kısmı, küçük veya orta büyüklüğe sahip refah devletlerine sahip ülkeler oldukları sırada gerçekleşmiştir. Kamu sektörleri büyüdükçe ilerleme durmuştur. İskandinav ülkeleri, bir dereceye kadar, serbest piyasa kökenlerine döndükten sonra tekrar başarılı olmuşlardır. Bazı reformlara rağmen bugün bile

yüksek vergiler, cömert refah devleti avantajları ve sıkı işgücü piyasası düzenlemeleri, tıpkı diğer birçok gelişmiş ülkede olduğu gibi, kalkınmayı engellemektedir. İskandinav ülkelerinin girişimcilik özgürlüğü ve ticarete açıklık gibi diğer alanlardaki liberal politikaları takip ederek, yüksek vergileri ve işgücü piyasalarındaki hantallıkları telafi ettiği bir gerçektir. Yine, diğer ülkelerde olduğu gibi, bu husus makul düzeyde ekonomik büyümenin sağlanmasına yardımcı olmuştur.

Kültür önce gelmiştir

İskandinav ülkeleri uzun zamandır ekonomik başarı ve olumlu toplumsal normlar üreten bir kültüre dayanmışlardır. Tarihi faktörler, olağan dışı yüksek düzeyde güven, güçlü bir iş ahlakı ve bireysel sorumluluk vurgusunun, neden çoğunlukla feodal sistemlere tâbi olmayan bağımsız çiftçilerin uzun süredir üzerinde yaşadığı soğuk topraklarda geliştiğini açıklayabilmektedir. Yüksek düzeyde sosyal sermayeyi yaratan refah devleti değildir: Aradaki nedensellik diğer türdür. İlk günlerde, İskandinav ülkelerindeki benzersiz başarı kültürü, yüksek vergilerin ve sosyal yardımlarının sınırlı bir kaytarma ve yan çizme ile sağlanabileceği anlamına gelmiştir. Bununla birlikte bu durum, değerler yeni ekonomik koşullara uyduruldukça, zaman içerisinde değişmiştir. Köklü toplumsal davranışların adaptasyonu zaman almaktadır. Daha önce gösterildiği gibi, İskandinav ülke vatandaşları şimdi yüksek düzeylerde hastalık devamsızlığına (sağlıklı toplumlar olmasına rağmen), yüksek genç işsizliğine ve göçmenlerin işgücüne dâhil edilmesi konusunda kötü bir sicile sahiptirler. Bu eğilimlere tepki olarak, çalışmaya yönelik isteği güçlendirmeye yönelik politikalar getirilmiş olmakla birlikte, daha fazla reforma ihtiyaç duyulmaktadır.

Sadece İskandinav ülke refah devleti sisteminin benimsenmesi başarının anahtarı değildir. ABD, İngiltere ve Güney Avrupa ülkeleri gibi dünyanın diğer bölgelerinin refah devletlerinin daha az başarılı olmaları tesadüfi değildir. İskandinav ülke politikalarını kopyalamak, İskandinav ülke refah devletlerinin bir süre tatmin edici bir şekilde çalışmasını sağlayan toplumlarını ve tüm önkoşullarını kopyalamak anlamına gelmemektedir. Önceki bölümlerde gösterildiği gibi, ABD'deki İskandinav ülkelerinin torunları, bugün hâlâ İskandinav refah devletlerine dayanmaksızın yüksek yaşam standartlarına ve düşük yoksulluk düzeylerine sahiptir. Sosyal demokratların takdir ettiği sonuçlara yol açan refah değil, kültürdür. Aslında İskandinav kökenli Amerikalılar, göç etmeyen kuzenlerine göre daha müreffehler. İskandinav sosyal demokrasisinin basit bir idealizasyonu, toplumsal özelliklerin gerçek köklerini yakalamayı başaramamaktadır.

İskandinav sistemlerinin sol görüşlü hayranlarının cevap bulamadığı birçok soru vardır, çünkü onlar sebep sonuç ilişkisini ayrıntılı olarak incelememektedir. Örneğin, makul boyutta bir refah devletine sahip olan İzlanda, neden dört büyük İskandinav ülkesini ortalama yaşam süresi beklentisi ve bebek ölüm oranı açısından geride bırakmıştır? İzlanda neden gelir eşitliği liginde üst sıradadır? Bu küçük ülke kesinlikle izole coğrafyasından veya sert ikliminden yararlanmamaktadır. Açıkça, daha büyük bir refah devleti, İskandinav ülkelerinde daha iyi bir refaha dönüşmemektedir. Ayrıca, vergi gelirleri bakımından ölçülen en büyük refah devleti olan Danimarka, neden diğer İskandinav ülke toplumlarından daha kötü sonuçlar vermektedir? Basit açıklama, yaşam tarzıyla bağlantılı kültürel farklılıkların olmasıdır. Kültür ve nedensellik, radikal İsveç üçüncü yol politikaları hayranlarının hiçbir zaman araştırmak istemedikleri önemli konulardır.

Erken dönem İskandinav serbest piyasa başarısı

İç yüzünde İskandinav ülkelerinin başarısı, 1970'lerden önceki dönem boyunca ve ondan sonra son yıllardaki serbest piyasa başarı hikayesidir. Çok az farklı ülke grupları İskandinav ülkeleri gibi serbest piyasaların genel refahı destekleme kabiliyetini göstermektedir. 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın ilk yarısında bu ülkeler, küçük kamu sektörleriyle ve düşük vergilendirme ile birleştğinde serbest piyasaların, servet yaratma, girişimcilik ve oldukça eşit gelir dağılımları yoluyla Büyük Buhran dışında büyüme kabiliyetine yol açabileceğini göstermişlerdir. Özellikle İsveç'te, radikal üçüncü yol sosyalizmi ile ilgili deneyler yapıldığı doğrudur. 1960'larda ve 1970'lerde yapılan bu nispeten kısa deney, ülke tarihinde başarısız bir parantez olmuştur. O zamandan beri İsveç, diğer İskandinav ülkeleri gibi ekonomik özgürlüğünü önemli ölçüde artırmıştır. İddialı reformların ardından bile, refah devleti rejimleri ve devlet katılımı kapsamında bağlantılı birçok sorun devam etmektedir. Bu özellikle, göçmenlere sağlanan entegrasyon imkânları ve Danimarka dışında istihdam yaratımı ile ilgili olarak doğrudur.

Sosyal demokratik perde arası, geniş refah devleti sistemleri ve sosyal yoksulluk

İskandinav ülkelerindeki refah devleti sistemleri popüler olmuşlardır ve olmaya devam etmektedirler. Birçok bakımdan da bunlar iyi işlemektedirler. Bununla birlikte bunların temelleri, vergilendirmenin kapsamını kısmen sistematik olarak vatandaşlardan gizlemek üzerine dayanmaktadır. Refah devleti sistemlerinin yoksulluğu azalttığı doğrudur. Bununla birlikte özellikle ikinci kuşakta, bu sistemler, İskandinav sistemlerinin hayranlarının birçoğunun geldiği ülkelerde belirgin olan sosyal bir yoksul-

Böyle bir tur, özellikle Paul Krugman'a İskandinav ülkelerinin oldukça sıradan olduğunu öğretebilir. İktisadi kuralların geçerliliği sürmektedir: Ekonomik başarı söz konusu olduğunda teşvik, ekonomik özgürlük, kültür ve iyi yönetişimin önemi vardır. 1900-60, 1960-90 ve 1990'dan şimdiye kadarki dönemler tarafından kabaca tanımlanan üç devirdeki politikanın etkileri, az ya da çok ekonomistlerin tahmin ettiği gibi olmuştur. Devam eden soru, İskandinav ülkelerinin tarihsel olarak onlara çok iyi hizmet eden serbest piyasa köklerine geri dönüşlerine devam edip etmeyecekleridir. Eğer devam edilirse, İskandinav ülkelerinin başarı kültürü; büyüme, yenilikçilik ve girişimciliğin gelişmesini sağlamak için sağlam politikalarla birleştirilebilecektir.

BİBLİYOGRAFYA

Abramitzky, R., Boustan, L. P. ve Eriksson, K. (2012) Europe's tired, poor, huddled masses: self-selection and economic outcomes in the age of mass migration. *American Economic Review* 102(5): syf. 1832–1856.

Aftenposten (2013a) Under deg som statsminister har antallet som står utenfor arbeidslivet økt, 19 Ağustos.

Aftenposten (2013b) Innvandring gir knallhard konkurranse om ungdomsjobbene, 7 Ekim.

Anker, R. (1998) Gender and jobs: sex segregation of occupations in the world. International Labour office.

Atkinson, A. B. ve Søgaard, J. E. (2013) The long-run history of income inequality in Denmark: top incomes from 1870 to 2010. EPRU Working Paper Series, Department of Economics, University of Copenhagen.

Axelsson, S. (2006) Entreprenören från sekelskifte till sekelskte– kan företaget växa i Sverige? In *Svensk utvecklingskraft* (ed. D. Johansson ve N. Karlsson). Stockholm: Ratio.

Baker, S. H. (1983) The determinants of median voter tax liability: an empirical test of the fiscal illusion hypothesis. *Public Finance Quarterly* 11(1): syf. 95–108.

BBC News (2013) Avusturalya, yeniden 'en mutlu' gelişmiş ulus oldu, 28 Mayıs.

Beddy, J. P. (1943) A comparison of the principal economic features of Eire and Denmark. *Journal of the Statistical and Social Inquiry Society of Ireland* 1943: syf. 189–220.

Berggren, N., Elinder, M. ve Jordahl, H. (2008) Trust and growth: a shaky relationship. *Empirical Economics* 35: syf. 251–274.

- Bergh, A. ve Bjørnskov, C. (2011) Historical trust levels predict the current size of the welfare state. *Kyklos* 64(1): syf. 1–19.
- Bergh, A. ve Henrekson, M. (2010) *Government Size and Implications for Economic Growth*. Washington, DC: AEI Press.
- Bernitz, B. K., Grees, N., Randers, M. J., Gerner, U. ve Bergendorff, S. (2013) young adults in disability benefits in 7 countries. *Scandinavian Journal of Public Health* 41(12): syf. 3–26.
- Bjuggren, C. M. ve Johansson, D. (2009) Privat och offentlig sysselsättning i Sverige 1950–2005. *Ekonomisk Debatt* 1:1.
- Blanchard, o. ve Perotti, R. (2002) Devlet harcamaları ve vergilerdeki değişimlerin, çıktılarda yarattığı dinamik etkilerin ampirik karakterizasyonu. *Quarterly Journal of Economics* 117: syf. 1329–1368.
- Brandolini, A., Smeeding, T. M. ve Sierminska, E. (2008) Comparing wealth distribution across rich countries: first results from the Luxembourg wealth study. *Bank of Italy Research Paper* A7.
- Brücker, H., Jahn, E. ve Upward, R. (2012) Migration and imperfect labor markets: theory and cross-country evidence from Denmark, Germany and the UK. *Norface Migration Discussion Paper*, syf. 2012-20.
- Blume, K. ve Verner, M. (2007) Welfare dependency among Danish immigrants. *European Journal of Political Economy* 23(2): syf. 453–471.
- Buchanan, J. (1960) *Fiscal Theory and Political Economy*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press.
- Business Insider (2012) Bruce Springsteen ABD'nin İsveç'e daha fazla benzemesini istiyor, 17 Şubat.
- Claussen, B., Smeby, L. ve Bruusgaard, D. (2012) Disability pension rates among immigrants in Norway. *Journal of Immigrant and Minority Health* 14(2): syf. 259–263.
- CME (2015) 1 Şubat tarihinde <http://www.child-mortality.org>'dan alınmıştır.

Cohen, A. ve Razin, A. (2008) The skill composition of im- migrants and the generosity of the welfare state: free vs. policy controlled migrati- on. NBER Working Paper 14459.

Cohen, L., Coval, J. ve Malloy, C. (2011) Do powerful politicians cause corporate downsizing? NBER Working Paper 15839.

Confederation of Swedish Enterprise (2006) Utanförskap och arbetslös- het – en exkluderande arbetsmarknad!

Dagbladet (2012) En “trygdesnylters” bekjennelser, 31 Mart.

Dagens Industri (2006) Sverige världsmästare i ‘jobless growth’, 27 Ocak.

Dagens Möjligheter (2012) Svensk arbetsmoral utklassar nor- rmän- nens, 14 Kasım.

Dagens Nyheter (2012) The Boss vill göra Amerika lite svenskare, 17 Şubat.

Dahl, G. B., Kostol, A. R. ve Mogstad, M. (2013) Family welfare cul- tures.

Danish Employers’ Confederation (1999) Danish Employers’ Confede- ration’s Labour Market Report 1999 – İngilizce Özeti.

Delhy, J. ve Newton, K. (2005) Predicting cross-national levels of social trust: global patterns or nordic exceptionalism? European Sociological Review 21: syf. 311–327.

Economist (2012) The Nokia effect, 25 Ağustos.

Economist (2013a) What makes Nordic countries the envy of the world, 2 February.

Economist (2013b) The rich cousin, 2 Şubat.

Edling, J. (2005) Alla behövs – Blott arbetsmarknadsåtgärder skapar inga nya jobb.

Edling, J. (2010) Agenda för Sverige. Stockholm: Ekerlids. Ekberg, J. (1997) Svårt för de nya svenskarna att få jobb. Statens

Invandrarverk.

Ekberg, J. ve Hammarstedt, M. (2002) 20 år med allt sämre arbetsmarknadsintegration för invandrare. Ekonomisk Debatt 4: syf. 343.

Ekonomifakta 2014 Privatochoffentligsysselsättning– historiskt. Data gathered 23 February from <http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Arbetsmarknad/Sysselsattning/Privatoch-offentlig-sysselsattning--historiskt/>.

European Commission (2013) Attracting highly qualified and qualified third-country nationals to the EU. EMN Inform.

Financial Times (2011) Moderate with a tonsorial twist, 23 Kasım.

Financial Times (2014) Norway: cruise control, 6 Şubat.

Fogel, R. (1999) Catching up with the economy. Speech during meeting arranged by American Economic Association in New York, 4 Ocak.

Fraser Institute (2014) Economic Freedom of the World 2014 Annual Report.

Freeman, R. B., Swedenborg, B. ve Topel, R. H. (2010) Reforming the Welfare State: Recovery and Beyond in Sweden. University of Chicago Press, National Bureau of Economic Research.

Fregert, K. ve Pehkonen, J. (2008) Causes of structural unemployment in Finland and Sweden 1990–2004. In The Crisis of the 1990s in Finland and Sweden. The Nordic Experience of Financial Liberalization (ed. L. Jonung, J. Kiander ve P. Vartia). Cheltenham: Edward Elgar.

Goldman, S. (2013) The Nordic mirage. The American Conservative, 2 Nisan.

Grant Thornton (2013) Women in senior management: setting the stage for growth.

Hansen, M. L. (2012) Det private forbrug pr. inbygger ligger nr. 14 i OECD – En nedgang fra en 6. plads 1970. CEPoS.

Hansson, Å. (2009) Vad kostar beskattning – analys av den samhällsekonomiska kostnaden av beskattning. Confederation of Swedish Enterprise.

Heinemann, F. (2008) Is the welfare state self-destructive? A study of government benefit morale. *Kyklos* 61(2): syf. 237–257.

Henrekson, M. (2007) Välfärdsstaten och entreprenörskapet. IFN Policy Paper 16.

Henrekson, M. ve Stenkula, M. (2009) Why are there so few female top executives in egalitarian welfare states? IFN Working Paper 786.

Herin, J., Jakobsson, U. ve Rydeman, A. (2006) Ge de arbetslösa en chans – 150 000 nya jobb genom halverade arbetsgivaravgifter. Den Nya Välfärden.

Heritage Foundation ve Wall Street Journal, Index of Economic Freedom verileri.

Hertz, T. (2008) A group-specific measure of intergenerational persistence. *Economics Letters* 100(3): syf. 415–417.

Holmlund, B. ve Söderström, M. (2007) Estimating income responses to tax changes: a dynamic panel data approach. IZA Discussion Paper 3088.

Honkapohja, S. ve Koskela, E. (1999) The economic crisis of the 1990s in Finland. *Economic Policy* 14(29): syf. 399–436.

Honningdal Grytten, O. (2008) Why was the Great Depression not so great in the Nordic countries? Economic policy and unemployment. *Journal of European Economic History* 37(2/3): syf. 369–393, 395–403.

Huffington Post (2014) Canada ranks fifth on OECD's Better Life Index, 5 Mayıs.,

Hunnerup Dahl, C. (2013) Velfærdsstat og arbejdsmoral. CEPoS. Joh-

- nson, A. (2006) Tidernas entreprenörer i Sverige. Gleerups Utbildning.
- Jyllands Posten (2012) Rødt angreb på velfærdsstaten, 25 Mart.
- Kotkin, J. (2009) Is obama separating from his Scandinavian muse? New Geography, 11 Aralık.
- Krantz, o. (1997) Svensk ekonomisk tillväxt under 1900-talet –en problematisk historia. Ekonomisk Debatt 1.
- Kristensen, P. H. (1989) Denmark: an experimental laboratory for new industrial models. Entrepreneurship and Regional Development 1(3): syf. 245–255.
- Larsson, L. (2009) Jakten på den dolda skatten. Timbro. Lindbeck, A. (1995) Hazardous welfare-state dynamics. American Economic Review, Papers and Proceedings 85(2): syf. 9–15.
- Lindbeck, A. (1997) The Swedish experiment. Journal of Economic Literature 35: syf. 1273–1319.
- Lindbeck, A., Nyberg, S. ve Weibull, J. W. (1999) Social norms and economic incentives in the welfare state. Quarterly Journal of Economics 114(1): syf. 1–35.
- Lindbeck, A. (2003) An essay on welfare state dynamics. CESifo Working Paper Series 976.
- Lindbeck, A. ve Nyberg, S. (2006) Raising children to work hard: altruism, work norms, and social insurance. Quarterly Journal of Economics 121(4): syf. 1473–1503.
- Lindbeck, A. (2008) Prospects for the welfare state. Seminar Report 755, Institute for International Economic Studies, Stockholm University.
- Ljunge, M. (2013) yngre generationers högre sjukskrivningstal –ett mått på hur snabbt välfärdsstaten förändrar normer. Ekonomisk Debatt 5: syf. 56–61.
- Logue, J. (1979) The welfare state: victim of its success. Daedalus 108(4): syf. 69–87.

Logue, J. (1985) Will success spoil the welfare state? Solidarity and egoism in Scandinavia. *Dissent*, Kış, syf. 96-104.

Ljungqvist, L. ve Sargent, T. (2006) Hur Sveriges arbetslöshet blev mer lik Europas. In *Att reformera välfärdsstaten – amerikanskt perspektiv på den svenska modellen*. NBER Report.

Lundby Hansen, M. (2011) En flad skat på 40 PCT øger arbejdsuddet markant. CEPoS.

Maddison, A. (1982) *Phases of Capitalist Development*. Oxford University Press.

Maddison, A. (2010) Historical statistics of the world economy: 1–2008 AD. 3 Aralık'ta şu linkten indirilmiştir: http://www.ggdc.net/MADDI-SoN/Historical_Statistics/horizont-file_02-2010.xls.

McKinsey Quarterly (2006) Sweden's growth paradox, Haziran.

Michau, J.-B. (2009) Unemployment insurance and cultural transmission: theory and application to European unemployment. CEP Discussion Report 936, Centre for Economic Performance, London School of Economics and Political Science, London, UK.

Mitchell, D. J. (2007) What can the United States learn from the Nordic model? *Cato Institute Policy Analysis* 603, 5 Kasım.

Modig, A. ve Broberg, K. (2002) Är det oK att sjuskriva sig om man inte är sjuk? Memo T22785, TEMo, Stockholm.

Nannestad, P. (2004) Immigration as a challenge to the Danish welfare state? *European Journal of Political Economy* 20(3): syf. 755–767.

National Public Radio (2010) Denmark thrives despite high taxes, 29 Ocak.

Nelson, R. H. (2010) Max Weber revisited. In *Religion, Economy and Cooperation* (ed. I. Pyysiäinen). Berlin: Walter de Gruyter.

New Geography (2010) Is Sweden a false utopia?, 2 Mayıs.

New York Times (2007) High income taxes in Denmark worsen a labor shortage, 5 Aralık.

New York Times (2010) The limits of policy, 3 Mayıs.

New York Times (2011) Socialist hellhole blogging. The conscience of a liberal, Paul Krugmans blog, 19 Ağustos: <http://krugman.blogs.nytimes.com/2011/08/19/socialist-hellhole-blogging/>

New York Times (2013) Danes rethink a welfare state ample to a fault, 10 Nisan.

Nordic Innovation Centre (2007) Women Entrepreneurship – A Nordic Perspective.

Notten, G. ve de Neubourg, C. (2011) Monitoring absolute and relative poverty: 'Not enough' is not the same as 'much less'. Review of Income and Wealth 57(2): syf. 247–269.

Observer (2008) Where tax goes up to 60 per cent, and everybody's happy paying it, 16 Kasım.

oECD (2009) Sickness, disability and work – keeping on track in the economic downturn. High-Level Forum, Stockholm'de sunulan rapor, 14–15 Mayıs 2009.

oECD (2011) OECD Factbook 2011–2012: Economic, Environmental and Social Statistics. Paris: oECD.

oECD (2012a) OECD Economic Surveys – Norway. Paris: oECD.

oECD (2012b) Indicators of integration of immigrants and their children. Veriler linkten elde edilmiştir: <http://www.oecd.org/migration/integrationindicators/>. oECD (2013)

Finland – Fit for the Future. Paris: oECD.

ohanian, L., Raffo, A. ve Rogerson, R. (2008) Long-term changes in labor supply and taxes: evidence from oECD countries, 1956–2004. Journal of Monetary Economics 55(8): syf. 1353–1362.

Økonomi og indenrigsministeriet (2013) Økonomisk redegørelse, August.

o'Rourke, K. H. (2003) Property rights, social cohesion and innovation: evidence from the creameries. Mimeo, Trinity College Dublin.

o'Rourke, K. H. (2006) Late 19th century Denmark in an Irish mirror: land tenure, homogeneity and the roots of Danish success. In *The State of Denmark: Small States, Corporatism and the Varieties of Capitalism*. Montreal: McGill-Queen's University Press.

Persson, M. (2005) Korta sjukskrivningar under fotbolls-VM 2002 – en empirisk studie. Mimeo, Department of Economics, Uppsala University.

Pirttilä, J. ve Selin, H. (2011) Skattepolitik och sysselsättning: Hur väl fungerar det svenska systemet? Appendix 12 to Lång- tidsutredningen 2011.

Politiken (2013) Corydon: Konkurrencestat er ny velfærdsstat, 23 August.

Popenoe, D. (1994) Scandinavian welfare. *Society* 31(6): s. 78–81.
Razin, A. ve Wahba, J. (2011) Free vs. controlled migration: bilateral country study. NBER Report 16831.

Ringholm, B. (2002) Därför är vi bättre på tillväxt än borgarna In *Dagens Industri*, 16 Augustos.

Rogerson R. (2009) Market work, home work, and taxes: a cross-country analysis. *Review of International Economics* 17(3): 588–601.

Roine, J. ve Waldenström, D. (2008) The evolution of top incomes in an egalitarian society: Sweden, 1903–2004. *Journal of Public Economics* 92(1–2): syf. 366–387.

Rooth, D.-o. (1999) Refugee immigrants in Sweden: educational investment and labor market integration. *Lund Economic Studies* 84.

Sachs, J. D. (2006) The social welfare state, beyond ideology. *Scientific*

American, 16 oktober.

Sanandaji, N. (2009) Mellanförskap. Malmö: Captus.

Sanandaji, N. (2010b) Entreprenörer som går mot strömmen Vad 90-tal-skrisens succé-företagare kan lära om dagens utmaningar. Fores.

Sanandaji, N. (2011) Arbetslinjen på undantag – Dold arbet- slöshet och förtidspension bland unga. Timbro.

Sanandaji, N. (2013) Att spräcka glastaken. Stockholm: Volante. Sa-

nanandaji, N. (2014) Female executives across the European Union. New Geography, 16 Ocak.

Sanandaji, T. (2010a) Proving Bo Rothstein wrong: why do Swedes trust more? Culture, not welfare state policy. <http://super-economy.blogspot.se/2010/10/why-do-swedes-trust-more-culture-not.html> (Erişim: 2 Ekim).

Sanandaji, T. (2012a) The American left's two Europes problem. The American, 29 Şubat.

Sanandaji, T. (2012b) Poverty and causality. Critical Review: A Journal of Politics and Society 24(1): syf. 51–59.

Sanandaji, T. ve Sanandaji, N. (2014) Superentrepreneurs – and how your country can get them. London: Centre for Policy Studies.

Sanandaji, T. ve Wallace, B. (2011) Fiscal illusion and fiscal obfuscation – tax perception in Sweden. Independent Review 16: syf. 237–246.

Save the Children (2013) Surviving the First Day – State of the World's Mothers 2013.

Save the Children (2014) State of the World's Mothers 2014 – Saving Mothers and Children in Humanitarian Crises.

Schneider, F. ve Williams, C. C. (2013) The Shadow Economy. London: Institute of Economic Affairs.

Skattebetalarnas Förening (2009) Lägre skatter – större jämlikhet.

Skogman Thoursie, P. (2004) Reporting sick: are sporting events contagious? *Journal of Applied Econometrics* 19: syf. 809–823.

Spector, S. (2014) Den verkliga arbetslöshetens utveckling sedan 1996. Confederation of Swedish Enterprise.

Statistics Sweden (2012) Hur mycket jobbar vi i Sverige? Internationellt och över tid.

Statistics Sweden (2013a) Antal personer försörjda med sociala ersättningar och bidrag 2012, 15 Ågustos.

Statistics Sweden and Arbetslivsinstitutet (2002) Integration till svensk välfärd? Levnadsförhållanden om invandrarnas välfärd på 90-talet, 96.

Statistics Sweden (2004) Inkomstfördelningsstudien 2004. Statistics Sweden (2009). Arbetskraftsundersökningar (AKU),

Sysselsättningen i Sverige 1963–2008.

Statistics Sweden (2013b) Ekonomiskt oberoende – långt väg kvar för EU:s kvinnor, Välfärd, 27 Majis.

Sundin, E. ve Tillmar, M. (2008) Kvinnors företagande i spåren av of-fentlig sektors omvandling. In *Forskning om kvinnors företagande*, presentation av projekten. Stockholm: Vinnova.

Svenska Dagbladet (2011) Mikrofonskandalerna vi minns, 10 Kasım.

Swedish Tax Agency (2007) İsveç yıllık vergi istastiğı, 2007.

Thakur, S., Keen, M., Horváth, B. ve Cerra, V. (2003) Sweden's Welfare State: Can the Bumblebee Keep Flying? Washington, DC: International Monetary Fund.

Time Magazine (1976) Sweden: something souring in utopia, 19 Temmuz. Erişim linkten sağlanmıştır: <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,914329-3,00.html>, 31 Ocak 2015'te.

Trabandt, M. ve Uhlig, H. (2010) How far are we from the slippery slope? The Laffer curve revisited. European Central Bank Working Paper

Series 1174.

Tyran, J.-R. ve Sausgruber, R. (2005) Testing the Mill hypothesis of fiscal illusion. *Public Choice* 122(1/2): syf. 39–68.

US Census Database. Census 2006–2008 American Community Survey 3-year Estimates, Selected Population Profiles.

US Census 2000. Foreign born profiles.

Uslander, E. M. (2008) Where you stand depends upon where your grandparents sat – the inheritability of generalized trust. *Public Opinion Quarterly* 72: syf. 725–740.

Wallen, F. ve Fölster, S. (2009) Sjanghaja de som ligger. Hjalmarson & Högberg.

Washington Post (2011) Five economic lessons from Sweden, the rock star of the recovery, 24 Haziran.

World Bank Database. 2011’de farklı ülkelerdeki ortalama yaşam süresi. Hong Kong ya da Virgin Adaları gibi çok küçük veya özel alan olan yerler karşılaştırmanın içinden çıkarılmıştır.

World Value Survey data for question V198 Justifiable: claiming government benefits.

yosuf, K. (2010) Kronikk fra Kadra yusuf: Til velferdsstaten skiller oss ad, article in *Verdens Gang*, 18 october.

Kuzeyli ülkeler ile ilgili çeşitli inatçı yanlışlıkların devam-
lılığı beni sürekli olarak şaşırtmıştır. Bu sıkça tartışılan
eserinde Nima Sanandaji, konuları tek tek ele alarak ve
Kuzeyli ekonomik başarının tarihini, refah devletlerinin
doğuşunu, etkisini ve reformunu açıklayan kanıt ve
mantığı sıralayarak önemli bir hizmet gerçekleştirmiştir.
Bu eseri en azından kötü niyeti olmadan okuyan hiç
kimse, Kuzeyli ülkelerin sosyalizmi, üçüncü yol politika-
ları ya da yüksek vergi ve devlet garantili gelirlerinin
ekonomik büyümeyi nasıl sağladığı ve ahlaki sorumluluk
ve topluluk ruhunu doğurduğu ve beslediği konularında
tanıdık sloganları tekrarlayamayacaklardır.

